

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

**AHİLİK TEŞKİLATININ HALKIN EĞİTİM VE
ÖĞRETİMİNDEKİ ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
YRD. DOÇ DR. ZEKİ ATÇEKEN

HAZIRLAYAN
HİLAL TEMEL
044214031010

KONYA 2007

ÖZET

AHİLİK TEŞKİLATININ HALKIN EĞİTİM VE ÖĞRETİMİNDEKİ ROLÜ

Ahilik teşkilatı daima toplum yararına hizmet yapmış sivil toplum kuruluşlarının en eski bir modelidir. Bu teşkilat üzerine yapılan araştırmalarda daha çok kuruluşu, yayılışı, gelenekleri üzerinde durulmuştur. Oysa Ahilik halkın eğitilmesinde önemli hizmetler yapmıştır. Ahilikte eğitim şarttır. Eğitimin amacı ise nitelikli insan yetiştirmektir.

Ahilik teşkilatında eğitim alan genç, teşkilattan öğrendiği meslekî, dinî ve ahlakî kuralları uygulayarak halk içinde örnek şahsiyet olmuştur. Ahiliğin amacı da öğretimle üreten, eğitimle de asil bir toplum oluşturmaktır. İnsanlara için hizmet üreten Ahilik erdemli kalabilmeyi bilmiştir. Erdemin olduğu yerlerde eşitliğin özgürlüğün, insan sevgisinin, adaletin de olacağı bir gerçektir.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Ahiliğin tanımı, kurucusunun hayatı ve tarihi gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Ahiliğin teşkilatlanma şekli, sınıflandırılması ve nitelikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise Ahiliğin meslekî eğitimi, ahlakî eğitimi, halkın eğitimi ve kullandığı eğitim metotları konuları üzerinde durulmuştur. Ahiliğin kullandığı eğitim metotları anlatılırken günümüz eğitim metotlarıyla ortak yönleri çıkarılmaya çalışılmıştır. Görülmüştür ki Ahilik Teşkilatı doğru metotlar kullanarak halkı eğitmişlerdir.

Hilal TEMEL

ABSTRACT

THE ROLE OF AHILIK/TRADE CORPORATION ORGANIZATION AT TRAINING AND TEACHING OF FOLK

Ahilik/Trade Corporation is one of the oldest model that has been serviced to public benefit as davalı civil society foundation. At the researches about this foundation, mostly its establishment, generalizing, its traditions have been considered. However, Ahilik/Trade Corporation had given important services to train the folk. Education is indispensable at the Ahilik/Trade Corporation. The objective of the Ahilik/Trade Corporation is growing qualified people. The young who were trained at the Ahilik/Trade Corporation should compose a model person through implementing the vocational, religious, moral rules among the folk. The objective of Ahilik/Trade Corporation is to compose through education an elite society who produces. Ahilik/Trade Corporation who produces services for the human has kept staying moral. It is a fact that where there is moral, there is equity, freedom, justice, human love. Our study composed three sections. At the first section, data about the description, life of founder, and historical development of Ahilik/Trade Corporation have been given.

At the second section, the organizing, classification and qualifications of Ahilik/Trade Corporation has been considered.

At the third section, we considered the occupational education, moral education, folk education, and their used training methods of Ahilik/Trade Corporation. While telling the training methods of Ahilik/Trade Corporation, we tried to compare those methods with today education methods and we tried to find out common points. As it is seen, the Ahilik/Trade Corporation has trained the public through using right methods.

Key words: Education, morality, teaching, method, public

Hilal TEMEL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
ÖN SÖZ.....	iii
KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

1.AHİLİK ve TARİHİ GELİŞİMİ

1.1- AHİLİK.....	3
1.2- AHİLİĞİN ANADOLU’DAN ÖNCEKİ DURUMU	4
1.2.A-Fütüvvet.....	4
1.2.B- Fütüvvetçiliğin Ortaya Çıkışı.....	5
1.2.C- Ahiliğin Fütüvvetçiliğe Benzetilmesi.....	7
1.3- AHİLİĞİN ANADOLU’DA KURULUŞU VE YAYILMASI.....	10
1.3.A- Ahilik Teşkilatı Kurulmadan Önce Anadolu’daki Durum	10
1.3.B- Ahiliğin Anadolu’da Kuruluşu.....	11
1.3.C- Anadolu’da Ahilik Teşkilatı’nın Kurucusu Ahi Evren	16
1.3.C.1. Ahi Evren’in Hocaları ve Eğitimi	20
1.3.C.2. Ahi Evren’in Eserleri	20
1.3.D- Anadolu’da Ahiliğin Yayılması.....	22
1.4- AHİLİĞİN OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULUŞUNA ETKİSİ	23
1.4.A- Ertuğrul Gazi Ahi Evren İlişkileri.....	23
1.4.B- Osman Gazi Ahilik İlişkileri.....	24
1.4.C- Osmanlı’nın Kuruluşuna Katılan Ahi İnancı Asker Sivil Yöneticiler	26
1.4.D- Ahilik Teşkilatı’nın Diğer Osmanlı Padişahları Dönemindeki Durumu.....	27

II. BÖLÜM

2. AHİ TEŞKİLATLANMASI ve GELENEKLERİ

2.1- AHİ TEŞKİLATLANMASI.....	33
2.1.A- AHİLİK TEŞKİLATLANMASININ NİTELİKLERİ	33
2.1.B- AHİLİĞİN TEŞKİLATLANMA ŞEKLİ	33
2.1.C- AHİLİĞİN SINIFLANDIRILMASI	36
2.1.D- AHİ ZAVİYELERİ	39
2.2- AHİLİK GELENEKLERİ	40
2.2.A- AHİLİK KIYAFETLERİ	42

2.2.B- AHİLİKTE TÖRENLER.....	43
-------------------------------	----

III. BÖLÜM

3. AHİLİĞİN HALKIN EĞİTİM ve ÖĞRETİMİNDEKİ ROLÜ

3.1- EĞİTİM METOTLARI.....	53
3.2- AHİLİK ve ESNAF EĞİTİMİ.....	56
3.3- AHİLİK ve HALK EĞİTİMİ	61
3.4- AHİLİKTE AHLÂK EĞİTİMİ	72
SONUÇ.....	76
BİBLİYOGRAFYA	77
İNTERNET ADRESLERİ.....	82
EKLER.....	83

ÖN SÖZ

Ahi Evren'in kurduğu Ahilik teşkilatı, esnafı, sanatkârı ve halkı her zaman doğru ve dürüst olmaya çağırmıştır. Bu teşkilatın asıl amacı, halkı kendi yapısı ve kendi düşünce sistemi içinde şekillendirmek, benimsediği kuralları halka öğretmek, sosyal tabakalaşmayı dengede tutmak, halkı eğitim öğretim yoluyla üretici kılmak ve iyi eğitilmiş bireyler haline getirmektir. Adaleti, ahlakî yapılanmayı ve sosyal dengeyi sağlamışlardır. Bu yönüyle Ahilik her çağda geçerliliğini ve önemini korumuştur. Ahilik teşkilatının bu amaçlarını nasıl gerçekleştirdiği, hangi yöntemleri kullandığı, çeşitli mevkilerdeki insanların nasıl eğitildikleri her zaman bir merak konusu olmuştur.

Tarihimize baktığımızda Ahilik, bu anlamda en güçlü yapılardan biri olarak karşımıza çıkıyor. Selçuklular döneminden başlayarak çok uzun bir süre esnaf ve sanatkârın en büyük destekçisi, eğitimcisi ve öğretmisi olan Ahilik, her ne kadar esnafın haklarını korumak için kurulmuşsa da aslında toplumun çıkarlarını üst düzeyde tutmuştur.

Fakat görüyoruz ki Türkiye'de unutilan pek çok değer olduğu gibi Ahilikte unutilan değerlerdendir. Oysa toplumların birlik beraberlik içinde ayakta kalması Ahilik Teşkilatı'nda olduğu gibi güçlü sosyal teşkilatlarla mümkündür.

Bizim bu çalışmayı hazırlamaktaki amacımız unutilan değerlerimizden olan Ahilik Teşkilatının yeniden hatırlatılmasıdır. Teşkilatın temeli olan, halkın eğitimi ve öğretimi biz eğitimciler tarafında anlaşılması ve hayata geçirilmesi gereken önemli bir noktadır.

Çalışmamı hazırlamada yardımlarını esirgemeyen Hocam Yrd. Doç. Dr. Zeki Atçeken Bey'e teşekkür eder saygılarımı sunarım.

Hilal TEMEL

2007 Konya

KISALTMALAR

bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa numarası
S.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

GİRİŞ

Ahilik Teşkilatını batıdaki ve doğudaki benzer teşkilatlardan ayıran özellik, din adamlarının da devlet adamlarının da Ahiler üzerinde herhangi bir etkisinin olmayışıdır. Bunun sonucu olarak Ahilik sivil toplum kuruluşlarının en eski modelidir. Ahiler, daima toplum yararına hizmet yapmışlardır.

Ahiler seçmede, seçilmede ve idarede tamamen demokratik bir sistem içinde yaşamışlardır. Keyfilik, şahsi ihtiras ve emellere kesinlikle yer verilmemiştir. Teşkilatın hak ve adalet ölçülerine riayet ederek toplumda saygın bir yer kazandıkları ve topluma hizmette kusur etmedikleri, devletle halk arasındaki koordinasyonu sağladıkları anlatılmaktadır.

Ahilik Teşkilatı üzerinde yapılan çalışmalarda daha çok teşkilatın kuruluşu, yayılması, gelenekleri üzerinde durulmuştur. Ahilik teşkilatının halkın eğitimi konusundaki rolü üzerinde ise sadece mesleki eğitim açısından durulmuştur. Bununla beraber Ahilik Teşkilatı toplumun eğitilmesinde çok önemli işler yapmıştır.

Ahilik ve Tarihi Gelişimi, Ahilik Teşkilatlanması ve Gelenekleri, Ahiliğin Halkın Eğitim ve Öğretimindeki Rolü olmak üzere üç bölümde ele aldık.

Birinci bölüm olan Ahilik ve Tarihi Gelişiminde Ahiliğin tanımı ile kurucusu olan Ahi Evren'in hayatı üzerinde kısaca durulduktan sonra Ahilik teşkilatının Anadolu'dan önceki durumu hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölüm olan Ahilik Teşkilatlanmasının nitelikleri, teşkilatlanma şekli ahiliğin sınıflandırılması ile eğitim yeri olan ahi zaviyelerinden bahsedilmiştir. Ahilik Geleneklerinde ise Ahiliğe has kıyafetler ve ahilerin yaptığı törenler anlatılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise çalışmamızın asıl konusu olan, Ahiliğin Halkın Eğitim ve Öğretimindeki Rolü üzerinde durulmuştur. Halkın eğitim ve öğretimi anlatılırken ilk önce Ahilerin kullandığı eğitim metotlarına değinilmiştir. Bu yöntemlerin günümüzdeki yöntemlerle benzer yanları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Daha sonra Ahilerde esnaf eğitimi anlatılmıştır. Halkın eğitimi konusunda ise iş başında ve iş dışında halkı nasıl eğittikleri ne şekilde öğretim yaptıkları anlatıldıktan sonra bazı toplumsal müeyyideleri anlatılmıştır. Son olarak ise Ahilerin ahlâkî eğitimi nasıl gerçekleştirdiği konusu ele alınmıştır.

Araştırmamız sırasında gördük ki Ahilikle ilgili kaynaklar içerisinde en değerli bilgileri Mikail Bayram vermektedir. Daha çok teşkilatın kurucusu üzerinde verdiği

bilgiler çok aydınlatıcıdır. Neşet Çağatay da Anadolu'nun nasıl Türkleştiğini akıcı bir üslupla anlatmakta ve Ahi Teşkilatının bunda büyük rolü olduğunu vurgulamaktadır.

Yaşadığımız şu günlerde, Ahilik felsefesi, dünyamızda ilerleyen toplumların modeli olacaktır. Dün nasıl ki Selçuklu ve Osmanlı yönetim ve toplum hayatında Ahilik prensiplerinin etkilerini görüyorsak, yarın da ilerlemiş toplumların yükselmesinde Ahilik ilkelerinin, önemli rol oynadığı görülecektir.

I.BÖLÜM

1.AHİLİK ve TARİHİ GELİŞİMİ

1.1-AHİLİK

Ahilik müessesinin anlaşılabilmesi için onun toplumsal hayatta nasıl bir iş icra ettiğini iyi bilmek gerekir. Bu sebeple önce “*ahi*” kelimesinin kaynağı ve tarihi gelişim içerisinde kazandığı anlamlar üzerinde durmak gerekir.

Ahi kelimesinin kaynağı ile ilgili birbirinden tamamen farklı iki görüş bulunmaktadır. Birinci görüşe göre; ahi kelimesinin kaynağı Türkçe olup “*akı*” kelimesinin Anadolu’daki söyleniş tarzından çıktığı şeklindedir¹. Akı, eli açık, koçak demektir².

Diğer bir görüşe göre ise kelimenin Arapçadan Türkçeye geçtiği yönündedir. Bu görüşe göre ahi, erkek kardeş manasına gelen “*ah*” kelimesinin sonuna birinci tekil şahıslar için kullanılan sahiplik ifade eden “*ye*” zamirinin bitişmesinden oluşan bir kelimedir. Ahi kelimesi bu haliyle “*kardeşim*” anlamındadır³. Ahiliğin tasavvufta önemli bir yeri bulunan “*uhuvvet*” i hatırlatmasından dolayı da kolayca yayılması ve kabul görmesi mümkün olmuştur⁴.

Şeyh Ferec-i Sincanî (ö. 1065) ile Alâü'd-Devle halifesi Aliyy-i Mırî'nin (ö. 1136) “*Ahi*” lakabıyla anıldıkları ve bu kelimenin oldukça eski fütüvvetnâmelerde geçtiği bilinmektedir. Ayrıca, nihayet fütüvvet ehlinin birbirini kardeş saydıklarına ve Melamilerde “*filan şeyhin müridi*” yerine “*filanın ihvanından*” sözünün kullanıldığına bakılırsa bu sözün Arapçadan geldiği hakkındaki fikirler de dikkate alınmalıdır⁵.

Ahi kelimesinin tasavvufî özelliğe sahip oluşu bu iki görüşte savunulan anlamları kapsadığı ve böyle bir ayırıma gerek olmadığı fikri bizce daha geçerli bulunmaktadır⁶. Debbağlar ve saraçlar gibi esnafın başındaki kişilere yöneltilen bu resmî unvan Osmanlılardan önce Horasan ve Azerbaycan’da da esnaf kâhyalarıyla şeyhler için kullanılmıştır⁷.

¹ Veysi ERKEN, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli*, Ankara, 2002, s. 21.

² Kaşgarlı Mahmut, “Akı”, *Divan-ı Lügat’t Türk*, (Çev. Besim ATALAY), C. I, Ankara, 1985.

³ Mikail BAYRAM, *Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı’nın Kuruluşu*, Konya, 1991, s.3; ERKEN, a.g.e., s. 22.

⁴ Ziya KAZICI, “Ahilik”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. I, İstanbul, 1988, s.540.

⁵ Abdülbaki GÖLPINARLI, “İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı”, *İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.XI, İstanbul,1950, s. 6.

⁶ ERKEN, a.g.e., s. 23.

⁷ M. Zeki PAKALIN, “Ahi Babalık”, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri*, C. I, İstanbul, 1948, s.29.

Nitekim “*Ahi*” kelimesine semantik açıdan yaklaşıldığında, Türkçe’deki “*eli açık, cömert, yardımsever*” anlamına gelen “*aki*” kelimesinin bozulmasıyla ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Divanü Lügati-t Türk ve Atabetül Hakayık adlı eserlerde de “*aki*” kelimesinin aynı anlamlarla kullanıldığı ve ayrıca Divanü Lügati-t Türk’te “*k*” sesinin “*h*” şeklinde söylendiği bilinmektedir. Yine Fransız Türkoloğu J. Deney, “*Ahi*” kelimesinin “*eli açık, cömert, yiğit*” anlamındaki eski ve orta Türkçe’deki “*aki*” kelimesi yerine anlam ve söyleyiş bakımından çevrildiğini ileri sürmektedir⁸.

Terim olarak Ahilik, Anadolu Selçukluları zamanında kurulmuş Türk fütüvvet hareketi diyebileceğimiz kuruluşun adıdır. Otuz dördüncü Abbasi Halifesi en-Nasır Li-Dinillah’ın XIII. yüzyıl başlarında, fütüvvet teşkilatına bağlı olarak kurulmuş o dönemdeki Anadolu’nun sosyal, siyasal, kültürel, sanayi ve ticarî şartları içinde İslâm dünyasının hiçbir yerinde görülmeyen bir şekilde biçim kazanmış, bir esnaf ve sanatkârlar teşkilatı haline gelmiştir⁹. Anadolu’da bu kelime Farsça çoğul eki ile çoğullanılarak “*Ahiyan*” şeklinde kullanılmıştır.

Ahilik kendine has isim ve özelliklerle yayılmıştır. Bunun başlıca sebebi Horasan bölgesinden Bağdat yoluyla Anadolu’ya gelen halifenin elçiliğini yapan, Evhadü’d-Din Kirmanî ile damadı Ahi Evrendir¹⁰.

1.2-AHİLİĞİN ANADOLU’DAN ÖNCEKİ DURUMU

1.2.A-Fütüvvet

Çok yönlü özelliklere sahip bir kurum olan fütüvvetin tarihî ve sosyal alt yapısı ele alınıp izlediği gelişim süreci gözler önüne serilirse Ahilik teşkilatın daha iyi anlaşılacağı muhakkaktır¹¹.

Fütüvvet sözcüğü fetâ sözünden türetilmiştir. Fetâ sözlükte “*genç, yiğit, cömert*” Fütüvvet ise “*gençlik, kahramanlık cömertlik*” anlamlarına gelmektedir. Tasavvuf kaynaklarında VII. yüzyıldan itibaren önde gelen sofilerin fütüvvet kelimesini, tasavvufî bir terim olarak kullanmaya başladıkları görülmektedir. Fütüvvet, Arapça “*mürüvvet*” kelimesi ile eş anlamda söylenmiştir. Mürüvvet ise çoğu kez eli açıklık, konukseverlik ve

⁸ Ferhat ERARICI, “Ahilik ve Ahilik Kültürünün İktisadi Hayatımızdaki Anlam ve Önemi”, *II. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir, 1999, s. 118.

⁹ BAYRAM, a.g.e., s.5.

¹⁰ ERKEN, a.g.y.

¹¹ Galip DEMİR, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşunda Ahilerin Rolü”, *II. Uluslar Arası Ahilik Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 13–15 Ekim 1999, Kırşehir, s. 264.

başkasını düşünürlük anlamına gelmektedir¹². Ayrıca Fütüvvet terimi, Farsçada, aynı anlamdaki civanmert sözcüğü ile kullanılmaktadır¹³.

İslâm dünyasında XVII. yüzyılda Irak ve İran’da başlayıp zamanla tasavvuf çevrelerine ve meslekî teşekküllere nüfuz eden fütüvvet kavramını konu edinen ve giderek bu teşekküllerin bir çeşit nizamnamesi kimliğine bürünen risalelere, genellikle “*Fütüvvetname*” adı verilmektedir. Bu tür eserlerin Seyyid Muhammed Rızâvî’nin Farsça fütüvvetnamesinde olduğu gibi kendilerine has isimleri olsa bile çok defa esas isimleri unutulmakta ve fütüvvetname olarak bilinmektedir¹⁴.

Bu risalelere Arapçada “*kitâbü’l-fütüvve*” , Farsça ve Türkçe de “*fütüvvetname*” denilmektedir. Özellikle XIII. yüzyılda başlayarak fütüvvet, Ahi Teşkilatı çerçevesinde bahsedilen meslekî nitelikteki nizamnameleri ifade eden bir anlam kazanmıştır. Ancak bu nizamnamelerin kaynağının tasavvuf eserlerinde yer alan fütüvvete dair konularla ilgili müstakil risaleler olduğu unutulmamalıdır¹⁵.

1.2.B- Fütüvvetçiliğin Ortaya Çıkışı

Başka bölgelerde mensuplarına civanmert, ayyar (ayyaran), fetâ (fityan) gibi isimler verilen fütüvvet ülküsünün, İslâm’ın yayılmasına paralel olarak Suriye, Irak, İran, Türkistan, Semerkant, Endülüs, Kuzey Afrika ve Mısır’da esnaf ve sanatkârlar arasında yaygın olduğu bilinmektedir¹⁶.

Fütüvvetçiliğin bir kolunun Hz. Ali’ye bağlandığını diğerinin ise Hz. Ebubekir’e çıkarıldığını biliyoruz. Bundan başka Ahiler, oynadıkları rol bakımından da Batınîler gibi yıkıcı değil, yapıcı olmuşlardır¹⁷.

Fütüvvet konusu üzerinde başlangıçta gerek Iraklı sûfiler gerekse Horasanlı Melamiler tarafından aynı derecede önemle durulmuş, ancak bu hareketin büyük önderleri daha çok Horasanda yetişmiştir¹⁸.

Kuşeyri adı ile anılan Abdülkerim, Nişabur’lu olup Risale-i Kuşeyrî adlı eserini 1045 yılında yazmıştır. Kabus adı ile anılan Unsur al-Maalî Keykavus, Ziyar Oğulları hükümdar sülalesindendir.1082 yılında yazdığı Kabusname adlı eserini oğlu Gülenşah’a

¹² Neşet ÇAĞATAY, *Makaleler ve İncelemeler*, Konya,1983, s.255.

¹³ ÇAĞATAY, *a.g.e.*, s.256.

¹⁴ Ahmet Yaşar OCAK, “Fütüvvetnâme”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.XIII, İstanbul, 1996, s.265.

¹⁵ OCAK, *a.g.m.*, s.264.

¹⁶ KAZICI, *a.g.y.*

¹⁷ Türk Ansiklopedisi, “Ahiler” , C. I, İstanbul, 1968, s. 236.

¹⁸ Süleyman ULUDAĞ, “Fütüvvet”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. XIII. s.259.

öğütler vermek için kaleme almıştır. Her iki eserde de toplumsal yaşantı kuralları yani ailede işte ve sokaktaki kişilerle olan ilişkilerde örneğin yemek yemede, başkaları ile oturup kalkmada alış veriş etmede, konuk olmakta ve konuk ağırlamakta, yolculukta vb. işlerde nasıl davranılacağı tespit edilmiş, kişinin her türlü davranışı formülleştirilmiştir.

Nasır'ın fütüvvetçilik girişiminden yüz elli yıl kadar önce yazılmış olan bu eserdeki toplum ilişkilerine ait ilkeler, Nasır'ın bu girişimindeki yardımcısı büyük mutasavvıf Suhraverdi'nin düzenlediği fütüvvetnamedeki kurallara büyük ölçüde benzemektedir.

Suhraverdi, Fütüvvetnamesinden önce kaleme aldığı Avarif al- Maarif adlı ünlü eserinin türlü bölümlerinde, özellikle fütüvvet bölümünde zaten bu kurallar üzerinde özenle durmuş bulunuyordu. İşte Nasır, X. yüzyıldan, belki de daha eskiden beri büyük bir önem kazanmış bulunan fütüvvetçiliği, yukarıda değindiğimiz amaç için ele aldı. Önce, o zamana kadar türlü başlıklar altında yazılmış ahlaki ve dini eserler de dağınık olarak yer almış bulunan fütüvvet kurallarını sarayında oturan Suhraverdi'ye bir tüzük halinde toplattı. Daha sonraları bu esere Fütüvvetname adı verildi¹⁹.

Abbasi Halifesi Nasır Li- Dinillah tarafından kurulan fütüvvet teşkilatı Sünnî esaslara dayanmakla, Batınîlere, Mısır Şii Hilafetinin yıkıcı teşkilatına ve siyasî rakiplerine karşı tesis edilmekle beraber yine de o menşeden gelen unsurları ihtiva ediyordu. Bu sebeple devrin bazı âlimleri bu tesisin aleyhinde fetva çıkarmışlardı. Fakat halife de karşılık bir fetva ile kurduğu ve devrin hükümdarlarını içine aldığı bu teşkilatı müdafaa etmiş ve onunla siyasî mevkiini kuvvetlendirmeye çalışmıştır²⁰. Nasır'ın Fütüvvetçiliğe önem verişinin asıl nedeni yalnız içerdeki bu güvensizliğe engel olmak için değil, bununla birlikte kendi egemenlik bölgesi sınırları içindeki politik durumunda oldukça kritik olması idi²¹.

İyi bir politikacı olan Abbasi halifesi Nasır Li-Dinillah bütün gücünü bu tür toplulukları buyruğu altına almaya yöneltmiştir. O, bu planını gerçekleştirdikten sonra başka fütüvvetçilik adı verilen yeni kurumu, ülkesi dışındaki bazı Müslüman devlet başkanlarına benimsetmeyi de başarmıştır. Örneğin Mısır Kölemen hükümdarları ile Anadolu Selçuklu Sultanları, onun bu girişimini benimsemiş, çağrısına uymuşlardır. Nasır Li- Dinillah, yeni bir biçimde organize ettiği fütüvvetçiliği çekici ve beğenilir bir duruma

¹⁹ ÇAĞATAY, *a.g.e.*, s.256.

²⁰ Osman TURAN, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*, İstanbul, 1980, s.318.

²¹ ÇAĞATAY, *a.g.e.*, s.257.

getirmek için onu katılmak için uygulanan görkemli törenlerle, av alayları ve fındık atıcılığı gibi spor dalları ve faaliyetleri ile donatmıştır²².

Fütüvvetçilik Batı orta çağında karşılaşılan lonca kuruluşlarından farklı kuruluşlardır. Loncalar üyelerin çıkarlarını gözeten menfaat birlikleri oldukları halde fütüvvet birlikleri birer cemaattirler²³.

1.2.C- Ahiliğin Fütüvvetçiliğe Benzetilmesi

Fütüvvet kurumuyla ilgili araştırmalar, ilk defa Batılı Şarkiyatçılar tarafından yapılmış, Ahilikle ilgili olanlar da buna bağlı olarak ortaya konulmaya başlanmıştır. Türkiye’de ise bu kurumlarla ilgili ilk araştırma, Fuad Köprülü tarafından başlatılmıştır daha sonra da diğer ilim adamları bu konular üzerine eğilmişlerdir. Gerçektende bu günkü Türkiye’nin sosyo- ekonomik tarihi içinde, esnaf hayatının ticarî mahiyetini tam anlamak, fütüvvet ve özellikle de Ahiliğin, bir kurum olarak ilmî bir metot ve objektif bir bakış açısıyla ele alınıp değerlendirilmesini gerektirir. Bu noktadan hareketle fütüvvetin tarihî gelişimi ve ahilikle ilişkisini kısaca ortaya koymak faydalı olacaktır²⁴.

Anadolu’da dolaşan Tancalı gezgin, İbni Batuta’nın seyahatnamesinden izlediğimiz Anadolu Ahiliği, ilk zamanlarda, özellikle XIII. yüzyıl başında İslâm âleminde ün salmış bir kuruluşu olan fütüvvetçiliğin Anadolu’daki bir uzantısı sanıldı²⁵.

Yukarıda belirttiğimiz gibi İbn Batuta Ahiliği Fütüvvetçiliğe benzetmiştir. Oysa Ebu Hafs Ömer üs-Sühreverdi eliyle sûfi kurallarından alınma fütüvvetname adı verilen bir tüzükle örgütlenmiş bulunan fütüvvetçilik, örgüt bakımından da ahiliğe benzemez. Görkemli törenlerle bu fütüvvet örgütüne girenler de birbirlerini “*ahi*” diye çağırıyorlar ve bu sözcüğü bir şeref unvanı olarak kullanmıyorlardı. Esasen Fütüvvetçiliğin kurucusu olan Nâsır Li-Dinillah, fütüvvetçiliği ahiliğin amaçları doğrultusunda ve ona benzer bir düşünce ile örgütlendirmemiştir. O, çağında birçok İslâm ülkelerinde dağınık olarak gruplaşma ve çoğu kez birbirlerine düşmanca davranan örgütleri bir araya toplayıp politik düzeni ve güveni sağlamak için fütüvvetçiliği ele almıştır²⁶.

Türkler ise bu vasıftaki kişi için eskiden “*akı*” terimini kullanmakta iken daha sonraları Farsçanın “*civanmert*” sözcüğünü cömerde çevirerek kullanmışlardır²⁷.

²² ÇAĞATAY, a.g.e., s.256.

²³ Sabahattin GÜLLÜLÜ, *Ahi Birlikleri*, İstanbul, 1977, s.32.

²⁴ DEMİR, a.g.e., s.264.

²⁵ ÇAĞATAY, a.g.e., s.253

²⁶ ÇAĞATAY, a.g.e., s.254; KAZICI, a.g.y.

²⁷ ÇAĞATAY, a.g.e., s.256.

Anadolu'daki toplumun sosyal ve ekonomik yapısında böylesine köklü ve etkin bir rol oynamış bulunan bu örgütün kökenlerini arayanlar, ad ve biçim benzerliklerine bakarak onu Arap fütüvvetçiliğinin bir kopyası zannetmişler. Ayrıca X. yüzyıl sonlarına doğru Basra'da kurulan İhvanü's- Safa'nın ve benzeri kuruluşların da bir uzantısı saymışlardır. Bu konu üzerinde biraz daha ciddi duran Franz Taechner gibi araştırmacılar Ahiliğin İran'dan alınma olduğunu yazmışlardır²⁸.

Bu hatanın kaynağı İbni Batuta'nın de zannettiği gibi ahi kelimesinin kardeş anlamında, Arapça kabul edilmesi olmuştur. Ahi kelimesine Baba kelimesinin eklenmesi de gösteriyor ki bu zan yanlıştır. Esasen halkın telaffuzu bunun aksine idi. Tıpkı eski Türk lügatlerinde olduğu gibi ahi cömert anlamını ifade eden Türkçe bir kelime idi. Fütüvvet erbabından bahseden Farişî ve Arabî eserlerde bu kelimeye tesadüf edilmeyişi de meseleyi aydınlatmaya yeterlidir²⁹.

Amacı ve fonksiyonu bakımından, Nasır fütüvvetçiliğinden, büsbütün başka olan ahiliği sadece bu fütüvvetname benzerliklerine bakarak aynı nitelikte saymak ve fütüvvetçilikten örnek alınarak geliştirilmiş bir kuruluş olarak görmek büyük yanlışlık olacaktır. Franz Taeschner, "fütüvvetin halk arasında yaygın şekli ahilik" diye çevirebileceğimiz bir başlık koyduktan sonra "*Selçuklu Anadolu'sunda şehirlerdeki sanatkârlar arasında fütüvvet ilginç bir biçim aldı. Çünkü fütüvvet sahibi kişi ahi adını alıyor*" diyor. Ahilik Fütüvvetin gelişmiş bir biçimi değildir. Aslına bakılırsa fütüvvetçilik tek bir ulusun malı ve icadı da değildir³⁰.

Fütüvveti araştıran bazı araştırmacılar ise Ahiliğin Fütüvvetçiliğin devamı olduğunu ısrarla söylemektedirler. Ahi Evren'in doğudan gelen büyük sûfiler arasında bulunması itibariyle, bu teşkilatın kurucusu değil, fakat gelişmesinde büyük roller oynayan ve aynı zamanda Ahiliğin tasavvufî bir kurum olduğunun canlı bir delili olarak büyük bir sûfi olduğunun kabul edilmesinin daha gerçekçi olduğunu savunmaktadırlar. Zira ahiliği, fütüvvetten ayrı olarak kabul etmek, fütüvvetin geçirdiği oluşum ve gelişim seyrini göz ardı etmek olacaktır³¹.

Fütüvvet ve Ahilik İslâm- Türk kültür ve medeniyeti içerisinde sosyo- kültürel, meslekî, ekonomik ve dinî- ahlakî bakımlardan önemli roller oynamış kurumlar arasında yer almaktadır. Temellerinin İslâmî dönem içerisinde atıldığını gördüğümüz Fütüvvet Kurumu, tarih boyunca birtakım oluşum ve gelişim sürecine uğramıştır. İlk ortaya çıkış

²⁸ ÇAĞATAY, a.g.y.

²⁹ Cevat Hakkı TARIM, *Kırşehir Tarihi*, Kırşehir, 1938, s.126.

³⁰ ÇAĞATAY, a.g.e., s.258.

³¹ DEMİR, a.g.e., s.269.

itibariyle içtimaî bir özellik gösteren bu kurum, gerek iç gerekse dış birtakım hareketlenmelerden de etkilenmiştir. Ahiliğin Anadolu'ya girişi ise, Fütüvvetin tarihî gelişimine paralel bir yol takip ederek, Anadolu'ya girmesinden hemen sonraya rastlamaktadır. Bundan sonra Ahilik adıyla gelişme gösteren kurum, Anadolu'da birçok sahada önemli gelişmelere damgasını vurmuştur. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu tamamlayıp, merkezî otoritesini sağlamlaştırdığı zamana kadar Ahilik, siyasî gelişmelerde önemli roller oynamıştır. Merkezî otoritesi güçlendikten sonra da, Anadolu'nun sosyo-ekonomik gidişatını büyük oranda çizmeye başlamıştır. Sonuç olarak özellikle muhtevalardaki benzerlikler bakımından Ahilik Fütüvvetten ayrı ve bağımsız olarak düşünülmemelidir. Fütüvveti araştırıp incelemeyen, Ahiliği tam anlamak mümkün değildir. Ahi teşkilatı, XIII. yüzyılda Anadolu'da Ahi Evren tarafından kurulmuş olmaktan ziyade geliştirilmiş görünmektedir. Bu teşkilatın gelişmesinde, Moğol istilası nedeniyle, doğrudan Anadolu'ya göç eden birçok sınıfa mensup insanın rolleri bulunduğunu da belirtmektedir. Ayrıca Ahilik, mahiyet bakımından, tam manada bir esnaf teşkilatı görünümünde değildir³².

Ahi teşkilatının kurulmasından evvel, Anadolu'da yazılmış fütüvvetnamelerin ilki gibi görünen Çobanoğlu Yahya b. Halil'in Fütüvvetnamesindeki XII. yüzyılda Sühreverdi'nin yazdığı Avarif ül- maarif adlı Fütüvvetname ile benzerliği olduğuna işaret eden kayıtlar, yiyecekte giyecekte ibadet ve çalışmada uyulacak kuralların genelde aynı olduğunu yazmaktadırlar³³. Gerçektende ahi tüzükleri niteliğindeki fütüvvetnamelerde Suhreverdi fütüvvetnamesinin sonraki kuruluşlara etkileri görülmektedir³⁴.

Fütüvvetnamelere baktığımızda görüyoruz ki kurallar konulurken daha evvel konulmuş olan esasların üzerine kendi fikir ve düşüncelerini de ilave etmek sureti ile Fütüvvetnamelerini yazmışlar. Bu tekâmül Ahi kuruluşlarında daha geniş ve kapsamlı bir biçimde ortaya çıkmış. Birincisinin yani, Ahi kelimesinin özünü teşkil eden kardeşlik dayanışma hoş görü ile İkincisinin yani feta kelimesinin özünü teşkil eden mertlik yiğitlik, cengâverlik, birleşince ortaya, temel ilkelerini insanın erdemlerinden alan ve bu nedenle son derece etkili yöntemlerle idare edilen bir kurum olan ahilik çıkıyor³⁵.

Ahiliğin Fütüvvetçilikten ayrı olduğu konusunda Neşet Çağatay ile Galip Demir'in farklı görüşleri vardır. Neşet Çağatay Ahiliğin Fütüvvetçilikten ayrı olduğunu söylemektedir. Galip Demir'in ise Ahiliği Fütüvvetçiliğin devamı olarak görmesi bizi yeni

³² DEMİR, *a.g.e.*, s.270.

³³ Merih BARAN, *Ahi Emir Ahmed*, Ankara, 1991, s.6.

³⁴ ÇAĞATAY, *a.g.e.*, s.257.

³⁵ BARAN, *a.g.y.*.

bir tartışmaya sürüklemektedir. Ahiliğin Fütüvvetlerde geçen ahlak kurallarını uygulamaya çalışması Demir'i haklı çıkarmaktadır. Bu nedenledir ki, cengâverlik, doğruluk, çalışkanlık ve yardımlaşmaya manevî inançları da ekleyerek zaman zaman kaleme alınan fütüvvetnameler ahiliğin ilkelerini belirleyen "tüzük"leri olarak kayda geçmiştir³⁶. Öte yandan Ahiliğin teşkilat olarak bir esnaf kuruluşu olması da Çağatay'ı haklı çıkarmaktadır.

Başlangıçta Ahilik Fütüvvet Teşkilatının içinde ortaya çıkmışsa da bilahare ayrı bir biçimde yapılanmış, Fütüvvet teşkilatı ortadan kalktıktan sonra da Ahilik Anadolu'da varlığını uzun süre devam ettirmiştir³⁷.

Ahilik tek yönlü bir görüş ve düşünüşe bağlı kalmaksızın, insanın var oluşuna ve bekasına dayanan bir zihniyetle her türlü sosyal ihtiyaçların ve dinî inançların en birleştirici ve yüceltici yönlerini esas alarak kurulmuş olan çok sağlam bir sosyal kurumdur³⁸.

1.3- AHİLİĞİN ANADOLU'DA KURULUŞU VE YAYILMASI

1.3.A- Ahilik Teşkilatı Kurulmadan Önce Anadolu'daki Durum

Selçuklular zamanında da Anadolu'nun yerli Hristiyan halkları kültürce geri bir manzara arz ederler. Böylece Anadolu'ya ilk gelen Türklerin çoğu göçebe olduğu halde bu memlekette gelişen milli kültür üzerinde yerli halkların ciddi tesiri ve yardımı olamamıştır. Nitekim İslâm medeniyetinin kuruluşunda, eski Yakın Doğu ve Yunan kültür mahsullerini devam ettiren Irak, Suriye ve Mısır Hristiyanlarının rolü büyük olmuştur. Hâlbuki Türkler Anadolu'da böyle bir imkâna kavuşmamıştır. Anadolu'da gelişen ve daha sonra Balkanlara uzayan Türk medeniyeti böylece Türk- İslâm medeniyetinin batıya doğru uzanması ve devamından ibaret kalmıştır. Bizans Anadolu'sunda bu şekilde bir medeni ve iktisadî çöküş hüküm sürerken, Toroslar- Erzurum hattı ötesinde, Doğu Anadolu'da, İslâm dünyası ile medenî ve ticarî münasebetler sayesinde oldukça ileri ve canlı bir hayat vardı. Hatta Orta Anadolu'ya nazaran göze çarpan bu medeni üstünlük XIII. yüzyılda, yani Selçuklu medeniyeti yükselinceye kadar devam etmiştir. Bu sebeple Müslümanlarla çevrili Doğu

³⁶ BARAN, a.g.y..

³⁷ Mikail BAYRAM, "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", *Türkler*, C.VII, Ankara, 2002, s.258.

³⁸ BARAN, a.g.y..

Anadolu’da yaşayan Hristiyanlar orta Anadolu’nun Rum ve Rumlaşmış Hristiyanlarına nispetle kültürce daha ileri bir seviyede bulunuyorlardı³⁹.

Bizans kaynakları da halkın, Türk istilalarına yardımına ve hatta bazı yerlerde din adamlarının Türklerle işbirliği yaptığı hususunda bazı bilgiler vermektedir. Türkler Anadolu’ya geldikleri zaman burada başlıca etnik unsur olarak Rum ve Ermenilere rastladılar eski Anadolu milletlerinin varlığını koruyabildiklerine dair bilgilerimiz yetersizdir. Uzun asırlar boyunca Yunan, Roma, Bizans ve Hristiyanlık tesiri ile Toroslar-Sinop hattının batısında kalan Anadolu genellikle Rumlaşmış bir manzara arz eder. Bu Rumlaşma sahil bölgelerinde Yunanlılarla ırkî kaynaşma ile aynı gitmiş ve kuvvetlenmiştir. İçeride büyük şehirlerde kendini koyu bir şekilde gösteren Rum ve Hristiyan tesirleri şehirlerden ve kültür merkezlerinden uzaklaştıkça hafiflemekte ve eski etnik kimlikler varlıklarını daha belirli olarak hissetmişlerdir. İşte bu etnik zümrelerin, Türk fütuhatının gelişmesine tesiri kuvvetli olmuştur⁴⁰.

1.3.B- Ahiliğin Anadolu’da Kuruluşu

Kaynaklar bize yalnız Merv şehrinden bir defada 70 bin ailenin batıya göç ettiğini haber vermektedir. Bu büyük göçte Anadolu’ya gelen Türk topluluklarının çoğu esnaf ve sanatkârdan oluşmaktaydı. Bunlar Anadolu’nun ekonomik ve sosyal yaşantısında büyük değişiklik yapmışlardır. O zamana kadar, çoğu göçebe olan, Türk halkı arasında hızlı bir şehirleşme hareketi görülmektedir.

Bu yeni gelenler, hem yerli Bizans halkına, hem de kendilerini buraya kadar kovalayan Moğollara karşı örgütlenmek zorundaydılar.

İşte bu nedenlerle Anadolu’nun o zamanki büyük Türk düşünürleri halkı, bu tehlikelere karşı güçlendirme ve örgütlenme çabasına giriştiler. Âşık Paşa tarihinde ve benzerlerinde, Osmanlı ordusu içinde ve onlarla omuz omuza düşmanla dövüşen gönüllü yardımcı birlikler arasında zaviyelerde güçlü milli duygularla yetiştirilmiş ahi birlikleri de sayılmaktadır. Bu gönüllü birlikler şunlardı; Gaziyan- ı Rum, Ahiyan- ı Rum, Bacıyan- ı Rum ve Abdalan-ı Rum idi⁴¹.

Kentlerin düzeni ile Ahiler yakından ilgilenmişlerdir. Ahi kuruluşları Moğol rejimine ve hatta bundan sonraki döneme değin tam hızına ulaşamamıştır⁴². Bu kuruluş

³⁹ Osman TURAN, *Türkler Anadolu’da*, İstanbul, 1973, s.45, 46.

⁴⁰ TURAN, a.g.e., s.47,48.

⁴¹ ÇAĞATAY, a.g.e., s.261.

⁴² CHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler*, (Çev. Yıldız MORAN), İstanbul, 1979, s.196.

üyeleri hükümetlerin zayıf oldukları dönemlerde güçlü, güçlü oldukları dönemlerde gene var olmakla beraber, geri plana çekilmişlerdir⁴³.

Yerli Bizans esnaf ve sanatkârlarının rekabetlerini, kendi esnaf ve sanat kuruluşlarına çeki düzen vererek Moğol saldırılarına da halkı gerektiğinde savaşmaya hazır duruma getirerek önleyebilmişlerdir. Onlar için sanatlarını ve ticaretlerini bu yeni yurtlarında sürdürebilmek kadar askerlik de önemli olmuştur. Çünkü Moğollar, doğudaki yurtlarından sürdükleri Türkleri rahat bırakmıyorlardı. Baycu Noyan komutasındaki Moğol orduları daha İran'ı geçip İlhanlılar Devleti'ni kurmadan, o zamanlar batının en güçlü devleti olan Anadolu Selçuklularını yıkmak için bu bölgeye girmişlerdir. Köseadağ adlı yerde, 1243'de yaptıkları savaşı kazanarak buradaki Selçukluları bir uyruk devlet durumuna getirmişlerdir.

Bu yenilgi, Anadolu Türklerinin yüz elli yıl süre ile Moğol zulmü altında inlemesine ve ülkenin bütün servetinin, bugünkü Kazvin şehri yakınındaki İlhanlı başkenti Sultaniye'ye taşınmasına yol açmıştır⁴⁴.

Ünlü Osmanlı tarihçisi Aşık Paşazâde, Tarih-i al-i Osman adlı eserinde Türkiye Selçukluları zamanında, Anadolu'da Türkmen çevrelerde kurulan sosyal, kültürel ve siyasî kuruluşlardan biri olarak Ahiyan-ı Rum'u yani Ahi teşkilatını anmaktadır. Bu yazar Bacıyan-ı Rum, yani Anadolu bacıları denilen, Türkmen kadınlara mahsus bir örgütten de bahsetmektedir. Bu örgütün Ahi Teşkilatının kadınlar kolu olduğu anlaşılmış bulunmaktadır. Esasen bu iki teşkilat Selçuklu Sultanı I. Gıyasettin Keyhüsrev'in ikinci saltanatı yıllarında Selçuklu Devleti'ni yeniden yapılandırma çalışmalarının bir parçası olarak devletin destek ve himayesinde kurulduğu görülmektedir. Hatta Ahi ve Bacılar için Kayseri'de bir sanayi sitesi inşa ettirmiştir.

Araştırmalar Türkiye Selçuklular döneminde Ahi teşkilatının ilk olarak Kayseri'de XIII. yüzyıl başlarında ortaya çıktığını ve bu yüzyıl içinde bütün Anadolu'ya yayıldığını göstermektedir. Özellikle Türkmenlerin Uluğ Sultan diye andıkları I. Alâeddin Keykubat zamanında bütün Anadolu'ya yayılmış ve devletin yapısı içinde yer almıştır. O dönemde belediye ve emniyet hizmetleri bu iki kuruluşa gördürülmüştür.

Anadolu'da Ahi Teşkilatının ortaya çıkışından önce Azerbaycan'ın muhtelif şehir ve kasabalarında Türkmenler arasında Ahilik mesleğine mensup, kendilerine Ahi denilen esnaf ve sanatkâr insanlar vardı. Fakat bunların bir örgüt hiyerarşisi içinde bulunmadıkları, münferit meslekî faaliyetleri icra edenler oldukları görülmektedir. Özellikle Ahlatşahlar

⁴³ CHEN, *a.g.e.*, s.197.

⁴⁴ ÇAĞATAY, *a.g.e.*, s.257.

yani Sökmenoğulları Devleti döneminde Ahilerin, Sökmenler ülkesinde yaygın oldukları bilinmektedir. Anadolu'daki ilk Ahilerin hemen hepsi Azerbaycan'dan ve Sökmen ilinden gelmiş kişiler oldukları görülmektedir. Ahi Türk ve kardeşi Ahi Başara Urmiyeli dir. Hoy ve Urmiye o dönemde Sökmen iline dâhil idi. Tacir Mevdûd'un oğulları Ahi Şihabeddin Çoban ve Ahi Bedreddin Yaman Ahlatlıdırlar. Ahi Ahmet Nahçevanlıdır. Ahi Yusuf Sürmarlıdır. Merendli, Tebrizli, Zencanlı, Merağlı Ahiler bulunmaktadır. Otuz dördüncü Abbasi Halifesi en- Nâsır Li-Dinillah'ın kurduğu Fütüvvet teşkilatının üyeleri olan bu ilk ahiler Anadolu'da örgütlenerek esnaf ve sanatkarları içine alan bir kuruluş olarak ortaya çıkmıştır⁴⁵.

Ahi Evren'in ilk yerleştiği yer olan Kayseri'de bu düşüncelerden dolayı büyük bir sanayi sitesi kurulduğunu yukarıda söylemiştik. Şunu da önemle belirtmek lazımdır ki sanayi sitesi olgusu şehirleşmenin çok önemli bir göstergesidir. Göçebe toplumların iktisadi hayatı hayvancılık üzerine inşa edilmiştir. Konaklanacak yer ise bu hayvanların otlayabileceği meralardır. Türklerin İslâm ile tanışmasıyla başlayan şehirleşme eski göçebe ahlâk ve değerlerinin şehirleşmeyle birlikte kısmen terk edilmesini gerekli kılmıştır. Ahi organizasyonu şehir ekonomisinin çıkardığı bir sonuç olmuştur. Bu birliklerin bizim başlangıçta tarım dışı üretim diye nitelendirdiğimiz, meta üretimine hâkim güçler haline dönüşmesi, onların aynı zamanda yerleşik hayat değerleriyle de belli bir uzlaşma içine girdiğini göstermiştir⁴⁶.

Gazilik sıfatlarından dolayı şehirlerde pek kolay ve çabuk servet yığan Türk zenginleri, medrese, cami, hankah, zaviye gibi hayır müesseseleri yaptırmak ve bunları besleyerek vakıflar tesis etmekte çok cömertlik gösteriyorlardı⁴⁷.

Tamamıyla esnaf gruplarının müessesesi olan fütüvvet ve daha sonra Ahilik bilhassa Yunan vilayeti şehirlerinde Konya, Kırşehir, Ankara, Kütahya gibi yerlerde ziyadesiyle kuvvetlenmiştir. Fakat memleketin bu kısmı doğrudan doğruya sultanların divan dairelerine dâhil ve Konya Divanı'na tabi olarak, hep subaşılar tarafından idare ulunduğu için, asilzade sınıf türeyememiş, bu bölgeler hanedandan mahrum kalmışlardır⁴⁸.

Ahiler, Türk kitlelerinin yeni girdikleri İslâm dinine ve yeni vatan Anadolu'ya ısınıp kaynaşmalarını, yerleşik hayata intibak edebilmelerini sağlamada önemli rol oynamışlardır. Eski inançlarla, yeni din ve inançlar, Orta Asya'dan getirilen göçebe kültürü

⁴⁵ BAYRAM, a.g.m., s.258.

⁴⁶ Süleyman ERYİĞİT, *Ahi Birliklerinde Yönetim ve İşletme Fonksiyonlarının Temel Yapısı*, Ankara, 1989, s.6,7.

⁴⁷ Mustafa AKDAĞ, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi I (1243-1452)*, Ankara, 1995, s.13.

⁴⁸ AKDAĞ, a.g.e., s.78.

ile Anadolu ve Orta Doğu'daki yerleşik kültürler arasında kalan Türk milletini kendine mahsus yeni bir kültür ve medeniyet sentezine ulaştırmada öncü ve rehber olmuşlardır⁴⁹.

İbn Batuta Seyahatnamesinde, bu teşkillerin Anadolu'nun hemen her şehir ve kasabasında bulunduğunu yazmaktadır. Bunlar, zorbaları yok etme, yabancılara, gezgin ve misafirlere zaviyelerinde ziyafetler verme, türkü ve oyunlarla hoş vakit geçirmek, her hususta sosyal yardımlarda bulunmakla kendilerini görevli sayıyorlar, sıkı bir düzen, disiplin ve kuvvetli bir bağlılık içinde yaşıyorlardı.

Selçuklular zamanında gelişen Ahiliğin, Rum gazileri, Alpler, alperenler kümeleri gibi, Anadolu'nun ilk istila zamanlarında da sosyal kurullar halinde bulunduğu anlaşılmaktadır. İlk zamanlarda Selçuklu hükümdarlarının bekçileri gibi görünen Ahiler, hükümetin zayıf düşmesinden sonra esnaf kurumlarını korumak suretiyle onlara dayanmış ve bir çeşit tarikat birliği meydana getirmişlerdir⁵⁰.

Selçuklular zamanında da Anadolu'nun yerli Hristiyan halkları kültürce geri bir manzara arz ederler. Böylece Anadolu'ya ilk gelen Türklerin çoğu göçebe olduğu halde bu memlekette gelişen milli kültür üzerinde yerli halkların ciddi tesiri ve yardımı olamamıştır. Nitekim İslâm medeniyetinin kuruluşunda, eski yakın doğu ve Yunan kültür mahsullerini devam ettiren Irak, Suriye ve Mısır Hristiyanlarının rolü büyük olmuştur. Hâlbuki Türkler Anadolu'da böyle bir imkâna kavuşmamıştır. Anadolu'da gelişen ve daha sonra Balkanlara uzayan Türk medeniyeti böylece Türk- İslâm medeniyetinin batıya doğru uzanması ve devamından ibaret kalmıştır. Bizans Anadolu'sunda bu şekilde bir medeni ve iktisadî çöküş hüküm sürerken, Toroslar- Erzurum hattı ötesinde, Doğu Anadolu'da, İslâm dünyası ile medenî ve ticarî münasebetler sayesinde oldukça ileri ve canlı bir hayat vardı. Hatta Orta Anadolu'ya nazaran göze çarpan bu medeni üstünlük XIII. yüzyılda, yani Selçuk medeniyeti yükselinceye kadar devam etmiştir. Bu sebeple Müslümanlarla çevrili Doğu Anadolu'da yaşayan Hristiyanlar orta Anadolu'nun Rum ve Rumlaşmış Hristiyanlarına nispetle kültürce daha ileri bir seviyede bulunuyorlardı⁵¹.

Bizanslılardan alınan ve Rum ahali ile meskûn bulunan şehir ve kasabaların yalnız nüfus çoğunluğu itibariyle değil, iktisadî faaliyetin karakteri, kültür ve yaşayış itibariyle de Türkleşmesinde o zaman Anadolu'sunun şehirlerindeki “*esnaf- ahi*” teşkilatına dayanan ticaret sisteminin büyük rolü vardı. Çünkü diğer eski Türk Anadolu kasabalarından, yeni alınan şehirlere gelen ve önceki zanaatlarını işlemek üzere, esnaflığa başlayan Türklerin

⁴⁹ Yeni Türk Ansiklopedisi, “Ahilik”, C. I, İstanbul, 1985, s. 43.

⁵⁰ Türk, *a.g.e.*, s.236.

⁵¹ TURAN, *Türkler Anadolu'da*, s.45,46.

mevcut adet gereğince derhal Ahi Teşkilatını kurmaları ve böylece her zanaat şubesinin başına bir ahi- şeyh veya ahi- kethüda geçirmelerini gerektiriyordu. Bu hal, bütün yeni Osmanlı şehirlerindeki her türlü ticarî faaliyetin Rumlardan Türklere geçmesini zarurî kılmaktaydı. Yalnız, burada şu noktadan önemle sözünü etmek gerekir ki, ahi- esnaf teşkilatı her zanaat şubesinde Ermeni üstatların veya çırakların çalışmasına imkân vermiş görünmektedir. Bursa'nın malum en eski hayatında Ermeni esnafa bol bol rastlamaktayız. Fakat Rum esnafını aynı nispette göremiyoruz. Bundan anlaşılan şudur ki, Bizans ahalisi Ahi- Esnaf teşkilatına Yahudiler ve Ermeniler kadar alışmamışlardır⁵².

Bozulan düzenden başta Ahi Teşkilatı mensupları, şehirli, köylü, göçebe, tüm halk rahatsızdı. Anadolu'da birçok şehri dolaştıktan sonra 1247'de Kırşehir'e yerleşen Ahi Evren, Anadolu halkının bu beklentilerine, teşkilatçılıktaki hünerini de katarak, Hacı Bektaş, Muhlis Paşa ve diğer önemli şahsiyetler ile sık sık bir araya gelmekte, çareler aramakta ve ülke birliğinin nasıl tesis edileceğini görüşmekte idi. Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat döneminde, Ahilik sisteminin uygulanışı ticari hayatın gelişmesinde, sanat ve meslek gruplarının faaliyetlerinde rasyonel gelişmeler sağlamış, bu durum, devleti de, Ahi teşkilatını da her yönden güçlendirmiştir. Böylece, Ahiler söz sahibi olmuşlardı. O günkü yöneticilerde teşkilatın lideri konumundaki Ahi Evren'e ve düşüncelerine saygı göstermekteydi. Onun düşüncesi, araştırmacı-yazar Friedrch Kienitz'in de dikkatini çekmiş, Ahilerin, Anadolu'yu Selçuklu çöküntüsünün meydana getireceği felaketten, kurtardığını söylemiştir⁵³.

Anadolu Selçuklularında halk şehir ve köylerde yaşayanlar olmak üzere iki grupta düşünülmektedir. Şehirlerde Anadolu nüfusunu meydana getiren çeşitli topluluklar oturuyordu. Bunlar, Hükümet mensupları, ayanlar, ilim erbabı, fütüvvet teşkilatı gibi dört kademedan oluşuyordu. Her şehirde ayrı ayrı loncalar halinde teşkilata sahiptiler. Aynı loncaya bağlı olanlar arasında sıkı bir meslek bağlılığı ile maddi ve manevî bir denetleme vardı. Her esnaf zümresinin başında bulunan kimseye “*ahi*” yahut “*şeyh*” denmekte idi. Bunun yardımcısına da “*yiğitbaşı-server*” deniyordu.

Ahinin başında bulunduğu teşkilatın işçileri, dini ve ekonomik bir ruhla birbirlerine sıkı sıkıya bağlı bulunuyorlardı. Avrupalılar Haçlı seferlerinden sonra Türk tesirinde kalmışlardır. Türk esnaf loncaları Avrupa şehirlerine taklit edildi. Bu suretle Avrupa'da burjuva sınıfı doğdu. Bu durum modern Avrupa toplumunun vücuda gelmesinde birinci derecede amil olmuştur.

⁵² AKDAĞ, *a.g.e.*, s. 384,385.

⁵³ DEMİR, *a.g.e.*, s. 109.

Esnaflar teşkilatının yani Ahilerin, İslâmiyetin Anadolu’da yayılmasında büyük etkileri olmuştur. Diğer dinlerden olan esnaflar ahilerin derneğine giremedikleri için, Türk-İslâm esnafları, şehrin sanatını ve ekonomisini ellerine geçirmişlerdi. Esnaf dernekleri dışında kalan Hristiyanlar, bundan çok zarar görüyorlar, bu yüzden İslâmiyet’i seçiyorlardı⁵⁴.

Anadolu’da Ahiliği kurup yerleştiren Ahi Evren ve arkadaşları, bu kurumun ahlak kurallarını, İslâm ülkelerinde öteden beri bilinen ve teorik olarak iyi insan olma kurallarını kapsayan fütüvvetnamelerden aldılar⁵⁵. Türklerin yerleştiği bütün Anadolu şehir ve kasabalarında, XIII. yüzyılın ilk yarısının sonlarında, birbirleriyle sıkı yardım ve dayanışma halinde bulunan 32 esnaf ve sanatkâr birliğinden oluşan ve her alanda rol oynayan bir örgüt kuruldu. 1243 yılında Kayseri şehrini kuşatan Moğol ordularına karşı şehrin korunmasında Ahi örgütünün savunmaya katılmaları bunu açıkça gösteriyor⁵⁶.

Bu birliklerin Anadolu Türk medeniyetine özgü orijinal bir sentez olduğu ortaya çıkmaktadır. Bizans loncaları devlet tarafından bir dizi kamu göreviyle yükümlü kılınmış zorunlu kuruluşlardır. Herhangi bir loncaya üye olmak ancak imparator görevlendirdiği kişilerin atamasıyla mümkün olabilmekte ve hiç kimse üye bulunduğu loncadan ayrılamamaktadır. Bu kuruluşlar yalnız tüccar ve sanatkârlar grubunu kapsamı içine almak dolayısıyla birinci planda ekonomik amaçlar taşımaktadır. Ahi birlikleri ise devlet otoritesi dışında oluşan ideolojik birliklerdir. Sentezi fütüvvet, karmatik ve Melâmet ideolojilerinin sentezidir. Ahiler kendilerine ideolojik yakınlık içinde olan bütün gruplara açıktır⁵⁷.

1.3.C- Anadolu’da Ahilik Teşkilatı’nın Kurucusu Ahi Evren

Hemen hemen bütün Osmanlı tarihleri, başta Âşık Paşazade tarihi olmak üzere Ahi Evren’in Orhan Gazi devri azizlerinden olduğunu yazarlar⁵⁸. Kırşehir’deki Gülşehri XII. yüzyıl İran mistiği Attar’ın fütüvvet üzerine de ilginç bir bölümünü içeren Mantık-ut Tayr adlı yapıtının Türkçe bir uyarlamasını yapmıştır. Burada Ahi Evren’e övgüler yağdırmıştır⁵⁹.

Ahilerin ünlü atasının XI. yüzyılda yaşamış ve kuzeydoğu İran’daki Zencan kentinden gelme Ahi Ferec Zencanî olduğunda kuşku yoktur. Ama Türk Ahilerinin,

⁵⁴ Zeki ATÇEKEN, Yaşar BEDİRHAN, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Konya, 2004, s.65.

⁵⁵ ÇAĞATAY, *a.g.e.*, s.268.

⁵⁶ ÇAĞATAY, *a.g.y.*

⁵⁷ GÜLLÜLÜ, *a.g.e.*, s.64–65.

⁵⁸ TARIM, *a.g. e.* s.120.

⁵⁹ CHEN, *a.g.e.*, s.347.

Azerbaycan Ermeni hudutlarından XII. yüzyıl da yaşamış olması gereken Urmiyeli Ahi Türk diye bilinen başka bir ataları vardır⁶⁰.

İşte XII. yüzyıl başlarında Hoy şehrinden çıkıp Şam, Bağdat ve Mekke’de dolaştıktan sonra Anadolu’ya gelen Ahi Evren Şeyh Nasiruddin abu’l-Hakayık Mahmud b. Ahmed el-Hoyî (1172–1262), XII. yüzyıldan beri İran’a yerleşmiş bulunan Türkmenlerdendi. Ahi Evren Şeyh Nasiruttin Ebû’l-Hakayık Mahmut b. Ahmed el-Hoyî. Hoy, Van’ın Özalp ilçesine 70–80 km. uzaklıkta bir İran şehridir⁶¹. Ahi Evren 1206 yılında, sonradan kayın pederi olan Evhaüddin Kirmanî ile Anadolu’ya gelip Kayseri’ye yerleşerek debbağlık ve o alanla ilgili sanat dallarını geliştirmeye başlamış 15- 20 yıl sonra, yukarıda sözünü ettiğimiz Moğol saldırısı üzerine doğrudan Anadolu’ya gelen esnaf, sanatkâr ve tüccarları daha geniş bir örgüt halinde, fütüvvetname denen tüzük kuralları içinde birleştirmiştir⁶².

Öylesine büyük bir ün kazanmıştı ki daha sonraki birkaç yüzyıl boyunca onun soyundan geldiklerini öne süren kimseler bütün Ahiler üzerinde bir dereceye kadar etkileri olmuştur. Ahi Evren’in kişiliği fütüvvetin çifte özelliklerini ortaya koymaktadır. Bir yandan Ahiler genellikle şiddet kullanılan etkinliklerin içindeydiler. Öte yandan Ahilerin hiç değilse başkanlarının bazı mistik ilkeleri vardır⁶³.

Osmanlı Türkçesinde ince sesli kelimelerin ikinci hecesindeki “*elifler*” uzatma harfi değil seslik işaretleridir. Gelen “کلان”, gider “کیدار” şeklinde yazılırdı. Bu kelimelerin “*gelan, gidan*” şeklinde imla ve telaffuz etmek nasıl yanlış ise “evirmek fiilinden ism-i fail olan “*eviren*” ve bir seslik düşmesi ile “*evren*” olan bu kelimeyi de “*evran*” veya “*evrân*” okumak, yazmak ve telaffuz o derece yanlış olacaktı⁶⁴. Bu nedenle biz “*Evrân*” yerine, “*Evren*” demeyi tercih ettik.

Moğollarla işbirliği yapan ve Fars kültürüne tutkun Selçuklu seçkin sınıfına hitap eden Cemaleddin Rumî ile Ahi Evren arasında düşmanlık vardır. Bu düşmanlık Mevlana’nın şeyhi Şems-i Tebrizî’nin 1247’de öldürülmesiyle ilişkilidir. Nasiruddin’in Ahileri, Moğollarla mücadeleye giren II. İzzettin Keykavus destekliyorlardı. Keykavus 1254’de Kırşehir’e gitmiştir. Moğol kuvvetleri onu Sultanhanı savaşında, 1256’da yenilgiye uğramıştır. Anadolu’da isyanı bastırmaya çalışan Moğolların soykırımından Nâsurittin’de kurtulamamıştır. Nasiruttin, Kırşehir emirliğine atanan Mevlevî Nurettin

⁶⁰ CHEN, *a.g.e.*, s.199.

⁶¹ ÇAĞATAY, *Makaleler ve İncelemeler*, s.275.

⁶² ÇAĞATAY, *a.g.e.*, s.268.

⁶³ CHEN, *a.g.e.*, s.330.

⁶⁴ Mikail BAYRAM, *Tarihin Işığında Nasrettin Hoca ve Ahi Evren*, İstanbul, 2001, s.15.

Caca Bey'in 1261'de yaptığı katliamda hayatını kaybettiği anlaşılmaktadır. Tokat, Sivas, Kayseri gibi büyük şehirlerde Moğollar, karşı çıkan esnafı, bunlar arasında savaşçı kalabalık Debbağ esnafını katletmişlerdir. Ahilere ait zaviyeler, Mevlevîlere verilmiştir. Bunun üzerine Ahiler uzak bölgelere, Türkmenler arasında göç etmişlerdir⁶⁵.

Ahi Evren, tarihi bir kimliğe sahip bulunmasına rağmen gerçek kişiliği menkıbeler içinde kaybolmuştur. “*Gök, kâinat*” ve “*yılan, ejderha*” anlamlarına gelen “*Evrân*” ismi, efsanevî kişiliğinin bir işareti sayılabilir⁶⁶.

Anadolu'daki Batınîlerin büyük kısmı, Selçuklularla kültürel ve ticarî ilişkileri pek sıkı olan ve eskiden beri Batınîlere sığınak olan Suriye'den gelmişlerdir. Alamut kalesinin alınarak burada bulunan Hasan Sabbah'a bağlı Batınîlerin yok edilmesinden sonra, kurtulanların bir kısmının Anadolu'ya gelerek tasavvuf perdesi arkasında ideolojilerini yaymaya çalıştıkları bilinmektedir. İşte bu yüzden Babaî ayaklanması gibi, Hurufilik, Bektaşilik ve Ahi Birlikleri de Batınîlikten büyük ölçüde etkilenmişlerdir⁶⁷.

Anadolu Ahi Teşkilatının kurucusu Ahi Evren, XIII. yüzyıl başlarında Bağdat'tan Anadolu'ya gelen bir grup ulema ve sofiler arasında idi. Bu âlimler Fütüvvet erbabının dostu, I. Alâeddin Keykubat'ın himayesi altında idiler. Oğlu II. Gıyasettin Keyhüsrev, tarafından zehirlenen Alâeddin'den sonra Nasiruddin hapse atıldı.

Nasiruddin'in Babaîlerle ve Türkmenlerle yakınlığı vardı. Hapisten çıkınca, Kırşehir'de debbağlar şeyhi olarak yerleşti Asıl adı Hoy'lu Şeyh Nasiruddin Mahmut olan Ahi Evren'in hocası ve kayınpederi fütüvvet akımının büyük Şeyhi ünlü sofî Evhaudîdir. Kirmanî'nin Anadolu'da birçok şehirde halifeleri vardır⁶⁸.

Ahi Evren neslinden merhum şeyh Saidin kitapları arasında bulduğumuz. “*haza fütüvveti Ahi Evren*” başlıklı şecere sureti bildiğimiz şecerenamelerden bambaşkadır. Çünkü öbürleri Ahi Evren'i doğrudan Abbas'ın oğlu olarak gösterir ki bu tarihe aykırı düşer. Ahi Evren'i Selçukluların son, Osmanlıların ilk devri azizlerinden olduğu muhakkaktır. Bu fütüvvetnamede debbağlığı Adem peygamberden başlattığı gibi Ahi Evren'i de abasın 13. 14. batın evladı olarak gösteriyor. Bu arada Ahi Evren'e kadar gelen ahilerin adını saydıktan sonra diğer şecerenamelerde olduğu gibi diyar diyar dolaştıktan sonra Kırşehir'de karar kıldığını beyan ve akabinde ejderhayı öldürdüğünü, Ahi Mehmet namında bir zatın yanında hizmet ettiğini ondan icazet aldığını yazıyor⁶⁹.

⁶⁵ Halil İNALCIK, “Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu”, *Genel Türk Tarihi*, C.V, Ankara, 2002,s.493.

⁶⁶ İlhan ŞAHİN, “Ahi Evran”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul, 1988, s.529.

⁶⁷ GÜLLÜLÜ, a.g.e., s.45.

⁶⁸ ÇAĞATAY, a.g.e., s. 257.

⁶⁹ TARIM, a.g. e. s.117

Öte yandan tarihçi Ahi Çelebi Ahi Evren'in önce Sadreddin Konevî'nin çömezi olduğunu ve sonrada Denizli'de bahçıvanlık yaptığını ve bir sürede Kayseri'de yaşadktan sonra Kırşehir'de öldüğüne işaret etmektedir. Evliya Çelebi ise Evren'in önce Kayseri'de ve sonrada ölünceye kadar Denizli'de yaşadığını ifade etmektedir⁷⁰.

Cevat Hakkı Tarım, Ahi Evren'in hayatını anlatırken, şöyle söylemektedir: “ Ahi Evren, Hz. Peygamberin amcası Abbas'ın oğludur. Asıl adı Mahmut tur. Ona sultan Ahi Evren adını Bedir gazasında muharebe esnasında Evren gibi her yöne saldırışından hoşnut olan Resulullah vermiştir. Hz. Ali Kızı Rukiye ile evlendirmiş. Üç gün üç gece düğün yapılmış. Nikâhlarını Peygamberimiz kıymıştır. Düğünde kesilen hayvanların derileri ona verdiler. Düğün sonunda bir gün bir gecede derileri tabakladı, peygamberimize getirdi. Her kes çok şaşırıldı. Memnun olan Peygamber Ahi Evren'in beline şed bağladı ve icazet verdi. 32 esnafın pirinin belini bağlayıp, el kaldırıp dua etti. Bundan sonra diyar diyar dolaştı. Kırşehir'de karar kıldı. Buraya geldiğinde Kırşehirliler gelip bir ejderhadan korktuklarını söyleyip kendilerini kurtarmasını istediler. Dua ile o ejderhanın yüzünü yüzüne sürerek kendine bağladı. Ejderhanın boynuna ip bağlayıp iş yerine getirdi. Ömrü 93 yaşında bitti”⁷¹.

Müverrih Ali, Kühühlahbarın 63. sayfasında Hacı Bektaş velâyetnamesine dayanarak Ahi Evren'in Büyük Alâeddin Keykubat'ın muasırır. Doğduğu yer belli değildir. Bir müddet Konya'da oturmuştur. Halktan kaçınır, gizli yaşarmış. Sonra Denizliye gitmiş, orada bahçıvanlıkla geçirmiş. Yine Konya ya gelmiş Şemse intisab etmiş.

Konya uleması bu halden gücenmiş. Alâeddin'e gelerek Şems ile aralarını bozmasını istemişlerdir. Sultan bunu başarmış. Ahi Evren da Konya'ya küsmüş terk edip Denizliye gitmiş. Sultan Ahi darılttığına üzölmüş Sadrettin Konevî'yi göndermiş Sadrettin katıra binerek Denizliye giderek görüşmüşler beraber Konya ya gelmişler Cuma namazını kılmışlar. Ahi Konya ya darıldığından burada durmamıştır. Kayseri'ye gitmiştir. Debbağlıkla geçinmiştir. Bu durumu çekemeyen biri Kayseri valisine şikâyet etmiş. Vali Ahi'yi yanına çağırılmak için adam göndermiş. Ahi Evren'in yanında bir ejder gördüler korkularından kaçtılar. Bu Ahi Evren'e lakap oldu. Kayseri'de çok durmayıp Kırşehir'e göçtü ve orada öldü⁷². Öldüğü zaman ay tutulması olmuş, hiç ışıık görölmemiştir⁷³.

⁷⁰ Kemal Turan, *Ahilikten günümüze Meslekî ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, İstanbul, 1996,s.28- 30.

⁷¹ TARIM, *a.g.e.*, s. 116,117.

⁷² TARIM, *a.g. e.*, s.119,120,124

⁷³ Erol SEYFELİ, “Kırşehir'de Ahilik, Ahilik Ahlâkı ve Gençlik Üzerine Etkileri Günümüze Yansımaları”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, C. II, Kırşehir, 12-13 Ekim 2004, s.794.

Ahi Evren'in Hacı Bektaş ile dost olduklarını anlıyoruz⁷⁴. Yunus Emre ile de dost olan Ahi Evren sık sık Kırşehir'de İkizarası mevkisinde, Kılıçözü deresi kenarında, Manakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli Vilayetnamesine göre ise Gölpınar şimdiki Gölhisar kıyısında buluşup sohbet ettikleri, ülke meselelerini görüştükleri bilinmektedir. Nitekim Kırşehir Belediyesi "*Dost Bahçe Parkı*" nı yaptırarak bu dostluğu ebedileştirmiştir⁷⁵.

Anadolu'da Ahiliği kurup yerleştiren Ahi Evren ve arkadaşları, bu kurumun ahlak kurallarını, İslâm ülkelerinde öteden beri bilinen ve teorik olarak iyi insan olma kurallarını kapsayan fütüvvetnamelerden aldılar⁷⁶. XIII. yüzyılın ilk yarısının sonlarında Türklerin yerleştiği bütün Anadolu şehir ve kasabalarında, birbirleriyle sıkı yardım ve dayanışma halinde bulunan 32 esnaf ve sanatkâr birliğinden oluşan ve her alanda rol oynayan bir örgüt kuruldu. 1243 yılında Kayseri şehrini kuşatan Moğol ordularına karşı şehrin korunmasında Ahi örgütünün savunmaya katılmaları bunu açıkça gösteriyor⁷⁷.

1.3.C.1. Ahi Evren'in Hocaları ve Eğitimi

Ahi Evren Hoy şehrinde doğmuş, sonra Harzemşahlar yönetimindeki Herad'da ders vermekte olan Fahrüddin Râzî'nin derslerine devam etmiş ve onun hizmetinde bulunmuştur. O ilk tasavvuf terbiyesini, Horasan ve Maverâünnehir de iken Ahmet Yesevi'nin öğrencilerinden almıştır. Daha sonra Hac için Mekke'ye gittiğinde Evhadüddin Kirmani ile tanışmış ve onu intisap etmiştir⁷⁸.

1.3.C.2. Ahi Evren'in Eserleri

Ahi Evren'in en büyük eseri Ahilik Teşkilatıdır. Topluma mal edilmiş, Osmanlı devletinin kuruluşuna temel olmuş devletin bir noktaya dek faziletini oluşturmuş olan, dirlik, düzenlik, sosyal ahlâk ve sosyal dayanışma, sosyal güvenlik örgütü olan Ahiliktir. Ancak Ahi Evren'in yazılı eserleri de vardır⁷⁹. Bu güne kadar tespit edilmiş eserleri şunlardır.

- 1) Menahic- i Seyfî; Yaz yolları, yaz açıklığı. Bu bir şafi ilmihalidir. Bu eseri, Emir Seyfeddin Tuğrul'a sunmuştur. Emir Seyfeddin, I. Alâeddin Keykubat'ın güvendiği

⁷⁴ TARIM, a.g. e., s.119,120,124

⁷⁵ SEYFELİ, a.g.m., s.794.

⁷⁶ ÇAĞATAY, a.g.e., s.268.

⁷⁷ ÇAĞATAY, a.g.y.

⁷⁸ Neşet ÇAĞATAY, *Makaleler ve İncelemeler*, Konya,1983, s.275.

⁷⁹ Adil GÜLVAHABOĞLU, *Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahi Evren-i Veli ve Ahilik*, Ankara, 1991, s.12.

kişilerden olup Harput'un alınması sırasında Sultanın emri ile sancağı kale burçlarına dikmiştir. İbn Bibi bunu Emir Tuğrul diye zikretmiştir⁸⁰.

- 2) Metali'el-İman; İmanın, inancın mütalaası, yorumlanması.
- 3) Tabsirat ül-Mübtedi ve Tezkire tül-Müntehi; İleriyi, doğruyu görme ve boş şeylerin tezkeresi, küçük kitabı.
- 4) Yazdan- Sinaht; İlâhi varlığı tanıma.
- 5) Mürşit ül- Kifaye; Yeterli irşat, aydınlatma.
- 6) Ağaz u Encam; Başlayış ve Bitiriş, dünyaya geliş ve gidiş.
- 7) Risaleyi Arş; Arşın risalesi, küçük kitab.
- 8) Mehdi Fakr u Zemmi Dünya; Dünya'nın kınanması, varlıktan uzak durmanın övülmesi. Alaattin Keykubat'a sunmuştur. Celalettin Karatay'ın istemi üzerine kaleme almıştır.
- 9) Mukatebat Beyne Sadr ud- Din Konevî; Sadrettin Konevî'nin kitabiyatı, düşüncesi.
- 10) Cihanname; Savaş mektupları, savaş yazılar.
- 11) Letaif-i Hikmet; Siyasetname, sultanlara öğüt kitabı⁸¹.

Ahi Evren, bilgin ve âlim bir kişidir. Nitekim sultanlara öğüt veren “*Letâif-i Hikmet*” adlı siyaset kitabında dönemin sultanına öğütler vermiş toplumun mutluluk ve refahı için, tüm sanat dallarının gerekliliğini savunmuş, bütün sanat erbabının belli işyerlerinde toplanarak oralarda sanatlarını icra etmelerini yani kooperatifleşmelerini tavsiye etmiş ve bu konuda şunları söylemiştir: “*Toplum çeşitli sanat kollarını yürüten insanlara muhtaç olduğuna göre, bu sanat kollarını yürütecek çok sayıda insanların belli bir yerde toplanmaları ve her birinin belli bir sanatla uğraşmaları gerekir ki, toplumun tüm ihtiyacı karşılanmış olsun*”⁸².

Muhaddis lakabıyla da anılan Ahi Evren'in 20 kadar eseri bulunduğu Mikail Bayram tarafından tespit edilmiştir⁸³.

Eserlerinde bazen insanların dedikodusundan çekinmekte, yakınmakta ve Allah'a sığınmakta, bazen sabırsızlıkla Mehdi'yi beklemekte, bazen de döneminin yöneticilerinin zulüm ve adaletsizliklerini, haksızlıklarını dile getirmektedir. Bu yüzden ölünceye dek Moğol emperyalizmi ve bunun işbirlikçileriyle mücadele etmiştir⁸⁴.

⁸⁰ ÇAĞATAY, *Makaleler ve İncelemeler*, s.276.

⁸¹ GÜLVAHABOĞLU, *a.g.e.*, s.12,13.

⁸² SEYFELİ, *a.g.m.*, s.794.

⁸³ ÇAĞATAY, *Makaleler ve İncelemeler*, s.276.

⁸⁴ GÜLVAHABOĞLU, *a.g.e.*, s.13.

1.3.D-Anadolu’da Ahiliğin Yayılması

Ahilik Samanoğulları ve Müslüman Türk devleti olan Karahanlılar devrinden başlayarak Osmanlı Devletin son zamanlarına kadar yaşamıştır⁸⁵. Anadolu’da Ahiliğin, doğudaki Moğol saldırısından ve bunun sebep olduğu Türk göçlerinin başlamasından hemen sonra kurulması ve daha önce fütüvvetin yaygın olduğu İslâm ülkelerinde Ahi örgütünün bulunmayışı hususundaki bilgiler bizi konumuzda 1236–1260 tarihleriyle sınırlandırıyor⁸⁶. XIII. yüzyıl ortalarında Anadolu’ya gelen şehirli Türklerin yerleşik hayata geçişlerinde Ahi ve Bacı teşkilatının büyük etkisi olduğunu belirten kayıtlar, aynı zamanda fütüvvetnamelerde ehli fütüvvetin yani ahilerin Seyfî, Kavî ve Selbî olmak üzere üç kısma ayrıldığını kaydediyorlar. Beylikler dönemini içeren bu tarihlerde Ahi kurumlarının Anadolu toprakları üzerinde Ahi kurumlarının Anadolu toprakları üzerinde, gittikleri yerlere yukarıdaki üç ana unsurun esasını teşkil eden cengâverlik, dayanışma ve çalışma disiplini sayesinde İslâm’ı yayarak toprak ve güç kazanmış olmaları dikkati çekmektedir⁸⁷.

Böylece Selçuklu Devletinin kuruluşundan Osmanlılara kadar orta Asya’dan gelen ve Anadolu’da çoğalan nüfus hareketi hep Bizans hudutlarında yoğunlaşır, aralıksız yeni bölgeler fethedilir. Her fetih bölgesi tekrar bir nüfus bulanıklığına sahne olurdu. Diğer taraftan Türk ve diğer İslâm bölgelerinden gelen âlimler, gaziler ve dervişler, Uç’lardaki mücadele dini bir kimlik verir, cihadı teşvik ederler veya bizzat ona katılırlardı. Böylece İslâmiyet’i sathi şekilde kabul etmiş ve henüz daha ziyade Şamanî olan göçebe Türkmenler bu hava içinde daha dindar ve bizzat gazi olurlardı. Anadolu’nun fethi ve Türkleşmesi hep bu vetireye göre cereyan etmiştir⁸⁸.

Anadolu’daki Ahiler teşkilatı hakkında en fazla malumat sekizinci asrın ilk yarısında o bölgede gezmiş olan İbn Batuta’nın seyahatnamesinde geçmektedir. Bu mesleki teşkilat yalnız Türkler arasında rastlanıyordu. İbn Batuta’nın Antalya’dan başlayarak çeşitli Anadolu şehirlerinde ve Altın Ordu Devletine tabi Azak limanında Ahi zaviyelerine rast gelmiş ve onlara misafir olmuştur. Ahilerin, Bilad-ı Rumda her vilayet ve köyde var olduklarını söylemiştir⁸⁹.

Ahiliğin Anadolu’da yayılmasından önce esnaflar, İğdişlerin yönetiminde idiler. XIII. yüzyılın ilk yarısında Ahi ileri gelenleri, kısa sürede öne çıkarak devlet yönetimiyle

⁸⁵ Mithat GÜRATA, *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*, Ankara, 1975, s.74.

⁸⁶ BARAN, a.g.e., s.3.

⁸⁷ BARAN, a.g.e., s.4.

⁸⁸ TURAN, a.g.e., s.52

⁸⁹ TARIM, a.g.e., s.138.

ilgili toplantılara katılmaya başladılar. Şu halde Selçuklu ülkesinde Ahiler, XIII. yüzyılda artık esnaf üzerinde etkili durumdaydılar⁹⁰.

Ahi Evren'in Kırşehir'de kurduğu Ahi Teşkilatı kısa zamanda Anadolu'da yaygınlaşarak sınırları, batıda Eskişehir Sultan dereye kadar uzanmıştır Böylece Ahiliğin sınırları bir yandan genişlerken, diğer taraftan da teşkilatın üyelerinin sayısı da artmıştır. Hatta Osmanlı hanedanında pek çok kimsenin bu tarikata girdiği görülmektedir. Demek ki Osman Gazi, Orhan Gazi, Şehzade Süleyman, I. Murat gibi hükümdarların Ahi lideri olmasının, ahiliğin gelişip kuvvet kazanması ve hatta siyasî güce kavuşmasında etkili olmuştur. Hatta ilk Ahi liderlerinden olan Ahi Ahmet Şah, Konya'yı, kedisine bağlı Ahilerle düşmanlarına karşı savunmuştur. Bu da Ahilerin hem siyasî hem de askerî alanda güçlü olduklarını göstermektedir⁹¹.

1.4- AHİLİĞİN OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA ETKİSİ

1.4.A- Ertuğrul Gazi Ahi Evren İlişkileri

Fuat Köprülü, Giese'nin Osmanlı Devletini yalnızca Ahilik teşkilatı üzerine dayandırması fikirlerine karşı çıkmaktadır. Osmanlı Devleti'nin teşekkülünde ahilerin mühim rolü olduğunu daha Giese'den önce bir makalemden ileri sürdüğünü söylemektedir. Osmanlı Devleti'nin teşekkülünü yalnız bir etkenle izah etmenin büyük bir hata olduğunu ifade etmektedir⁹².

Araştırmacı- yazar Friedrich Kienitz'in düşüncesine göre Selçuklu çöküntüsünün meydana getireceği felaketten Anadolu'yu, Ahilerin kurtardığı yolundadır⁹³.

Ahi ve liderlerden meydana gelen küçük kurultayda, kuruluşun planları yapıyordu ki bu tür toplantılar, Orta Asya'da devlet başkanı seçiminde de yapılmaktaydı. Bu toplantıda ele alınan en önemli karar, Selçuklu Devleti iktidarından sonra kurdurulacak devletin başbakanının kim olacağıydı. Bu liderin, askerî ve idarî bakımdan yetenekli olması ve Oğuz Han soyundan gelmesi gerekiyordu. Bu vasıflara en uygun lider Ertuğrul Gazi idi. Ertuğrul Gazi'yi, Selçuklu Devleti iktidarından sonra başa geçirmeye karar

⁹⁰ Yusuf KÜÇÜKDAĞ, "Konya'da Ahi Evren Zaviyesi ve 1090 H/1687 M Tarihli Vakfiyesi" *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Özel Sayı II, Konya, Aralık, 1999, s.72.

⁹¹ Kemal Turan, *Ahilikten günümüze Meslekî ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, İstanbul, 1996, s.28- 30.

⁹² Fuat KÖPRÜLÜ, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, İstanbul, 2002, s.23, KÖPRÜLÜ, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara, 1999, s.13.

⁹³ Galip DEMİR, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Ahilerin Rolü", *II. Uluslar Arası Ahilik Kültür Sempozyumu Bildirileri*, 13-15 Ekim 1999, Kırşehir, s.109.

verdiler. O tarihlerde Ertuğrul Gazi, Kırşehir'e çok yakın bir mesafede bulunmaktaydı. Bu teklif kendine Kırşehir'de yapılmıştır. Çünkü bu tür toplantılar Kırşehir'de yapılmaktaydı. Selçuklu Devleti'nin geleceğini pek parlak görmeyen Muhlis Paşa, Ahi Evren, Şeyh Edebalı, Hacı Bektaş Veli, Oğuz geleneğine uygun, dili Türkçe, dinî İslâm, milli Türk devletini kurdurmak üzere Ertuğrul Gazi'yi Kırşehir'e davet etmişlerdir. Bu sırada Karakeçili yöresinde bulunan Ertuğrul Gazi, Kırşehir'e gelip ve kendisine yapılan teklifi kabul etmiştir. Ahi Evren'e yakınlığı ile bilinen Sadrettin Konevî, Selçuklu Sultanı II. İzzettin Keykavus'un hürmet ettiği bir âlim idi. Sadrettin Konevî ve Muhlis Paşa'nın, yardımı ile Domaniç dağı ve Ermeni beli bu beyliğe yaylak olarak verilmiştir⁹⁴.

1.4.B- Osman Gazi Ahilik İlişkileri

Uç toplumundan Osman Gazi'nin manevi destekleyicisi, hukukî ve sosyal hayatı örgütleyici olarak ahileri ve fakıları görüyoruz. Fakı kelimesi, fakih'in kısaltılmışıdır.

Osman Gazi bir bölgeyi ele geçirdikten sonra bu ülkeyi nasıl örgütleyeceğini Ahilerden ve Fakılardan sormaktadır. Fakat İslâm hukukunun, İslâm kurumlarını bilen insanlar olarak gazi önderi yönlendirici bilgiler sağlamaktadır. İlk Osmanlı beyleri Osman ve Orhan tarafından ahiler ve fakılara verilmiş birçok vakıf köy ve çiftlikler tahrir defterleri kayıtlarıyla bize kadar gelmiştir. Bu dönemde vakıfların büyük bir kısmı fakılara verilmiştir. Bu kayıtlarda, daha bu zamanda, Türkmenlerin köylere yerleştirildiğini biliyoruz. Köye yerleşen bir grubun, tabi, İslâm kurallarına göre yaşamlarını düzenlemek için bir köy imamına bir din adamına ihtiyacı vardı. Böylece Fakıların en aşağı derecede olanları bu köy imamlarıdır. Daha yukarıda Kadılar, vezirler gelmektedir. İbn Batuta seyahatinde rastladığı bu çeşit köy imamlarından söz eder. Osman döneminde bu fakıların en meşhuru Tursun Fakih dir. Söğüt yakınında türbesi bugün bir ziyaretgâhtır. Eskiden daha çok Ahilerin önde geldiği sanılıyordu. Fakat tahrir defterlerindeki vakıf kayıtları gösterdi ki, fakılar daha ağır basmaktadır. Fakat ileri gelen fakılar Sünnî İslâm hukukunu bilen insanlar olarak önemli rol oynamışlardır. Osmanlı dönemine ait fakılar arasında Edebalı Tursun Fakih adlarını biliyoruz⁹⁵.

Bize ilk Osmanlı tarihini nakleden İshak Fakih ve onun oğlu Yahşi Fakih vakıf almış bu fakılardan ikisidir. Demek ki vakıfların kanıtladığı gibi, daha Osman Gazi zamanında İslâm hukukunu bilen kişilerle devlet kuran bey arasında sıkı ilişkiler

⁹⁴ DEMİR, *a.m.*, s.109- 110.

⁹⁵ İNALCIK, *a.g.m.*, s.491- 493.

kurulmuştur. Beyliği teşkilatlandırma, sosyal hayatı düzenleme bakımından bu fakılar ve ahiler son derece önemli bir rol oynamışlardır. Din adamlarının ilk dönemlerde devletin örgütlenmesinde beylere danışmanlık yapmış olmaları, ilk vezirlerin de onlar arasından seçilmiş olması olayını açıklar. İlk vezirlerden Sinanettin Yusuf kuşkusuz ulemadandır. Candarlı Kara Halil, ulema menşeinden vezirlerin en ünlüsüdür. Onun çocukları, 1453'e kadar devlet içinde otorite bakımından padişahla kıyaslanacak bir mevkie sahiptiler⁹⁶.

Osman Gazi'nin Şeyhi Edebalı'nın Kırşehir'nden Uc'a göçenler arasında bulunduğu ileri sürülmüştür. Keza Orhan Gazi ile Bursa kuşatmasında hazır bulunan Abdal Musa'da Ahilerle beraber Uc'a göçen dervişlerdendir.

Türkmen halkı için Türkçe Garibname adlı eseri yazan Âşık Paşa 'da Kırşehirlidir. Bütün bu olaylar Osman Gazi zamanında sultan-önü Uc'unda rastladığımız Ahiler ve abdal kalenderlerin Orta Anadolu'da 1256'da patlak veren Moğol- Türkmen mücadelesinin serpintileri olduğu olgusunu ortaya koymaktadır. Ahi Evren Anadolu'daki Türkleri arasında bir veli mertebesine yükselmiş olup kerametleri bir menakıpnamede toplanmıştır. Ahi evren üzerinde etraflı araştırmalar yapan Mikail Bayram'a göre o, Anadolu'da Ahiliği kuranların başında gelir. Osmanlı devletinin kuruluş döneminde Ahilerin ve Fütüvvet akımının kesin bir rol oynadığı kuşku götürmez. Debbağların piri sayılan Ahi Evren 32 çeşit esnafın piri sayılır. Gerçekten dericiliğin Anadolu'da Türk sanatlarının en önemlisi sayılır. Eski geleneksel yaşamında ev eşyası hayvan takımları vb. deriden yapıldı⁹⁷.

Osman Beyin faaliyeti esnasında Anadolu'da Ahilik ve Babailik olarak iki mühim tarikat vardı. Ahi reislerinden olup Eskişehir civarında İtburnu mevkiinde tekkesi bulunan Şeyh Edebalı, o havalinin en itibarlı ve sözü geçen ulularındandı. Tahsilini Mısır'da yapmış olan Edebalı'nın kızı Malhon Hatunu Gazi Osman Bey almış ve bu suretle Ahilerin nüfuzundan istifade etmiştir. Nitekim Şeyh Mahmut Gazi, ahi Şemsettin ve oğlu Ahi Hasan ve sonradan Osmanlılarda kadı, kazasker ve vezir olan Candarlı (Cendereli) Kara Halil de Ahilerden olup bunların hepsi Osmanlı beyliğinin kurulmasında ve büyümesinde hizmet etmişlerdir⁹⁸.

⁹⁶ İNALCIK, a.g.y.

⁹⁷ İNALCIK, a.g.y..

⁹⁸ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C.I, Ankara, 1982, s.105,106.

1.4.C- Osmanlı'nın Kuruluşuna Katılan Ahi İnançlı Asker Sivil Yöneticiler

Aşıkpaşaoğlu, Gelibolulu Ali, Münecimbaşı Ahmet, Taşköprülü gibi birçok Osmanlı yazarının kroniğine bakılması durumunda; özellikle Osman Bey, Orhan Bey, Murat Bey, Yıldırım Beyazıt, Çelebi Mehmet, II. Murat ve Fatih Sultan Mehmet dönemleri bilgin, askerî- sivil bürokrat arasında Ahi ve Bektaşî kişilerin adlarına çokça rastlanmaktadır⁹⁹.

Tarihçilere göre “*Ahi Evren'in mensuplarından*” ve aynı zamanda bir ahi şeyhi olan Edebalı, Baba İlyas, Bektaşî, Ahi Evren çizgisinin insanıdır. Şeyh Edebalı, Osmanlıların bağlı oldukları Kayı boyundandır. Ertuğrul Gazi'nin akrabasıdır. Osman Bey'e hukuksal alanda danışmanlık yapmış. Ona demokratik yönetim anlayışını aşılamış ve devletin kurulmasına çalışmıştır. Ahilik öğreti yoluyla; Beyliğin kültürünü, toplumsal yaşamını geliştirerek, beyliğin manevî kurucusu olmuştur. O'nun ölümünden sonra Şeyhin bir başka damadı olan Dursun Fakih, Osman Bey'in hukuk danışmanlığını yapmış, dahası ilk hutbesini O okumuştur, Fetva eminliği de yapmıştır. Bilindiği gibi Dursun Fakih de Ahidir. Osman Bey, beyliğini ilan ederken; Karacahisar'da Cuma, Eskişehir'de bayram namazını bu şahsa kıldırılmıştır¹⁰⁰.

Bursa'nın alınmasında yararlılıklar gösteren ve Bursa kalesine ilk bayrağı diken Ahi Hasan'dır. Bu kişi, Ahi topluluğunun önemli kişilerindendir. Dönemin bürokratlarından Hacı İvaz Paşa Ahi'dir. Ailecek Tokat Ahilerinden oldukları bilinmektedir.

En önemlisi ünlü Candarlı Kara Halil Osmanlı'ya kadılık, kazaskerlik ve veziriazamlık yaparak hizmet etmiştir. Orhan Bey döneminde Bursa kadılığı göreviyle yönetime girmiştir. Osmanlı'nın ilk düzenli askerî birlikleri kabul edilen yaya ve atlı (müsellem) birlikleri onun ürünüdür. Yayalar, başlarına Ahi serpuşu giymektedirler ve Ahilerden oluşmuş askerî birliklerdir. Yeniçerilerin asker başlığı da Ahilerden alınmıştır¹⁰¹.

Orhan Beyin kardeşi Alâeddin (Ali) Bey de Ahi'dir. Dönemin vezirlerinden Alâeddin Paşa, Ahi Mahmut'un oğlu Nizamettin Ahmet Paşa, Şeyh Mahmut Gazi, Ahi Şemsettin, oğlu Ahi Hasan, Candarlı Halil Hayrettin Paşa, Hacı Paşa ve Sinanettin Yusuf Paşa'lar Orhan ve Murat Beyler dönemlerinde vezirlik yapmışlardır. Ahi'dirler ve aynı

⁹⁹ Baki ÖZ, *Bir Alevilik Yolu Ahilik*, İstanbul, 2001, s.89.

¹⁰⁰ ÖZ, a.g.e., s.91.

¹⁰¹ ÖZ, a.g.e., s.92.

zamanda Türk beyleridir. Özellikle Sinaneddin Yusuf Ahi “*reisi*”dir. Vakfiyesinde Ahi şeyhlerine özgü bir ünvan olan “*Sadru’l-kebir*” deyimini geçer.

Çanakkale’nin Ezine ilçesinde bulunan Ahi Yunuslar Tekkesi’nde yatan Ahi Yunus Rumeli’nin alınmasında görev alan Şehzade Süleyman Paşa’nın silah arkadaşısıdır. Trakya’nın fethini birlikte yürütmüşlerdir¹⁰².

Turgut Alp, Konur Alp, Aykut Alp, Hasan Alp, Saltuk Alp, Alp Aka Timur, Kara Mürsel, Kara Terkin, Samsa Çavuş, Şeyh Mahmut ve Abdurrahman Gazi Osman ve Orhan bey döneminde savaflara katılan Ahi inançlı komutanlardan Bu alanda oldukça ünlenmiştir. Hapsi de fütüvvet örgütü mensubu birer Ahi’dirler. Ertuğrul Gazi’den itibaren Osmanlı padişahları bu Ahi akıncı beyleri ve komutanlarını “*yoldaş*” olarak seçmişler, Osmanlı’nın devlet konumuna gelişini onlara birlikte sağlamaya çalışmışlardır¹⁰³.

Kentlerin asker- sivil üst düzeyli yöneticileri çoğunluğu Ahi’dir. İlk Osmanlı padişahları bilinçli olarak Ahileri yeğlemiş ve kent yönetimlerine onları atamışlardır. Bunlar arasında komutan, vali, kadı, müderris ve tabipler vardır¹⁰⁴.

1.4.D- Ahilik Teşkilatı’nın Diğer Osmanlı Padişahları Dönemindeki Durumu

Fatih Sultan Mehmet kendi cami külliyesini yaptığı zaman yanında saraçlar için büyük bir saraçhane yaptırmıştır. Şehirlerde debbağların en kalabalık, devlet karşısında en güçlü ve bağımsız, işçi grubunu oluşturmaktaydı. Kanunî’nin itaatsizlik gösteren kapıkulu askerlerine karşı debbağları anarak tehdit ettiği rivayet edilmiştir. Evliya Çelebiye göre İstanbul’da debbağhanede beş bin kadar debbağ vardı. 1651 esnaf isyanında ilkin “*saraçhane ahileri*” bayrak kaldırdılar. Kırşehir’de Ahi Evren tekkesi post- nişini (şeyhi) tüm imparatorlukta her şehirde Ahilerin reisi sayılan Ahi babalara icazetname göndererek makamlarını onaylardı¹⁰⁵.

XIII. yüzyıl adı geçen Ahi liderlerinden ilki 1296’da öldürülen Konya Ahilerinin reisi Ahi Ahmet Şah, diğeri Osmanlı Devleti’nin kurucularından Osman Gazi’nin kayınpederi olan Edebalı’dır. Eflaki’den öğrendiğimize göre Konya Ahilerinin reisi olan Ahi Ahmed Şah son derece zengin ve güçlü birisidir. Yüksek ahlak değerlerine bağlıdır. Emrinde daima birkaç bin Ahi bulunmaktadır. Ahmed Şah Konya’da yaşanan çeşitli siyasî kargaşalıklar sırasında, kendisine bağlı Ahilerle şehirde düzenin sağlanmasına yardımcı

¹⁰² ÖZ, a.g.e., s. 93,94.

¹⁰³ ÖZ, a.g.y.

¹⁰⁴ ÖZ, a.g.y.

¹⁰⁵ İNALCIK, a.g.y.

olmuş ve çok defalar, Konya'yı bir kumandan gibi düşmana karşı savunmuştur. Hatta halka zulmetmeye başlayan İlhanlı elçisini bile şehirden kovmuş, bu olaydan sonra da İlhanlı Hanı Gazan Han'a yaranmak isteyen biri tarafından öldürülmüştür. Ahi Ahmet ölümüyle Konya adeta sahipsiz kalmış, bütün şehir halkı mateme boğulmuş, kırk gün kimse dükkân açmamıştır¹⁰⁶.

Ahilik, Osmanlı Devletinin Kurulup gelişmesinde önemli rol oynamıştı. İlk Sultanlar ve devlet adamlarının Ahi ileri gelenleri ve pirleriyle sıkı ilişkileri vardı. Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebalı ve silah arkadaşlarından birçoğu, hatta Orhan Gazi'nin kardeşi Alaettin Paşa ahi idiler. İlk askerî güç olan Yayalar için ahi giysisi ve Yeniçeriler için ahi başlığı benimsemişti. Ahiliğin kent ve kasabalardan başka sınır boylarına kadar şubeleri vardı¹⁰⁷.

Orhan Gazi'nin annesinin Edebalı'nın kızı olduğu Osmanlı Tarihlerinde söylenmesine rağmen, aslında Orhan Gazi'nin 1324 tarihli vakfiyesinde Mal Hatun binti Ömer bey kaydıyla Mal Hatunun Şeyh Edebalı olmadığı görülür. Edebalı'nın kızının adı Bâla Hatun olup herhalde bu hanım şehzade Alaüddin'in annesidir. Mal ve Bâla Hatun Osman'ın ayrı ayrı hanımlarıdır. Osmanlı resmi kayıtları yanlış olarak Orhan'ın dedesinin Edebalı olduğunu gösteriyorlar¹⁰⁸.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu Türklerine sanat, ticaret ve ekonomi alanlarında aşağı yukarı 630 yıl yön verip, ışık tutmuş olan Ahilik, örgüt olarak, kendi kural ve kurullarıyla, III. Sultan Ahmet dönemine kadar sürdü. Adı geçen bu Osmanlı Sultanı döneminde 1727 yılında “*gedik*” denen bir düzen uygulanmaya başlandı. Ahiler birliği mensuplarına tezgâh başında sanat, zaviyelerde edep öğretmenin, Müslümanlara özgü olarak sürüp gelmesi XVII. yüzyıla kadar sürmüştür. Fakat Osmanlı Devleti'nin Gayr-ı Müslimler üzerindeki egemenlik alanı büyüyüp genişledikçe, sanatkârlar çoğalıp dalları arttıkça, bu Müslüman ve Gayr-ı Müslim ayrımı daha fazla sürdürülmemiş, Gayr-ı Müslim tebaanın artmasıyla doğru orantılı olarak çeşitli dindeki kişiler arasında ortak çalışma zorunluluğu doğmuştur. Bu, din ayrımı gözetilmeden kurulan, eski niteliğinden fazla bir şey kaybetmeyen yeni organizasyona “*Gedik*” denmiştir. *Gedik* sözcüğü Türkçedir. Tekel ve imtiyaz anlamına gelir ki, sahiplerinin işleyeceği işi, başkalarının işleyememesi koşuluyla hükümetçe verilen beratın ya da senedin içinde yazılı olan hakların kullanılmasıdır. *Gedik*, sahiplerince yapılacak işi başkalarının işleyememesi ve

¹⁰⁶ GÜLLÜLÜ, *a.g.e.*, s.76,77.

¹⁰⁷ AKYÜZ, *a.g.e.*, s.46.

¹⁰⁸ UZUNÇARŞILI, *a.g.e.*, s.105,

satacağı şeyi başkalarının satamaması şartıyla, hükümet tarafından verilen senedin içindeki hükümlerin kullanılması ve yürütülmesidir.

Bu tarz esnaflık ve sanatkârlık, 1860 yılına kadar sürmüştür. O zamanlar bir kişi, çıraklıktan ve kalfalıktan yetişip de açık bulunan ya da bir ustalık makamına geçmedikçe, yani gedik sahibi olmadıkça dükkân açarak sanat ve ticaret yapamazdı. Ancak ellerinde imtiyaz fermanı olan kişiler sanat veya ticaret yapabiliyordu. Bu fermanlar esnafın sayılarının arttırılıp eksiltilmemesi, mülk sahiplerinin eski kiralarnı arttırmaması, gediğı olmayanların sanat ve ticaret yapamaması, açık olan gediklerin esnafın çırak ve kalfalarına verilmesi, dışarıdan esnaflığa kimsenin kabul edilmemesi gibi hükümleri kapsarlar. Esnaftan biri sanatını bıraktığında elinde tuttuğı ustalık hakkını, esnaf içinden gelmiş bir kalfaya verdiğinde sanatına ait alet ve edevatları da satar ya da esnaftan birinin ölümü halinde, aletleri, varislerine bir miktar para ödenerek yeni ustaya devredilirdi. Ustalık hakkıyla birlikte alınıp satılan ya da devir ve teslim edilen sanat aletlerine, esnaf arasında gedik denilmiştir.

Ruslarla yaptığımız Kırım Savaşının ardından, Osmanlı Sultanı I. Abdülmecit'in 1856 da yayınladığı “*Islahat Fermanı*” ile Osmanlı Devletinin bütün uyruklarının, her türlü sanat, ticaret ve meslekleri özgürce yapabilmeleri kabul edilince, 1860 yılında bütün gedik beratları sona ermiş oldu. Tanzimatın ilanından ve yabancı devletlerle ticaret anlaşmaları yapılmaya başlandıktan sonra, öteden beri sürüp gelen tekellecilik kuralının sanatla ticaretin gelişmesinde zararlı olduğu anlaşılmış, ticaret ve sanayinin gelişmesi gerektiğinden ve istenildiğinden, artık gedik ve tekellecilik kuralının sürdürülmesinde hükümetçe yarar görülmemiştir.

Lonca örgütünün dağılışı Osmanlı Devleti'nce bu sıralarda adeta onaylandı. Bozuk oldukları gerekçesiyle havai gedik mamullerinin satışı 1860 yılında yasaklandı. Devlet, sanatkârın durumunu düzeltmekle değil, Avrupa'yla uğraşmaktaydı. Bu düşünceyle, çökmüş olan loncaları, gedikleri düzeltme yoluna hiç gidilmedi. 1861 yılında da tekellecilik usulü kaldırılarak yeni gedik tesis edilmemesi kanunu çıktı. Böylece sanatkârların bu tarihi teşkilatlanması ölü sayılmış, geleneklere aykırı olarak sanatçı olmayanlara da açılmış ve yeni genişlemeler yapabilecek durumdan çıkarılmıştı. Esnaf çökmüştü. Ortada artık işleyen tezgâh kalmamıştı. Nihayet 1912 yılında çıkartılan bir kanun ile Ahilik müessesesi tamamen ilga edildi. İttihat Terakki Fırkası, Ahiliğı yeniden ihya etmeye gayret etti. Bu çaba sonucunda Esnaf Birlikleri ortaya çıktı. Her birliğin başında bir Kâhya bulunmaktaydı. Bu Kâhyalar İttihat Terakki ile çok yakın siyasal ilişkiler içinde oldular. Ancak bu birlikler ekonomik alanda değil, siyasal alanda etkili oldular ve müessese olarak

Ahiliğin diriltilmesine bir etki yapamadılar. Bu esnaf birlikleri, kurtuluş savaşı sırasında da şehir ve kasabalarda direnme teşkilatları kurarak, bağımsızlık için savaştılar¹⁰⁹.

Ahilik, XIII. yüzyılın ilk yarısından sonra kurulan, Türk gençlerini kötü alışkanlıkların etkisine kapılmaktan alı koyan, onların iş- meslek sahibi olmalarını, bir işle uğraşmalarını sağlayan sosyal bir teşkilattır.

Siyasî ve idarî güce sahip olan esnaf birlikleri, Osmanlı Devleti'nin sağlam yönetim yapısı itibariyle siyasî gücün denetleyicisi olarak devletin yardımcısıydı. Nitekim Kanunî'nin ordu birlikleri arasında isyan işaretlerinin belirmesi üzerine, isyanlar askerleri esnafla tehdit ederek bu ayaklanmayı bastırıldığı rivayet edilmektedir.

O halde Ahi teşkilatında meslek öğretiminin, her şeyden önce doğruluk dürüstlük prensipleri içinde, teşkilat tarafından koyulan kurallara uygun olarak gerçekleştirilmesi esastır¹¹⁰.

Fütüvvet anlayışı içinde bir sanat sahibi olanlara Ahi denilmiş ve Ahi olabilmek için üretici ve faydalı bir sanat sahibi olmak gerekli görülmüştür. Ahilik de, fütüvvet ahlak ve dayanışma anlayışına dayalı İslâmî bir esnaf ve sanatkâr teşkilatı olarak Türk tarihinde yerini almıştır. Özellikle Fatih devrinden itibaren Ahilik siyasi bir güç olmaktan çıkarak esnaf birliklerinin idari işlerini düzenleyen bir teşkilat halini almıştır. Esasları, ahlakî ve ticarî kuralları fütüvvetname adı verilen kitaplarda yazılmış olan Ahilik teşkilatı, İslâm dünyası ve özellikle Anadolu şehir kasaba ve köylerindeki esnaf ve sanatkârların faaliyetlerini, eleman yetiştirme ve denetimlerini düzenlemiştir. Ahilik teşkilatının başlıca amacı, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma düşüncesinin oluşturulması ve yaygınlaştırılmasıdır. Yoksula, yabancıya, garip ve misafire sofraya kurup onu beslemek Ahiliğin temel kurallarını oluşturan ve ideolojisini karakterize eden hususlardandır. Ahiliğin sosyal karakteri doğruluk ve dayanışma noktalarında toplanmıştır. Kendi sanatından olanlara, ehli fütüvvet ve başkalarına yardım etmeyi, Ahiler, başlıca görev bilmişlerdir. Ahilerin yaptığı bu sosyal yardımlar, hayır işleme ve sevap düşüncelerine dayanarak yapılmıştır. Bu açıdan, yarı mistik yarı sosyal ahlak düşüncesini zorunlu bir sosyal güvenlik kurumu derecesine çıkarmak mümkün olamamıştır. Ahilik teşkilatı içerisinde esnaf birlikleri, ustalar, kalfalar ve çıraklar yer almıştır. Büyük şehirlerde çeşitli gruplar halinde teşkilatlanmış ahilerin her birinin müstakil bir zaviyesi var olmuş; küçük şehirlerde ise muhtelif meslek grupları tek bir birlik teşkil edebilmişlerdir. Bunlarla,

¹⁰⁹ www.historicalsense.com/Archive/ahilik_1.htm - 18k

¹¹⁰ TURAN, a.g.e., s.43,45,47.

mesleklerle ait problemleri halletmişler ve devlet ile olan ilişkilerini düzenlemişlerdir. Mal ve kalite kontrolü, fiyat tespiti, bu birliklerin görevleri arasında yer almıştır. Anadolu’da köylere kadar yayılan ahilik pek çok devlet adamını, askeri zümre mensuplarını, kadı ve müderrisleri, tarikat şeyhlerini bünyesinde toplamıştır. Ahi teşkilatının Osmanlı Devleti esnaf ve sanatkârları üzerindeki etkileri XV. yüzyılın ortalarından sonra azalmıştır. Esnaf, önceleri toplandığı dergâh ve zaviyeleri yavaş yavaş terk ederek loncaları oluşturmaya başlamıştır. Ahiliğin zayıflamaya başladığı bu dönemden sonra, devletin uyguladığı merkezîyetçi politikaya ayak uydurabilen, her an yönetimin denetim ve gözetimine açık, üst yöneticileri Sultan’ın “*Berat-i Şerif*” i ile atanan lonca teşkilatı dogmaya başlamış ve daha sonraki yıllarda iyice güçlenerek esnaf ve sanatkârlara egemen olmuştur. XVII. yüzyıldan sonra çeşitli dine mensup olanlar arasında ortak çalışma ortamı doğmuş; bu toplumsal konum “*gedik*” denilen aslında loncadan farkı olmayan onun devamı sayılan fakat üyeleri arasında din farkı gözetmeyen kuruluşların meydana gelmesine neden olmuştur. Görüldüğü üzere, XIV. asırdan itibaren ahilik özelliklerini yitirmeye, amacı dışında faaliyetlerde bulunmaya, ana kurala riayet olunmamaya başlanmış ve yüzden esnafın menfaatlerini koruyacak yeni bir teşkilata ihtiyaç duyulmuştur.

Osmanlı Devleti’nde, sosyal yardım (kamu yardımı) sağlayan bir başka kurum da lonca adı verilen meslek kuruluşlarıdır. İlk esnaf kuruluşları olan ahilik şeklinde teşekkül eden esnaf zaviyeleri XIV. yüzyıldan itibaren azalmaya başlamış, onların yerini zamanın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayabilecek özellikler taşıyan loncalar almıştır. Kavram olarak lonca, sanat sahiplerinin ve esnafın kendi aralarında kurdukları düzeni, birliği ve özel işleri için toplandıkları yeri (odayı) ifade etmektedir. Lonca teşkilatı, mesleğe giriş ve ilerleme açısından, esnaf zaviyeleri ölçüsünde ağır koşullar koymadığı gibi, din ve tarikat esaslarına da tabi olmamıştır. Merasimsiz olarak ve hangi dinden olursa olsun bütün esnafın toplanabileceği ve serbestçe müzakere yapabileceği bu tür yerlere lonca denildiği için bu esnaf örgütüne de lonca teşkilatı (örgütü) adı verilmiştir. Lonca yönetim kurulu, esnaf ustaları tarafından seçilen beş kişiden oluşmuş; esnafa ait her tür iş bu kurulca incelenmiş ve sonuçlandırılmıştır. Alınan kararlardan lonca (yönetim kurulu) esnafa karşı; başkan da loncaya (yönetim kuruluna) karşı sorumlu tutulmuştur. Yönetim kurulu, aynı zamanda başkanın idaresinde olan “(*esnafa*) yardım (*teaviin*) sandığı” nın denetiminden de sorumlu olmuştur. Lonca teşkilatında esnafın işleri doğrudan doğruya esnaf tarafından seçilmiş olan bir başkan (reis) tarafında¹¹¹.

¹¹¹ www.odevsitesi.com.

1650 yılında İstanbul'da sadrazam ve yeniçeri ağası gibi devlet adamlarının azledilmesi ve hatta bazılarının katledilmesine sebep olan ayaklanmalar, hükümetin bir kısım malları esnafa zorla satması ve üstelik ayarı düşük bozuk parayı piyasaya sürmesinden kaynaklanmaktadır. Sonuçta hükümeti esnafın isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır. İşte esnafın ve sanatkârın hakkını aramak maksadıyla başkaldırışı ve neticede hakların elde edilmesi, ahiliğin siyasal gücünü ortaya koymaktadır.

Böylesine önemli bir eğitim kurumu olarak yüzyıllar boyu ülkemiz sanatkârını yetiştiren Ahilik, Lonca ve gedik teşkilatlarının kurulması ve bu kuruluşlardan örgün eğitime geçilmesi ve günümüze kadar meslekî ve teknik eğitime yön vermesi açısından önem taşımaktadır¹¹².

Ahiler hiçbir dönemde ne aşırı maddeciliğe, nede aşırı idealistliğe yani sofuluklara kaymışlardır. Toplumun orta yapısı ile orta yolda yürümüşlerdir. Böylece Ahilik karşılıklı rıza, köklü eğitim ve güçlü birlik duygularının ahenkle kaynaştığı bir düzen halinde yaşamıştır. Ahilik bir önder tarafından ortaya atılıp geliştirilen bir yol olmaktan ziyade, bütün bir kavmin karakteri ve tarihinden doğmuştur¹¹³.

Birbirini seven birbirine saygı duyan ve yardım eden fakiri gözetten yoksulu barındıran işi kutsal çalışmayı ibadet sayan din ve ahlak kurallarına sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkârlar iş sahiplerini çırakları kalfaları ustaları sağlam bir örgütü olan ahilik törenlerini geleneklerini ve göreneklerini sürdürürler ve bu gün esnaf birlikleri veya derneklerine benzer ocakları zaviyeleri loncaları vardır. Anadolu Selçuklu ve Osmanlılar devrinde toplanan en saygılı en güvenilen kişiler olmuşlardır. Selçuklular devrinde Türk ticaret hayatını orta çağın en ileri düzeyine çıkarttıkları gibi Osmanlı devletinin kuruluşunda bu devletin gelişip serpilmesine büyük hizmetler göstermiş Türk sosyal adaletini, Türk ekonomisini iş hayatını bu gün bugün dahi batılı bilginlerin hayranlıkla ifade ettikleri örnek bir düzenlemeyle geliştirmişlerdir¹¹⁴.

¹¹² TURAN, Kemal, *a.g.e.*, İstanbul, 1996,s.28.

¹¹³ Refik SOYKUT, *Orta Yol Ahilik, Ankara*, 1971, s.84.

¹¹⁴ Mehmet ÖNDER, "Tarihimizde Esnaf ve Sanatkârlar", *Ahi Dost*, Yıl 1, sayı 2, Kasım,1990, Ankara, s.12

II. BÖLÜM

2. AHİ TEŞKİLATLANMASI ve GELENEKLERİ

2.1) AHİ TEŞKİLATLANMASI

2.1.A- AHİLİK TEŞKİLATLANMASININ NİTELİKLERİ

Ahi birlikleri başlangıçta birer dostluk cemiyetleri olarak teşkilatlanmışlardır. Daha sonra meslek esasına dayalı teşkilatlanan esnaf ve zanaatkârlar cemiyetlerinde, ahilik felsefesi ve dolayısıyla ahiler hâkim olmuş ve teşkilatlanma bütün Anadolu’da esnaf ve zanaatkâr cemiyetleri içerisinde sürdürülmüştür.

Moğolların Anadolu’yu işgali sebebiyle ahiler, Moğollarla mücadele için kırsal kesime ve ücra yerlere kaçmak zorunda kalmışlardır. Bu ahilik teşkilatlanmasının köylere kadar ulaşmasına yol açmıştır. Bu gelişme Ahiliğin köy ahiliği olarak Anadolu’da Türk toplumu içerisinde yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Nitelik açısından bakıldığı zaman Ahi kuruluşları Anadolu Türklerinin kurduğu ilk halk teşkilatlanmasıdır. Doğuşu itibariyle bu teşkilatlar bir meslek teşkilatı, bir esnaf teşkilatı olarak doğmuş teşkilatlar değildir. Üyelerinin büyük çoğunluğunun esnaf ve zanaatkârlar arasından gelmesi ahi teşkilatlarının yanlış anlaşılmasına yol açmıştır¹¹⁵. Yukarıda da belirttiğimiz gibi Ahi birlikleri birer dostluk teşkilatlarıdır.

2.1.B- AHİLİĞİN TEŞKİLATLANMA ŞEKLİ

Her ahi, birliğinin işine saygı gösterir, aralarında yardımlaşma ve dayanışmaya katılırdı. Ahilerin ekonomik teşkilatlanmaları da kendi insancıl ahlâk anlayışlarına uygundu. Nitekim bu ahlâkî kuralların uygun olarak oluşturdukları Orta Sandığı, Esnaf Vakfı, Esnaf Sandığı ve Esnaf Kesesi de denilen bir yardımlaşma sandığı vardı. Teşkilat bu yardım sandığı vasıtasıyla üyelerini sermaye sıkıntısından dolayısıyla tefeciden korur, gerek özel gerekse işyeri için gerekli olan krediyi verirdi¹¹⁶.

¹¹⁵ Kadir ARICI, “Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği”, *II. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir, 1999, s.41.

¹¹⁶ Ferhat ERARICI, “Ahilik ve Ahilik Kültürünün İktisadi Hayatımızdaki Anlam ve Önemi”, *II. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir, 1999, s.121.

Her esnaf malının satışından sağlanan belirli bir yüzdeyi orta sandığına yatırırđı. Ayrıca, terfi harçları, teşkilata ait mülklerin kiralari ve çeşitli bağışlar sandığın diğeri gelirlerini oluştururdu.

Orta sandığından toplanan paralardan teşkilat için gerekli olan harcamalar yapıldıktan sonra, artan paralar esnafa kredi olarak verilirdi ya da hammadde temininde kullanılırdı. Esnafa gerekli olan hammadde teşkilat tarafından satın alınarak, genellikle ustaların meslek kıdemleri göz önünde tutularak üyelere dağıtılırdı. Ancak en kıdemli ile en kıdemsiz ustalara verilen hammadde arasında 2–3 katından fazla fark bulunmazdı¹¹⁷.

Ahiliğin esnaflar arasında benimsenmesi ve esnaf teşkilatlanmasında egemen hale geldiğinden teşkilatlanmanın şekil olarak o dönemde Batıda görülen lonca şeklinde teşkilatlandığı görülmektedir¹¹⁸.

Esnaf Teşkilatlanması olarak görülen Ahilik, günümüzdeki esnaf teşkilatlanmasından çok farklıydı. Bu farklılık şekilde değil özde de kendini gösteriyordu. Ahilik kültürüne ve ruhuna sahip esnaf bu farklılığı sağlıyordu.

Ahilik teşkilatı şeklinde ki örgütlenme günümüze kadar “ *yanan teşkilatı* ”, “ *seymen teşkilatı* ” gibi adlar altında ulaşmış güçlü bir teşkilatlanma şekliydi¹¹⁹. Ahiler özellikle kış geceleri toplanırlardı. Bu toplantılar hem eğitim hem öğretim hem de eğlence merkezi görevindeydi.

Özellikle yaşça büyük ahi liderlerinin öncülüğünde kurulan, zaviye veya köy odası olarak adlandırılan bu merkezler, ahiliğe insan kazandırdığı, ahilik kültürünün yaşandığı birer eğitim, yardımlaşma ve dayanışma merkezleri niteliğinde idi¹²⁰.

Anadolu’da Ahi birliklerinin merkezi Ahi Evren Zaviyesi’nin bulunduğu Kırşehir idi. Teşkilat buradan idare edilirdi. Ankara da Ahiliğin önemli merkezlerinden biri idi. Ankara ahi reislerinin en meşhurları 1296’da vefat eden Ahi Hüsamettin ile 1350’de vefat eden Ahi Hüsamettin’in oğlu Şeraffettin’dir. Şeraffettin’in mezar taşı üzerinde: “ *Sultan-ı ehlü’ı-fütüvve ve’l-mürüvve ahi muazzam* ” kaydı vardır. “ *İyilik, insanlık, cömertlik ve yiğitlik ehlinin sultanı ulu kardeş, büyük şeyh* ” anlamına gelir¹²¹.

¹¹⁷ ERARICI, *a.g.m.*, s.121.

¹¹⁸ ARICI, *a.g.m.*, s.41.

¹¹⁹ ÇAĞATAY, *Makaleler ve İncelemeler*, s.255.

¹²⁰ ARICI, *a.g.m.*, s.42, 43.

¹²¹ Yeni Türk, s.43.

Çalışanlar bağlı bulundukları mesleğe ait zaviyenin tabii üyesidir. Büyük merkezlerde her sanat kolunun birkaç zaviyesi olabildiği gibi, küçük yerlerde bütün sanatkârların tek bir zaviyede toplandığı görülmektedir¹²².

Geçmiş devirlerde bir esnaf ve sanatkâr teşkilatı olan Ahiliğin Anadolu'da Pîr'i Ahi Evren olmakla birlikte her mesleğin her esnafın ayrı bir Pîri ayrı bir üstadı vardı. Bu Pîr üstatlar o mesleği ilk başlatanlar olarak bilinirdi. Pîr fütüvvette “*bir işi ilk defa yapan kişi*” demektir. Bu itibarla her iş kolunun bir Pîri vardır¹²³. Bunların çoğu peygamberdir. Mesela, Âdem peygamber Çiftçi, İlyas Peygamber çulha, Nuh peygamber marangoz, İdris peygamber terzi esnafının Pîri sayılırdı. Çoğu zaman esnaf dükkânlarının girişinde o mesleğin pîrini belirten bir beyitlik levha asılırdı¹²⁴.

Ahi birlikleri bir başkan ile beş kişilik yönetim kurulu tarafından yönetilirdi. Esnaf şeyhi adı verilen Ahi birliği başkanlarının teşkilat içinde çok önemli yeri ve görevi vardı. Geniş yetki ve sorumlulukları olan bir başkanlık statüsünün Ahi birliklerinde meydana gelmiş olmasında eski Türk geleneklerinin önemli bir yeri vardır.

Esnaf şeyhinin; esnafın mesleki problemlerini halletmek, esnaf orta sandığını idare etmek, usta, kalfa, çırak ve yamak törenleri düzenlemek, esnafı toplantıya çağırarak gibi birçok görevleri vardır.

Ahi birliklerinin yönetiminde görev alanlar seçimle işbaşına gelirlerdi. Seçimlere katılacak olanlarda o görevin gerektirdiği vasıfların dışında başka şartlar aranmaz, idarî görevler belirli grupların tekeline verilmezdi.

Esnaf kolu yöneticilerinin seçimlerinde yalnız o meslekteki ustaların oy hakkı vardı. Ustalar, esnaf şeyhi ile yönetim kurulu üyelerinin seçimleri için ayrı ayrı oy kullanırdı. Yani, esnaf şeyhi ile yönetim kurulu üyelerinin seçimi ayrı ayrı yapılırdı.

Ahi birliklerinde kurulan denetim ve ceza sistemi ile üyelerin meslek ahlakına uygun tutum ve davranış içinde bulunup, bulunmadıkları, teşkilat idarecileri tarafından sıkı

¹²² Muhittin ŞİMŞEK, *TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik*, İstanbul, 2002, s.26.

¹²³ Özbay GÜVEN, “Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri”, *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir, 1999, s.163.

¹²⁴ ÖNDER, *a.g.m.*, s.11.

bir şekilde denetlenir, kaidelere aykırı hareket edenler, kendilerine ders ve topluma ibret olacak şekilde cezalandırılırdı¹²⁵.

2.1.C-AHİLİĞİN SINIFLANDIRILMASI

Ahilikte sanat hiyerarşisi yamaklıkla başlayıp çıraklık, kalfalık, ustalık aşamalarına ulaşıyordu. Her bir aşamanın belli süreleri vardı. En üst basamaktaysa sanatta ve kişisel yaşamda herkesin saygısını kazanmış bulunan, alt basamaktakileri türlü yönlerden yetiştirmek için Ahi zaviyeleri yaptırmış ahi babalar bulunurdu¹²⁶.

Ahilik teşkilatında derece sistemi şöyle idi. En başta “*Şeyhu’l Meşâyih*” adıyla bir lider bulunurdu. Bu lidere Ahi Baba denirdi. Bunun altında bir önceki lider olarak “*Şeyh*” unvanını taşıyan sabık şeyh yer alırdı. Üçüncü mertebede “*Halife*” , ondan sonra “*Nakipler*” gelirdi. Daha sonra altı bölükten oluşan ve ilk üç bölüğe “*Ashâb-ı Tarîk*” adı verilen Ahiler yer alırdı. Teşkilatın en son mertebesinde “*Yiğitler*” vardı ki bunlar teşkilata yeni katılan kimselerdi¹²⁷.

a-Yiğitler: Bunlar en alt sınıflar.

b-Ahiler: Bunlar altı bölük idiler. İlk üç bölüğe “*Ashab-ı taryk*” yani yola girmiş kişiler, 4, 5 ve 6. bölüklere de “*Nakipler*” denirdi.

c-Halifeler: Bunlar sahib-i seccade değillerdi yani bağımsız olarak kendiliklerinden bir işe girişemezlerdi.

d-Şeyhler: Bunlar, kendilerinden önceki yedi bölüğün başkanlarıdır.

e-Şeyh ül-Meşâyihler: Bunlar, şeyhlerin de başkanlarıdır. Bu Ahi Baba’ dır. Zaviyeyi yaptıran ya da onun soyundan gelenlerden olmak zorundaydı¹²⁸.

Bu ocağa adını atan gencin, gözü haram olan şeylere, ağzı günah olan sözlere, eli zulümlere bağlanır; buna karşılık, kapısı konuklara, kesesi kardeşlerden ihtiyacı olanlara, sofrası bütün açlara açılırdı. Fakat bir açıdan da Kur’an ve sünnete dayalı İslâm inancının dışında, devlete karşı asi, düşük ahlaklı, kimliği belirsiz ve karışık kimselerin de bu teşkilat

¹²⁵ www.muhsinertugrulmem.gov.tr/ahilikteskilati/ahilik.htm - 28k

¹²⁶ ÇAĞATAY, Makaleler ve İncelemeler, s.287.

¹²⁷ AĞIRAKÇA, Ahmed, www.kuranikerim.com/İslâm_ansiklopedisi/A/ahi_ahilik.htm - 8k

¹²⁸ www.muhsinertugrulmem.gov.tr/ahilikteskilati/ahilik.htm - 28

içinde yer alabildikleri görülüyordu. Bundaki amaç herhalde bu kimseleri toplumdan dışlamamak ve onları da terbiye etmektir¹²⁹.

XVI. yüzyıldan itibaren artan nüfus ihtiyaçlarının v.s. sebeplerle birliklerde belirli yönetim kademelerinde kurullarda oluşturulmaya başlanmış, yönetim icra, denetim gibi fonksiyonlar bu kurullar vasıtasıyla yerine getirilmiştir. Bu kurallar Neşet Çağatay tarafından şöyle belirtilmektedir.

- Yönetim kurulu
- Büyük kurul (kahyalar kurulu)
- Olağan yıllık toplantı(ziyafet toplantısı)
- Yıllık genel toplantı (üç günler toplantı)
- Olağanüstü toplantı (memleket toplantısı).

Bu kurullar faaliyetleri ile ilgili bazı adetlerin 5- 10 yıl öncesine kadar hala yaşadığı gözlenmektedir. Mesela Gaziantep’te hala esnaf sahraları (piknikleri) yapılmaktaydı ki, bu aynı zamanda yukarıda olağan yıllık toplantı denilen uygulamanın tıpa tıp aynısıdır¹³⁰.

Birliğin toplantılarına katılan sempatizanlara konaklayıcı anlamına “*nazil*”, birlik içerisinde sempatizan olup, pîre bağlılığını ispatlamış, üye statüsündekilere yarı yoldaş anlamına “*nim-tarik*”, şed bağlanıp libas giydirilip fütüvvet kasesinden içirilmiş olanlara “*müfredî*”, fütüvvet ideolojisini öğreten öğretmenlere “*beşariş*”, toplantı ve üye kabul törenlerini düzenleyenlere şeyh dede veya başkanın vekili anlamına “*nakib*”, fütüvvet içerisinde statü, görev ve yetkileri iyi bilenlere yardımcılarının yardımcıları anlamında “*nakibu-ül nukaba*”, birlik yönetiminde şeyhlere vekalet edenlere “*halife*”, üyelerin kayıtsız şartsız bağlı bulundukları başkana “*şeyh*”, bütün fütüvvet şeyhlerinin sembolik olarak kendisine bağlı bulundukları şeyhe, şeyhlerin şeyhi anlamında “*şeyh-ül şüyüh*” deniliyordu¹³¹.

Ahilikteki bu dereceler, Çobanoğlu Fütüvvetnamesi’nde özetlenirken, ahiliğin bir tarikat olduğu tezi yer alır. Aşağıdaki ibadetlerden bu çok net bir şekilde anlaşılmaktadır; “İman ahilik kardeşler ki yiğitlik, heves eylemektir. Ahilik başlamaktır. Şeyhlik tamam eylemektir. Yiğitlik, sakalı gelmektir. Ahilik sakala ak düşmektir. Şeyhlik tamam Pîr olmaktır. Yiğitlik, müminler yolun almaktır ve ahilik evliya yolun almaktır ve şeyhlik, Peygamber dirliğin dirlemektir. Ve dahi yiğitlik, şeriattır ve ahilik tarikattır ve şeyhlik, hakikattir. Yiğitlik, yola gitmeye niyet etmektir. Ahilik yola girip gitmektir ve şeyhlik,

¹²⁹ Yeni Türk Ansiklopedisi, s.44.

¹³⁰ ERYİĞİT, a.g.e., s.16

¹³¹ GÜLLÜLÜ, a.g.e., s.36.

menzile ermek. Yiğitlik, ana rahminden doğmaktır. Ahilik dünyada dirilmektir. Şeyhlik imanla ölmektir. Yiğitlik ve ahilik ve şeyhlik üçü birdir ”¹³².

Zamanın ünlü seyyahı İbn Batuta “evlenmemiş gençlerden meydana gelen sanat sahiplerinin toplanıp kendilerine reis seçtikleri adama, ahi baba denildiğini” söyler¹³³. Fuad Köprülü; “*Fakat kitabeler, mezar taşları, vakfiyeler, hülasa her türlü kaynakta gösteriyor ki ahiler İbn Batuta’nın dediği gibi, yalnız genç ve bekârlar değildir. Bunların evli oldukları büyük emirlerin hatta hükümdarların hürmet ve nüfuzlarını kazandıkları, içlerinde yüksek adamların bulunduğu malumdur*” der. Bu teşkilatın başkanı olan ahi baba seçimle gelir, bir zaviye kurar, burasını gerekli eşyalarla döşerdi¹³⁴.

Teşkilata mensup olanlar, gündüzleri çalışır, kazançlarını akşam reislerine verirlerdi. Bu kazançla zaviyenin her türlü ihtiyaçları karşılanırdı. Beldeye gelen yabancı bu zaviyelerde misafir edilirdi. Bu kimse, dönüşüne kadar zaviyenin misafiri olurdu¹³⁵.

Ahi birliklerinde çırak, usta, pîr ilişkileri dini ve milli hiyerarşiye göreydi. Tarikat ahlakında araya vasıta koymadan Hak’a hakikate ulaşmak nasıl mümkün değilse, ahilikte de bir pîr ve ustaya bağlanmadan sanatta olgunluğa ermek mümkün değildi. Çeşitli meslek kuruluşlarının ustaları “*eline, beline, diline*” sağlam bir başkan seçerlerdi ki, buna “*Pîr*” denirdi¹³⁶.

Ahilikte başa gelen reislerin ihtar ve emirleri mutlaka yerine getirilirdi. O kadar saygı değerlerdi ki, hükümdarsız yerlerde hükümdar gibiydiler. Zaviyelerinde ibadet ederlerdi. Ahilerin dinî yönleri kuvvetliydi Her şeyi Hakk’dan bilip, bağlanıp kalmazlardı. Genç ahileri de bu yönde, esnaf teşkilatı ile gündüzleri, sohbet teşkilatıyla geceleri eğitilirdi. Üstün bir ahlâk ve iş terbiyesi ile yetiştirilirdi. Sanatında temiz ve sağlam mal yapıp satan ahiler, geniş bir çalışma teşkilatı kurmuşlardı¹³⁷.

¹³² ANADOL, a.g.e., s.71.

¹³³ İBN BATUTA, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul, 1971, s.22.

¹³⁴ ANADOL, a.g.e., s.74.

¹³⁵ ANADOL, a.g.e., s.75.

¹³⁶ ANADOL, a.g.e., s.75.

¹³⁷ ANADOL, a.g.e., s.75.

2.1.D- AHİ ZAVİYELERİ

Ahi zaviyeleri hakkında Nâsırî'nin fütüvvetnamesinde ve İbn Batuta'da az da olsa bazı bilgilere rastlamaktayız. Nâsırî, fütüvvet erbabının topluluk yeri olan ahi zaviyesine asitane yani büyük tekke dendiğini, asitanenin dört taraflı, yani başka bir yapıya bitişik olmayıp avlu içinde bulunması gerektiğini, kapısını ve avlusunun iyi bir şekilde yapılması ve aydınlık olması için duvarlarının beyaz olması gerektiğini bildirir; *“Zaviyenin temiz tutulması gereklidir. Mutlaka suyu olmalıdır. Kapısına hayvan bağlanmaması için kapıya bakan birisi bulunmalıdır. Zaviye ağır halılar ya da güzel kilimlerle döşenmelidir. Ancak ahinin kapısında perde bulunmaz. Çünkü bu ululuk alametidir. Bir de zaviyede kadın bulunamaz. Çünkü kadın bulunursa, töhmetten kurtulmak güçtür. Ahi erlerle sohbet etmeli ve zaviyede temiz kişiler mihman edilmelidir”*.

Ahilerde zaviyeyi başkan yaptırır, halılar, kilimler ve başka gerekli eşya ile döşer, kandiller asardı. Her zaviyeye bağlı sanatkârlar, akşamüzeri işlerini bitirdikten sonra kazançlarından bir bölümünü başkana getirir, bu para ile yemek, meyve ve zaviyelerde kullanılan başka gerekli şeyler satın alınırdı¹³⁸.

Zaviyeler çok yönlü ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak inşa edilmiştir. Gelip geçenler zaviyede konakladığı zaman, bütün ihtiyaçlarını giderebildiği gibi, binek hayvanına bile kalacak yer bulabilirdi¹³⁹. Bu zaviyelerde aynı zamanda, yabandan, başka şehir ve kasabalardan gelen konuklar ağırlanırdı. Yine burada, sanat ve ya da meslek üyeleri, toplu yaşam kuralları *“âdâb-ı muaşeret”* yurttaşlık görevi, askerlik ödevi ve genel bilgiler yönünden eğitilirdi. Ahi zaviyelerinde her daldan bilginler, hatipler, öğretmenlere katılırdı. Bu zaviyeler aynı zaman da her türlü yeteneklerin, becerilerin gelişmesini sağlayan bir akademi niteliğinde idiler¹⁴⁰.

Zaviyeler Selçuklu Devleti zamanında kurulmaya başlamış ve Osmanlı döneminde de yapımları sürmüştür. Yolculara ve misafirlere karşılıksız yiyecek, içecek ve yatacak yer temin eden konuk evleri olduklarını yukarıda ifade etmiştik. Ahi zaviyelerinde konuk ağırlama hizmetleri yapıldığı gibi gençlere yönelik eğitim hizmetleri de verilirdi. İşyerinde işi biten genç çıraklar meslek eğitiminden sonra dinî ve ahlâkî eğitimi bu zaviyelerde görürdü. Çocuk ve gençlere ilk terbiyeyi veren kişilere muallim ahi veya emir denirdi. Ahi zaviyelerinde çocuk ve gençlere eğitim veren muallimler yanında, iş sahibi üstatlar, müderrisler, kadılar, hatipler ve yüksek devlet adamları gibi şehrin ileri gelenleri tarafından

¹³⁸ ANADOL, a.g.e., s.79.

¹³⁹ Mustafa KARA, *Tekke ve Zaviyeler*, İstanbul, 1980, s.362.

¹⁴⁰ ÇAĞATAY, *Makaleler ve İncelemeler*, s.287,289.

düzenli olarak derslerde verilirdi. Ahi zaviyelerinde verilen eğitim sadece gençlere yönelik olmayıp, her yaştan insanların istifade edebileceği özellikteydi. Bu mekânlarda öğretilen ahlâk kuralları daha sonra da tüm toplumun ortak değerleri olarak hayata geçiriliyordu¹⁴¹.

2.2)AHİLİK GELENEKLERİ

Ahilik; insanı “*Eşrefi Mahlûkat*” olarak kabul ederdi ve bu anlayışla ahilerin din, dil, ırk, renk ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkese adil davranmalarını prensip olarak kabul etmekteydi. Örneğin, Hristiyan veya Rumları aldatan veya onlara hileli mal satanları esnaf cezalandırmıştır. Ayrıca, yanlarında çalışan çırak ve kalfaları, ilerde bir iş yeri temin edilerek bağımsız ve ehil bir esnaf ve sanatkâr olacak şekilde yetiştirmeyi gaye edinirlerdi¹⁴².

Burada üzerinde durulacak önemli husus, Ahi Evren’in bir esnaf temsilcisi bir şeyh olmasına rağmen, esnafı en ağır şekilde cezalandırmaktan çekinmediği idi. Kimsenin gözünün yaşına bakmayan bu adil oto-kontrol sistemi ile yardımlaşma, dayanışma ve toplumcu anlayış sayesinde ki esnaf ve sanatkârlarımız toplum içerisindeki hak ettikleri yere gelmişlerdir¹⁴³.

Sekiz asırdan beri Müslüman Türkler arasında kullanılmakta olan “*Pabucun dama atılması*” deyimini bize geçmişteki örnek bir ahi uygulamasından kalmaydı.

Ahiliğin kurucusu ve esnaf ve sanatkârların Pîri olan Ahi Evren, ayakkabıcı esnafının bulunduğu çarşıdan geçerken onların yaptığı ayakkabıları inceler, hileli gördüklerini kesip dama atarmış, Böyle bir olay olunca, bunun haberi esnaf arasında hızla yayılır, “*filan ustanın pabucu dama atıldı*” denilirmiş. Pabucu dama atılan usta, utancından haftalarca insan içine çıkamaz, kimsenin yüzüne bakamaz, kendini af ettirmek için elinden geleni yaparmış. Çok zamanda bunlar kâfi gelmez, terki diyar etmek zorunda kalırmış¹⁴⁴.

Burgazi Fütüvvetnamesinde Ahinin mutlaka bir iş bir sanat sahibi olması gerektiğini, işi gücü olmayan kimselerin fütüvvet ehli olmayacağını ve ahilik derecesine yükselmeyeceğini söylemiştir. Ahilerin sıfat ve vasıflarını şöyle sıralamıştır. Ahinin cömert olması dünyaya bağlanmaması, kendi emeğiyle geçinmesi, mütevazı olması, namazını kazaya bırakmaması, hayâ ehli olması, helalinden kazanması, bir işi bir mesleği

¹⁴¹ Akif KILAVUZ, “Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı”, *I. Ahi Evren-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, C. II, Kırşehir, 12–13 Ekim 2004, s.621.

¹⁴² ERARICI, *a.g.m.*, s.121.

¹⁴³ ERARICI, *a.g.m.*, s.123.

¹⁴⁴ ERARICI, *a.g.m.*, s.123.

olması gerekir. 18 dirhem gümüşten fazla dünyalığı bulunmamalı, fazlasını fakirlere infak etmelidir. Her şeyin tuzu vardır, yiğitliğin ahiliğin tuzu da ekmek kazanmak, yoksulu doyurmaktır. Bilgi sahibi olması, bilginlerin sevmesi, beylerin devlet ricalinin kapısına gitmemesi, aksine, hatta padişahın bile onun kapısına gelmesi lazımdır¹⁴⁵. Ahiler Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşmasında başrolü oynamışlardır denebilir¹⁴⁶.

Teşkilata yeni girene, Ahi Babalar tarafından şalvar giydirilir, kuşak bağlanır ve tuzlu su içirilirdi. Çıraklık kalfalık, ustalık, esnaflığın diğer şartları gibi kurallara bağlı idi¹⁴⁷.

İşçi çalışan atölyelerde müşterinin işçilerle konuşması, hele yanına oturup kahve, çay içmesi sohbet etmesi hoş karşılanmazdı. Bu işçinin vaktini alır, işine engel olurdu. Bez dokunan bir atölyeye şu levha asılmıştı:

Safa geldin ey misafir ısmarla kahve içelim

İşçiyle sohbet olmaz bir merhaba de geçelim¹⁴⁸.

Ahiliğin yaygın olduğu zamanlarda şehrin çarşı esnafından biri, sabahleyin erkenden kalkar, konu komşuya; “*Hayır ola, Pazar ola, kötülükler def ola, kazancınız helaliyle gele*” dedikten sonra besmeleyle dükkanını açar ilk müşterisiyle alışverişini yapar. Bu sırada ikinci müşteri gelir. Dükkan sahibi içtenlikle müşterisine: Kusura bakma kardeşim. Allah bereketini vere, ben bu sabah siftah ettim, ilk alışverişimi yaptım. Senin istediğin mal karşı komşuda da var. Aynı mal aynı para, ne var ki komşum bu sabah daha siftah etmedi. İsteddiğini ondan alırsan, hem onu memnun edersin, hem de ben komşuluk hakkını gözetmiş olurum der.

Bu hikâye bir devrin ticaret anlayışının bir ifadesi, esnafın birlik, birlikte dirlik inancının bir örneğidir. Alış veriş hayatında doğruluk ve düzen, satıcıyla alıcı arasında karşılıklı güven.

Yüzyıllar boyunca atalarımız, bu düzeni, bu güveni kurabilmek için çalışmış Türk ekonomisini ve ticaret hayatını din ve ahlak kurallarına, eğitim ve öğretim, bilgi ve ehliyet, sosyal adalete ve karşılıklı yardımlaşmaya dayanan sağlam ilkelerle örgütlenmişlerdir. Bu örgütün esnaf kesimindeki adına Ahilik ya da Fütüvvet denmiştir. Ahi kardeş, yaren dost, yiğit gibi anlamlara gelir. Çoğu zaman ahiler Fütüvvet eri de derlerdi¹⁴⁹.

¹⁴⁵ Mehmet ŞEKER, *Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması*, Ankara, 1997, s.116,117.

¹⁴⁶ ŞEKER, *a.g.e.*, s.119.

¹⁴⁷ Yeni Türk Ansiklopedisi, s.43.

¹⁴⁸ Mehmet ÖNDER, “Tarihimizde Esnaf ve Sanatkârlar”, *Ahi Dost*, Yıl 1, Sayı 2, Kasım,1990, Ankara, s.12.

¹⁴⁹ Mehmet Önder, *a.g.m.*, s.12.

Mikail bayramın belirttiğine göre Ahi Evrenin ilk yerleştiği yer olan Kayseri de bu düşüncelerinden dolayı büyük bir sanayi sitesi kurulduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz. Şunu da önemle belirtmek lazımdır ki sanayi sitesi olgusu şehirleşmenin çok önemli bir göstergesidir. Göçebe toplumların iktisadi hayatı hayvancılık üzerine inşa edilmiştir. Konaklanacak yer ise bu hayvanların otlayabileceği meralardır. Türklerin İslâm la tanışmasıyla başlayan şehirleşme eski göçebe ahlak ve değerlerinin şehirleşmeyle birlikte kısmen terk edilmesini gerekli kılmış. Ahi organizasyonu şehir ekonomisinin çıkardığı bir sonuç olmuştur. Bu birliklerin bizim başlangıçta tarım dışı üretim diye nitelendirdiğimiz meta üretimine hâkim güçler haline dönüşmesi onların aynı zamanda yerleşik hayat değerleriyle de belli bir uzlaşma içine girdiğini göstermektedir¹⁵⁰.

Eli açık olmalı (cömert olmalı)

Sofranı açık tut (aç geleni doyurmak)

Gözünü bağlı tut (kimseye kem gözle bakmamalı, ayıp araştırmamalı)

Kapını açık tut (konuksever olmalı)

Belini bağlı tut (kimsenin ırz, namus, haysiyet ve şerefine göz dikmemeli)

Dilini bağlı tut (kimseye kötü söz söylememeli).

2.2.A- AHİLİK KIYAFETLERİ

Ahiler sûfilerin hırkalarına karşılık Fütüvvet şalvarı, başlarına büyük beyaz bir serpuş giymekteydiler. Serpuşlarının tepesinde bir arşın kadar uzunlukta bir şerit bulunurdu, bellerinde de bir kama taşırlardı. Törenlere daima silahlı olarak katılırlardı. Elbise bakımından belli bir küme olmak ve loncalara dayanmakla beraber, aralarında tanınmış müderris, kadı ve Mevlevîlerin de bulunduğu göz önünde tutulursa, bunların basit bir esnaf teşkiline dayanmakla kalmayıp, sosyetenin aydın tabakalarını da aralarına aldıkları anlaşılır¹⁵¹.

Ahilerin özel kıyafetleri vardı. Başta beyaz keçe külâh bu daha sonra yeniçerilere geçmiştir. Üstüne kısa sarık, bacağı şalvar, bele yün kuşak, ayağa mest, sırtta hırka (aba-kebe). Kemerlerinde kuşaklarında iki endaze boyunda (130 cm) bir saldırma (büyük kama) taşırlardı¹⁵². Mest şeklinde ayakkabı giyerlerdi¹⁵³.

¹⁵⁰ ERYİĞİT, *a.g.e.*, s.6–7.

¹⁵¹ Türk Ansiklopedisi, s.236.

¹⁵² Yeni Türk Ansiklopedisi, s.43.

¹⁵³ Meydan Lorus, s.45.

Şalvar'a gelince bu sembol fütüvvet birliklerindeki İran etkisini gösteriyor. Bilindiği üzere şalvar İran toplumuna özgü bir giysidir ve bütün İslâm dünyasına oradan yayılmıştır. Bu birlikler içinde şalvar iffeti, cinsi içgüdülere hâkimiyeti sembolize etmektedir. Kuşak “şed” ise Zerdüştlükten fütüvvet birliklerine geçmiş bir semboldür. Zerdüştlükte kutsi adı verilen erkek çocuklara yedi, kızlara altı ile dokuz yaşları arasında rahipler tarafından törenle kuşatılan kuşağın şed adıyla fütüvvet birliklerine ve tarikatlara girdiğini biliyoruz. Fütüvvet ve tarikatlarda şed birliğe kabul olmuş olmayı ve şed bağlayanın elinin, belinin bağlandığını sembolize etmektedir¹⁵⁴.

Osman Nuri Ergin şed bağlama konusunda Mecelle-i Umuru Belediye adlı eserinde şöyle demektedir; Şed el-yevm peştamal dediğimiz örtüdür. Esnafın merasim ve teşkilatında sık bahs olunduğu görülmektedir. Şed bağlanmasında, katlanmasında velhasıl her şeyinde birçok manalar bulunduğunu fütüvvetnamenin çırak çıkarma merasimini gösteren atideki fıkralarından anlıyoruz. Fütüvvetnamede şed, hakkındaki şu malumat vardı: “*Cebrail cennetten bir kuşak getirdi pamuktan bir rivayete göre yünden Âdem’e eğitti ki Ya Âdem bu kuşağı şedd-i vefa derler. Beline kuşatırım Ta ki ahde vefa kılasın ve şeytana mütabaat kılmayasın ve hemişe anında adavet kılasın. Ve dünyaya muhabbet etmeyesin. Ve Hakk’ın kaza ve kaderine sabır kılasın. Ta Hak Teala rızasın hasıl edesin. ve ol kuşakla belin bağladı ve tekbir eyledi. Ve Adem’in eline verdi ve eyitti ki: Ya Adem her kancaru ki gitsen bu tuğ seninle bile olsun ki Allah-u Teala’nın bunda hikmeti vardır. Ve Adem’in hilafet seccadesine geçirdi ve cennet ırmaklarından bir mikdar süt ve bir mikdar bal birbirine halt edip helva eyledi. Ve bir zarfa koyup Adem’e götürdü ve Hacerü’l-esved üzerine koyup Adem’e tike sundu ve ol helvadan yedi ve Havva için nasip alıkoydu*”¹⁵⁵.

2.2.B- AHİLİKTE TÖRENLER

Ahilikte törenler çok önemli bir yer tutardı. Ehliyet derecelerinden birinden diğerine geçiş törenlerle olurdu. Bu törenlerde derece değiştiren kimselere “*tuzlu su içirmek, peştamal kuşatmak*” adetti. Bu tür törenler, eğitici ve birleştirici fonksiyonuna inanıldığı için yüzyıllar boyu sürdürülmüşlerdir. Peştamal diğer adıyla şed kuşatma ve tuz geleneği törenlerin vazgeçilmez simgeleriydiler.

¹⁵⁴ GÜLLÜLÜ, a.g.e., s.38.

¹⁵⁵ Osman Nuri ERGİN, *Mecelle-i Umuru Belediye*, C. 1, İstanbul, 1995, s.502.

İki yıl ücretsiz olarak bir ustanın yanında yamaklık eden çocuklar, özel bir törenle çıraklığa yükseltirlerdi. Yapılacak bu törene, çırağın babası – velisi, ustası, kalfaları, sabah namazını müteakip esnaf başkanının dükkânında bir araya gelirlerdi. Ustası çırağının kabiliyeti ve işine bağlılığı hakkında açıklamalarda bulunduktan sonra velisi de esnaf vakfına bakır bir kap hediye ederdi.

Bundan sonra, esnaf başkanı çırağın sırtını sıvazlayarak işine devam etmesini, ibadetini yapmasını, ustasına, kalfasına ve ailesine itaat etmesi ve yalandan kaçınması ve diğer konularda bir takım tavsiyelerde bulunduktan sonra, kendisine ustası tarafından bir ücreti tayin edilirdi. Hak ettiği bu ücretin iki haftalığı, ustası tarafından Esnaf Vakfı Sandığına “*Terfi Harcı*” olarak yatırılırdı. Böylece bir usta yanında iki yılını dolduran genç özel törenle çıraklığa terfi ettirilmiş oluyordu.

Çırak merasimi ile çırak olan genç, ustasının yanında çıraklık süresi olarak kabul edilen 1001 günü geçirerek “çömezlik-yamaklık” müddetini doldurmaktadır. Ancak kuyumculuk gibi çok hüner isteyen mesleklerde ise, bu sürenin 20 yıla kadar çıktığı görülmektedir.

Ahilikte, ikinci rütbe olan kalfalık süresi 6 aydır. Çıraklık süresini dolduran gencin yeterli bilgi ve meslekte yetişip ahlâkî yönden olgunlaştığı, ustası tarafından teşkilata bildirilirdi. Sonra esnaf yönetim kurulunca kalfalık tören günü tespit edilirdi. Merasimin yeri, esnaf odası, mescit ya da cami olarak belirlenirdi. Toplantıya esnaf yönetim kurulu üyeleri ile adayın ustası, kalfalarıyla ve o mesleğin ustaları katılırdı.

Özel elbiseleriyle toplantıya katılan kalfa adayının ustası, kalfasının iyi ahlâkı ve yeteneğinden bahseder ve buna esnaftan üç usta da şahitlik ederdi. Ardından bir hoca “aşî” okur, dua ve Fatiha’dan sonra esnaf başkanı kalfa adayını karşısına alarak kendisine bir takım nasihatlerde bulunurdu. Örneğin bir tezi çırağının kalfalığa yükseltilmesi töreninde, şeyhi genç terziye bir makas, arşın ve iplik geçirilmiş bir de iğne vererek şu şekilde nasihatle bulunurdu; “*oğlum, bundan sonra verdiğim bu aletlerle helal işler gör. Haramdan kaçın, kimsenin malına göz dikme. Gerçeği söylemekte bu makas gibi keskin ol. Seni gerçeğe gitmekte alıkoyan engeli bu makasla kes, bu arşın Hak Teala’nın zatına işarettir. Yani Allah’ı her yerde hazır ve nazır bilip ona göre dirlik et. Arşını eline aldıkça sırat-ı müstakimi an. Kanun ve töre dışına çıkma. Namahreme bakma ve dünyaya fazla bağlanma.*”

Bu ve buna benzer nasihatlerden sonra esnaf başkanı, besmele ile kalfa adayının beline şed kuşatırdı.

Bu merasimden sonra kalfa, önce esnaf başkanından başlayarak orada hazır bulunanların ellerini öperdi. Kalfanın babası veya velisi de, esnaf vakfına bakırdan bir kap hediye ederdi. Bu törenden sonra çırak kalfalığa yükseltilmiş olurdu.

Üç yıl kalfa olarak çalışıp kendisine verilen görevleri hakkıyla yerine getiren, çırakları yetiştirmede titiz davranabilen, diğer kalfalarla iyi geçinen, dükkân açabilecek duruma gelenler ustalığa yükseltilirdi. Kalfalıktan ustalığa yükselmek isteyen bir kimse, kendi yaptığı bir eserini takdim etmek mecburiyetindeydi. Şayet onun bu eseri kabul edilirse, kalfa merasimle peştamal kuşandıktan sonra artık usta sayılırdı.

Ancak, ustasının merasimden önce durumu yiğit başına bildirmesi gerekirdi. Sonra idare kurulunda usta adayının durumu görüşülüp kendisine gerekli hazırlığı yapması için bilgi verilirdi.

Usta adayı, hazırlıklarını (alet, işyeri, çırak, kalfa temini gibi) tamamladıktan sonra tören için gün alınırdı. Törene, Ahi Baba vekilinin köşkünde, esnaftan ustalar, esnaf başkanları, müftü, kadı, caminin imamı ve hatipleri davet edilirdi. Hatta Kırşehir'deki bu şenliğe Ahi Evren türbesinin şeyhi de çağırılırdı. Ustası, yeni ustadan helallik istedikten sonra onun sırtını sıvazlayarak şöyle derdi:

“Taşı tut altın olsun.

Allah seni iki cihanda aziz etsin

Tuttuğun işten hayır gör.

Erenler Pîrler hep yardımcın olsun.

Allah rızkını bol etsin, yoksulluk göstermesin.

Sıkıntı çektirmesin.

Bilginlerin dediklerini, esnaf başkanlarının, Nasihatlerini, benim sözlerimi tutmazsan,

Ana, baba, öğretmen, usta hakkına riayet etmezsen,

Halka zulüm edersen, kâfir ve yetim hakkı yersen,

Hülâsa Allah'ın yasaklarından sakınmazsan,

Yirmi turnağın ahirette boynuna çengel olsun.”

Usta bundan sonra, kalfanın belindeki kalfalık peştamalı çıkarak, yerine kendi eliyle ona ustalık peştamalı kuşatırdı. Ardından dua edildikten sonra yeni usta oradakilerin elini öperdi¹⁵⁶. Ahilikte, temel ilke, örgüte girenlerin kesin eşitliğidir, bütün örgüt üyeleri birbiriyle “*kardeş*” sayılır, küçükten büyüğü (yaş, aşama bakımından) doğru

¹⁵⁶ www.muhsinertugrulmem.gov.tr/ahilikteskilati/ahilik.htm - 28

sınırsız bir saygı vardır. Bu saygı örgüt kuralları gereğince. Ahilik, bir örgüt olduğundan ona her isteyen giremez, girecek alanda belli nitelikler aranır. Örgüte, örgütten yetkili bir kimsenin aracılığı, onayı, önerisi üzerine girilir. Belli kurallara göre uygulanan bir giriş töreni vardır. Bu törenin temelini saygı-sevgi sözünün eri olmak doğruluk -yiğitlik-gövde yapısı bakımından alımlılık özellikler oluşturur. Aktöre bakımından küçültücü, yerilmeye, kötülenmeye elverişli bir nitelik taşıyan kimse kesinlikle bu örgüte giremez. Örgüte giren kimsenin, belli aşamalara göre yükselmesi, bütün aşamalarda başarı gösterdikten sonra “şeyh” olması gerekir. Şeyh olmak ise zamana, örgütte belli görevleri yerine getirmeye, uzman olmaya bağlıdır. Örgüte girmesi uygun görülen kimseye, belli bir törenle “kuşak” (şed) bağlanır. Bu kuşak bağlamanın anlamı, örgütün bir üyesi olmak, kendini örgüte vermek, örgüt kurallarına uymak, yasalarına bağlanmak demektir.

Ahilikte dinsizlerin, dedikoducuların, falcıların, yıldızlara bakarak geleceği bilmek-bildirmek isteyenlerin, peygamberlere saygısızlık edenlerin, hamam tellaklarının, çığırtkanların (dellalların), Pişekârların (bir işte öncülük -açıklayıcılık edelilerin), kasapların, cerrahların, bayrak taşıyıcıların (alemdâr) başkalarının kargışlayanların (beddua edenlerin), hırsızların (bir nesneyi değerinden yükseğine satanların) yeri yoktur. Bu on iki nitelikten birini taşıyan kimseler, örgütte olsa bile (sonradan), bir daha alınmamak üzere kovulur. Ahi olabilmek için de şeriat, tarikat, marifet gibi üç alanda bilgi edinmek gereklidir. Bu bilgilerin varlığı tespit edildikten sonra, gence kuşak (şed) bağlanır¹⁵⁷.

Ahilerin kendilerine has merasimleri vardı. Bunlardan bazıları şöyledir¹⁵⁸:

1. An’anevi Ahi Evren merasimleri: Senelik olup, Ahi Evren’in türbesinin bulunduğu Kırşehir’de yapılırdı.

2. Yol atası ve yol kardeşliği merasimi: Ahiliğe girmek talebinde bulunan gençlerin, birliğe kabul edilmesi mahiyetindeki bir merasim olup, zamanla çırak kabul etme merasimi halini aldı.

3. Yol sahibi olma merasimi: Çıraklık müddetini tamamlayanların, kalfalığa yükseltilmesi için yapılan merasimdi.

Ahilikte eğitim faaliyetlerinin, tamamen hayata dönük olarak İslâm dininin esaslarına göre iş dışında ve iş başında olmak üzere düzenlendiği görülmektedir. Nitekim İslâm dininde bireyin içinde yaşadığı dünyası ile uğraşması istenirken, ahiretinin de bu dünyada kazanılacağı ifade edilmektedir. Diğer taraftan İslâm’ın önemle üzerinde durduğu ilke ise kişiyi insan yetiştirmektir. Şu halde ahilikte çalışma sistemi, İslâm dini

¹⁵⁷ www.msxslabs.org/forum/din-ilahiyat/18758-tarikatlar-kultler-mezhepler-ahilik.html - 67k

¹⁵⁸ www.cumramem.com/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=47 - 53k

prensiplerine uygun olma esasına dayanmakta ve gene bu prensiplere uygun olarak kurulup gelişmektedir. Ahilikte genel eğitimde meslek eğitimi bir bütünlük içerisinde ele alınarak uygulanmaktadır. Başka bir ifadeyle bir terbiye ocağı olan zaviyelerde genel eğitim yapılırken, çalışma iş hayatında da meslek eğitimi sürdürülmektedir¹⁵⁹.

Ahi teşkilâtının prensip ve özelliklerini en iyi anlatan ve yansıtan onların “Fütüvvetnâme” adıyla yazdıkları belgelerdir. On üçüncü yüzyılda yazıldığı bilinen bir fütüvvetnâme’de Ahilik prensipleri ve ilkeleri şöyle tespit ediliyor: “Bir Ahinin ancak on sekiz dirhem gümüşe eşit bir sermayesi bulunabilir. Ahi mutlaka helâlinden kazanmalıdır. Bütün Ahilerin bir sanatı olmalıdır. Ahiler yoksullara yardım etmelidir. Ahi en iyi şekilde cömert olmalıdır. Âlimleri sevmeli onlara saygı duymalıdır. Ahilerin iyi, anlayışlı ve temiz giyimli kimselerle sohbet etmesi lâzımdır. Ahiler fakirleri sevmelidir. Hakkı kaybolanların hakkını aramak teşkilâtın görevidir. Ya bu hak alınır yahut helâl edilir. Ahi alçak gönüllü olup, namazını asla kazaya bırakmamalıdır. Utanma duygusuna sahip ve nefesine hâkim olmalı, beylerin ve zenginlerin kapısına gitmemelidir. Aksine sultanlar onun kapısına gelmelidir”¹⁶⁰.

Ahilerin katında sarı ve kırmızı renk beğenilmezdi. Fütüvvetnamelerde “Hiçbir peygamber kızıl ve sarı ton (renk) giymezdi. Bunlar fir’avn-i lain donudur” denmektedir. Gök, ak, kara ve yeşil renkler, Ahiler tarafından beğenilen renklerdi. Yeşil renk, Ahilerde müderrislere, kadı ve hükümdar sınıflarına özgü idi. Ak renk, Ahilerin kalem erbabına, hafızlara özgü idi. Kara renk, daha ahilik basamağına gelmemiş kişilere yani yiğitlere özgü idi. Ahilerde her tür esnafın bir davulu, bir sancağı ve bir borusu vardı. Bunlar giyinişleri, görünüşleri ve silahlarının güzelliği ile övünürler birbirleriyle yarış ederlerdi¹⁶¹.

Ahi birliklerinin hazinesi ve kasası görevini yürüten orta sandıkları altı kese (torba) vardır. Bunlar:

- Atlas kesede sandıklara ait her türlü yazışma evrakı
- Yeşil kesede esnafa ait mülklerin tapu ve senetleri
- Örme kesede sandığın nakit paraları
- Ak kese her çeşit giderlere ilişkin senet ve belgeler ile geçmiş yıllara ait hesaplar
- Kara kesede vadesinde tahsil edilememiş alacaklara ilişkin senetlerle bunlarla ilgili evraklar saklanırdı.

¹⁵⁹ TURAN, Osman, a.g.e., s.31.

¹⁶⁰ AĞIRAKÇA, Ahmed, www.kuranikerim.com/İslâm_ansiklopedisi/A/ahi_ahilik.htm - 8k

¹⁶¹ www.muhsinertugrulmem.gov.tr/ahilikteskilati/ahilik.htm - 28k

Bağışlar, üyelik aidatları ve ustaların terfi eden yardımcıları için ödediği para sandıkların gelir kaynağıdır. Örgüte ait taşınmazların tamir ve bakımı, vergiler, birlik yönetiminde çalışanlara ödenen maaşlar, sosyal nitelikli ahi toplantılarının masrafları, muhtaçlara ve üyelere durumu iyi olmayanlara yapılan yardımlar ise sandık giderleridir. Ayrıca doğal afete uğrayan esnafa yardım, ölen üyenin cenaze giderleri ve sağlık yardımı da sandıktan karşılanmıştır. Arta para kalmışsa o da üyelere kredi olarak aktarılmıştır. Bu krediler esnafı faiz baskısından kurtarmıştır. Sandıkların bir diğer fonksiyonu bizzat Birlik tarafından hammaddenin temin edilip esnafa dağıtılmasıdır. Böylece ticarî yaşamda rol almışlar ve pazarda tutunabilmişlerdir¹⁶².

Ahiler yönetsel makama atama seçimle olmuştur. Her yönetsel pozisyonu bir görev tanımı vardır. Bu niteliklere uygun olan kişiler ancak aday olabilirdi. Bu sayede yönetimin belli güçlerin eline geçmesi önlenmiştir. Yürütmenin bütün sorumluluğunun esnaf şeyhine verildiği göz önünde bulundurulursa ahi birliklerinin bugünkü başkanlık sistemi denilen sistemle yönetildiği söylenebilir. Başkanda usta olması ve en az üç usta yetiştirmiş olması nitelikleri aranmıştır. Başkanın temel görevi üyelerin çalışma hayatı ile ilgili problemlerini çözmek olmuştur. Ayrıca üyelerin tutum ve davranışlarını gözeterek çalışma disiplini sağlamayı amaç edinmiştir. Yönetim bir başkan ve beş üyeli yönetim kurulundan oluşmuştur. Gündem maddeleri belirlendikten sonra sorunlar tartışmaya açılmış, gerekli kararlar alınmıştır. Kararları yürütme başkana ait olmuştur. Yönetim kurulu esnafın kültürel olgunluğa erişmesini hedeflemiştir. Bu amaçla eğitime önem vermişlerdir¹⁶³.

Düzeni sağlamada kontrol ve sezaya önem verilmiştir. Üyelerin çalışma ahlâkına uygun davranmalarını sağlama için kurallara uymayanlara ağır cezalar verilmiştir. Cezaların barıştırmacı ve eğitici olmasına dikkat edilmiştir: Küçük suçlarda davalıya özür diletmek, kahve ve çay ısmarlatmak gibi, daha büyük suçlarda ise suçluya masraf ve ikram yaptırmak, dükkân kapatmak ve mamul mal satışlarından ayırmamak gibi cezalar verilmiştir¹⁶⁴.

Ahilik çerçevesinde oluşan kültür değerleri pek çoktur. Bunlardan birisi “*Delikanlı Örgütleridir*”. Bu örgütler, Ahi gelenek ve kurallarının günümüze yansıyan yönlerinden birisidir. Bu tür örgütler, günümüzde özellikle kırsal kesimde, köylerde ve dağ köylerinde yer almaktadır. Hatta taşradaki küçük kentlerimizin mahallelerinde bile etkisini

¹⁶² Gürtan UYSAL, “Türk İş ve Meslek Ahlâkının Tarihi ve Kültürel Boyutu Olarak Ahilik Geleneği”, *Ahilik Araştırma Dergisi*, C. 1, S.1, Ankara, Yaz, 2004, s.118.

¹⁶³ UYSAL, *a.g.m.*, s.119.

¹⁶⁴ UYSAL, *a.g.m.*, s.120.

sürdürmektedir. Bu örgütler, geleneksel biçimde belli işlevler yerine getirmektedir. Örgütün önderi “*Delikanlı Başı*” olarak adlandırılırdı¹⁶⁵.

¹⁶⁵ Mahmut TEZCAN, “Ahilik Kaynaklı Geleneksel Delikanlı Örgütleri”, *I Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri*, Ankara, 1996, s. 157.

III. BÖLÜM

3. AHİLİĞİN HALKIN EĞİTİM ve ÖĞRETİMİNDEKİ ROLÜ

Ahilerdeki insan odaklılık bireyleri sistem içinde ahlâkî ve meslekî olarak bütün boyutlarıyla yetiştirmeyi hedefler. Böylece üyenin tutum ve davranışlarıyla çevresini ve toplumu etkilemesi ve örnek olması düşünülmektedir. Bireydeki bu gelişim eğitimle olacağından ahiler eğitim ve öğretimi gereken önemi vermişlerdir¹⁶⁶.

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde özellikle yetişkin eğitiminin önem kazanmasında ve yetişkinlerin eğitime katkı sağlayan kurumlar arasında ahiliğin önemli bir yeri vardır. Çünkü Ahiler, bireylerin mal ve hizmet üretebilmeleri için bilgi ve sistemli düşünme yeteneğine sahip olmaları gerektiğine inanmışlardır¹⁶⁷.

Ahiler çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin eğitilmesine öncelikle önem vermiş, insanlara eğitim hizmeti götürme konusunda yaşı bir ölçü olarak almamış, eğitimi beşikten mezara kadar devam eden bir süreç olarak görmüşlerdir. Günümüzde hayat boyu eğitim şeklinde tanımlanan eğitim anlayışı yüzyıllar önce ahi birlikleri tarafından uygulanmıştır

Ahiler amaçlarını gerçekleştirebilmek için mensuplarına eğitim vermenin gerekli olduğuna inanmışlardır. Çünkü ahi anlayışına göre, tarikata girebilmek için az çok eğitim görmek gerekmektedir. Bu açıdan ahi zaviyelerinde okuma yazma bilmeyen esnaf, yaşları epey ilerlemiş olmasına rağmen okuma yazma öğrenme ihtiyacı duyuyordu.

Ahiler eğitilebilir durumda olan her bireye eğitim hizmetlerinin götürülmesi gerektiğine inanmışlardır. Bu açıdan ahiler kötü davranışlar ortaya koyan insanların da eğitilebileceğine inanan iyimser bir eğitim anlayışına sahip olmuşlardır. Ahi zaviyelerinde suçluların eğitilerek topluma kazandırıldığını Evliya Çelebi'nin şu sözlerinden anlıyoruz. *“İstanbul’un debbağ işyerleri vardır. Bunların içinde nice şahbaz işçiler vardır ki âdem ejderhasıdır. Eğer işçilerine bir kanlı yahut bir haricî düşse asla hâkime teslim edilmezler. Ol kanlı, erenlerin elinden halas dahi olamaz. Biçareyi köpek necisi idman etmeye tayin ederler; ister istemez taib ve tahir olup nihayet bir iş sahibi olur”*¹⁶⁸.

Ahiler tespit ettikleri hedefe, sağlam teşkilatlanma modeli yanında, köklü bir eğitim sistemi ile ulaşmaya çalışmıştır. Ahilik teşkilatının üyelerine meslekî bilgilerin yanı sıra dinî, ahlâkî ve içtimaî bilgiler kazandırmayı amaçlaması günümüz eğitim anlayışına ı ışık

¹⁶⁶ Gürtan UYSAL, “Türk İş ve Meslek Ahlâkının Tarihi ve Kültürel Boyutu Olarak Ahilik Geleneği”, *Ahilik Araştırma Dergisi*, C. 1, S.1, Ankara, Yaz, 2004, s.123.

¹⁶⁷ KILAVUZ, a.g.m., s.617.

¹⁶⁸ KILAVUZ, a.g.m., s.618.

tutacak bir özellik taşımaktadır. Ahilik teşkilatının üyelerine meslekî bilgilerin yanı sıra, dinî, ahlâkî eğitim ile askerî eğitim olmak üzere üç eğitim bir arada verilmekteydi. Toplum içindeki tutum ve davranışlar hakkında bilgi ile ahlâk ve adap eğitimi ahi birliklerinin tesis ettikleri zaviyelerde, meslekî eğitim de atölye ve dükkân gibi işyerlerinde verilirdi. Ayrıca belli aşamaya gelenler askerî eğitim de alırlardı. Esnaf ve sanatkârlara iş yerlerinde yamak, çırak, kalfa ve ustaların elinden tutularak medreselerde eğitim görme fırsatı verilir ve gerektiğinde kendilerine orta sandığından maddî destek sağlanırdı. Ahilikte üretme kazanma anlayışı ile inançlar ve değerlerin dengede tutulması, işbaşındaki eğitim iki ayrı yerde verilmesine karşın birbirlerini tamamlar nitelikte olması, ahilerin din ile dünya işlerini bir arada yürüten kişiler olduğunu göstermektedir. Ahilikte eğitim programlarının meslekî, ahlâkî ve dinî bilgileri içermesi dinin ve hayatın bütüncül bir bakış açısıyla ele alındığını ortaya koymaktadır. Ahilerin eğitimi bu biçimde ele alması günlük hayatta karşılaşılan sorunların çoğuna çözüm getirme imkânı sağlamıştır. Bu açıdan ahilik müntesiplerinin günlük hayatla ilgili motivasyonlarını ve ilgilerini hesaba kattığı için eğitimsel çabalarda başarılı bir kurum olma özelliği kazanmıştır. Bu anlayış dinin insanların sadece Allah ile olan ilişkilerini düzenlemekle kalmadığı aynı zamanda insanların tabiatla, hayvanlarla ilgili tutum ve davranışlarının oluşmasını etkilemekte, günlük hayatta karşılaştıkları sorunlarına çözüm getirmektedir¹⁶⁹.

Ahilik ahlâk, bilim ve çalışma esası üzerine kurulmuş bir teşkilattır. Ahiler çalışarak meslek sahibi olmak suretiyle üretim yaparak, topluma ekonomik yardımda bulunurlar ve bunun karşılığında da kazanç elde ederlerdi. Bu anlayışa göre dünya geçimine dalıp ahireti unutmak onaylanmadığı gibi tamamıyla ahireti düşünüp dünyayı unutmak da uygun görülmemiştir¹⁷⁰.

Ahilik sisteminde gençlere ahlak ve meslek eğitimine ait usul ve adap kuralları eğitim müfredatına göre düzenlenirdi. Gençlere yaşlarına ve öğrenim sürelerine göre verilecek bilgiler de programlanmıştı. Öğrenci olgunlaştıkça ve sanattaki yetenekleri arttıkça bilgiler belirlenen ölçüde tedrici bir şekilde arttırılırdı. İş yerlerinde çıraklar, mensup oldukları meslek dalı içerisinde uygulama bilgileri edinmiş olduklarından, zaviyelerde meslek bilgilerinin yerine birinci aşamada teşkilata yeni giren gençlere okuma yazma, Kur'an bilgisi, Türkçe, Matematik ile toplum içerisinde yaşama kurallarını içeren bilgiler öğretilirdi¹⁷¹.

¹⁶⁹ KLAVUZ, *a.g.m.*, s.619.

¹⁷⁰ KLAVUZ, *a.g.m.*, s.620.

¹⁷¹ KLAVUZ, *a.g.m.*, s.621.

Zaviyelerde eğitim alan çıraklara ilk aşamada dinî ve ahlâkî bilgiler yanında yeteneklerini geliştirmek için Türkçe konuşma ve Edebiyat dersleri de verilirdi. Bir saraç çırağı iken bu tür eğitimden geçen Baki, Divan Edebiyatımızın büyük şairlerinden birisi olmuştur. Ayrıca ahi zaviyelerinde eski Türk kültürünün kaynakları olan eserler gençlere okutulur ve öğretilirdi. Ahiliğe yansıyan birçok kaide bu eserlerden esinlenerek oluşmuştur. Zaviyelerde ikinci aşamada tasavvuf, musiki, Arapça ve Farsça dersleri de okutulurdu. Bu aşamada mürit ayrıca askerî eğitimde alırdı. Üçüncü aşamada müritten benliğini öldürmesi, ululara hizmet etmesi ve cahil insanların laf atması karşısında sukut etmesi istenirdi. Ahilik anayasasına göre ancak bunların tamamlanmasından sonra hakikate ulaşılması ve insanın kemale ermesi mümkün olurdu. Zaviyelerdeki eğitimde, teorik bilgilerden ziyade insanî değerlere ve ahlâka yönelik uygulamalı eğitim tercih edilirdi. Düzenli dersler dışında çalışanlar arasında dayanışmayı sağlamak ve destek vererek verimliliği artırmak için toplantılar düzenlenirdi. Yemekten sonra dinî, ahlâkî ve meslekî konularda eğitici kitaplar okunur, sohbetler edilir, tartışmalar yapılır, şarkılar söylenir ve ilahiler okunurdu. Bu durum bize ahilerin din ile dünya işlerini bir arada yürüten kişiler olduğunu gösterir. Akşama kadar kafa ve kol gücü ile çalışan ahi, ertesi gün aynı işi aynı istekle sürdürebilmesi için maddi manevî desteğe ihtiyacı vardır. Buralarda stres atılır, bilgi ve tecrübeler artırılır, ertesi gün büyük bir moralle, motive olunarak işe başlanırdı¹⁷².

Ahilikte çırağa, ahi kardeşi olan ustası ile yol arkadaşı olan iki kalfası tarafından işyerinde verilen meslekî eğitimle ona yapacağı işe ait temel bilgiler, ahi kardeşlerine karşı olması gereken tutum ve davranışları öğretilirdi. Konu akşamları zaviyelerde yapılan toplantılarda da tekrar edilirdi. Ahilik felsefesinin başarılı olmasında sanıyorum bu tür çift yönlü birbirini tamamlayan eğitimlerin payı büyüktür. Eğitim konusunda Ahi birlikleri birçok ilklere imza atmıştır. Çıraklık ve yaygın eğitim ilk uygulandığı Batı'dan önce Osmanlı coğrafyasında Ahilerin sayesinde gerçekleşmiştir. Cumhuriyet döneminde kurulan ve iş okulları adı da verilen köy enstitülerinin ilk uygulandığı zaman Anadolu Ahilerinin temel eğitim dinamikleri örnek alınmıştır¹⁷³.

Refik Soykut'a göre Ahiliğin doğuşunu, gelişimini ve özelliğini Türk tarihinin derinlikleri ile İslâm dininin esaslarında aramak lazımdır. Çünkü ahilik, her ikisinin katkıları ile doğmuştur. Biri olmadan diğeri, ruhu olmayan bedene, ya da bedeni olmayan

¹⁷² KLAVUZ, *a.g.m.*, s.622.

¹⁷³ KÖKSAL, *a.g.e.*, s. 69.

ruha benzer. Bir bakıma ahilikte Türklük beden ise, İslâmiyet o bedene canlılık veren ruh olmuştur¹⁷⁴.

3.1- EĞİTİM METOTLARI

Ahi birliklerinde kurallaşan ahlâkî umdeler ferdin kendine ait yükümlülükleri ile topluma karşı yükümlülükleri olan kurallardır. Bunlar, cömert olmak, mütevazı olmak, alçak gönüllü olmak, merhametli olmak, bencil olmamak ve gerçekçi olmak, yasalara uymaktır. Yasalar ise gayri meşru ilişki, yasaklanmış yiyecek ve içecek, dedikodu, iftira, kötülük etmek, muhteris olmak, dünya nimetlerine bağlanmak gibi yasaklardır. Ahi zaviye ve tekkeleri başta olmak üzere, diğer eğitim kurumları ve iş yerlerinde verilmekte; birebir ilişki kurulmayan kesimin istifade edebilmesi için de yazılı metinler vasıtasıyla toplumun diğer kesimlerine ulaştırılmaktadır. Bu bir yönüyle örgün, bir yönüyle yaygın eğitim modelinin ilk şekillerinden sayılabilir. Ahlâk eğitimi kazandırmak için ise, dönemin şartlarına uygun metodlar kullanılmaktadır. Bunlardan birisi tedric metodu da denilen tümevarım yöntemidir. Tedric metodu ile verilen bilgiler, basitten karmaşığa, kolaydan zora, azdan çoğa doğru parça parça, azar azar çoğa doğru verilmektedir. Ahi ocaklarına giren kişiler, başta en basit bilgileri öğrenirler, basit işlerden başlarlar. Tedric metodu, hem teorik, hem pratikte uygulanmıştır¹⁷⁵.

Bir başka metot soru- cevap metodudur. Muhatabın dikkatini konu üzerinde yoğunlaştırmak, muhatabın bilgisini ölçmek, eksikliğini tespit etmek ve tamamlamak maksadıyla uygulanan bir metoddur. Sorulan sorular rastgele olmaktan ziyade, kişinin zihnî faaliyetlerini aktif kılan ve yönlendiren tarzda olmaktadır.

Örnek alma metodu, daha çok insan davranışlarından ve davranışları olgunlaştırmakta takip edilmektedir. Hz. Muhammed'in örnek şahsiyet olma esası ölçü alınarak, dört halife ile ahi pirlерinin davranış özelliklerinin benimsenmesi hedeflenir. Bu daha çok başta takip etme ve derece edinme yoluyla kazanılan davranışlar şeklinde meyvesini verir.

Nasihat etme olarak kaynaklarda yer alan didaktik nitelikli sohbetler, bir metot olarak kabul edilmektedir. Bu metot, davranışlardaki olumsuzlukların tespit ve düzeltilmesini içine alır.

¹⁷⁴ Cemal ANADOL, *Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler*, Ankara, 1991, s. 76.

¹⁷⁵ Ayşe YÜCEL, "Ahilikte Eğitim ve Amaçları", *II. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Kırşehir, 1999, s.319.

Daha çok tasavvuf ve tarikat çevrelerinde uygulanan telkin metodu, şifahi yolla, uyulması ve uyulmaması gerekli prensiplerin, üstün nitelikli kişiler tarafından ikna yoluyla öğretilmesidir.

Ahi eğitiminde uygulanan bir başka metot, tasavvufi çevrede de çok uygulanan temsili hadiseler ve örneklemelerle kişiyi yönlendirmektir. Bu yönlendirme iyi ve güzel, yani olumlu olana doğrudur.

Ahilikte Eğitim sürecine, sadece ahi ileri gelenleri ve yetişme döneminde bulunan kişiler değil, ahiliğin kendi teşkilatlanması içinde yer alan herkes almaktadır. Üstat- çırak münasebetinde oldukça katı kurallar konmuş ve bu kuralların uygulanması esas kabul edilmiştir¹⁷⁶.

Muallimler, ocaklarda verdikleri eğitim sırasında şu kötü davranışları engellemeye çalışırlardı: Tükürmek, sümkürmek, hırsızlık, gıybet dedikodu, iftira, cimrilik, ayıp ve kusur araştırmak, şehvetle bakmak, emanete hıyanet etmek, yalan söylemek, sözünü tutmamak, haset, kin, sert, katı gönüllü olmamak, büyüklenmek münafıklık, iftira kovuculuk, livata, zina, sarhoş edici içkiler içmek, haram yemek...

Bu eğitimden geçen kişi, sözü edilen kötü huylardan arınır, belirtilen iyi huyları kazanır, çok kullanılan bir deyişle “*eline, diline, beline, gözüne hâkim olurdu*”. Üyelere ayrıca silah kullanımı öğretilir, beden eğitimi yaptırılırdı.

Ahiliğin iş başında uyguladığı eğitim ise o dönemlerde çarşı ve dükkânların bedesten gibi yerlerde topluca bulunmaları nedeniyle kolay ve etkiliydi. Bu eğitim esnaf ve zanaatkârlarda namaz saatlerinde dükkânlarını kapatma, sonra açma gibi zaman ve düzen alışkanlığı kazanma, dürüst çalışma, müşteriye saygı gösterme ve onu aldatmama, üretimi, artırma, komşu esnaf ve zanaatkârların da kazanmalarını isteme, çırakları iyi yetiştirme gibi tutum ve davranışlar gelişmesini amaçlıyordu. Bunlara ve öteki ilkelere uymayanlara örgüt çeşitli cezalar uygulayabilirdi. Dükkânını kapatma, selam ve yardımı kesmek, lokma çıkarmaya, ikram yapmaya, kurban kesmeye zorlamak gibi¹⁷⁷.

Ahilik kurumunun meslek eğitiminde uyguladığı yöntemler incelendiğinde, karşımıza “*tedric*” ve “*işbaşında eğitim*” metodları çıkar.

Ahilik kurumundaki, meslek eğitiminde izlenen “*işbaşında eğitim*” metodunun bir diğer adı da, “*usta-çırak eğitimi*” metodudur.

¹⁷⁶ YÜCEL, *a.g.m.*, s.39.

¹⁷⁷ AKYÜZ, *a.g.e.*, s.46.

Ahiliğe girenler aynı zamanda çırak sınıfından sayılır ve bir ustanın yanında sanat öğrenmeye başlar. Çırak ustasının yanında işin yapılış tarzını öğrenir ve istendiğinde kendisi uygular. Sanatta belirli bir yol alındığı zaman, usta çırağına iş verir ve yapmasını ister. İstenilen düzeye gelen çırak bir törenle kalfalığa terfi ettirilir.

Bu eğitim tarzı ustalığa kadar devam eder, olgunlaştığı kabul edilen ve usta olan dilediği takdirde kendi işyerini açar.

Ahlâkî eğitim metodları arasında da yer alan bu yöntem, meslek eğitiminde de geçerlidir. Çıraklığa alınan kişiye meslek bilgileri, beceriler ve hüneler, basitten karmaşıklığa, kolaydan zora doğru uzanan bir süreçte kazandırılmaya çalışılır.

Bu metoda göre işyerine giren çırağa, işyerinin en basit işleri verilir ve bunları kavradıkça daha ağır işler verilir. Ancak, bu yöntemle çırağa sanat sevdilir ve benimsetilirdi. Meslekî eğitimde çırağa davranışlar (beceriler) belirli sıra ile kazandırılır ve bunların kazanılıp kazanılmadığı devamlı kontrol edilir.

Ahilik kurumunda meslekle ilgili davranışlar sadece işin kendisi ile ilgili değildir. Davranışlar, mesleğin bütününe yerine getirilmesi ve diğer sanatkârlara karşı davranışları da kapsamakta idi¹⁷⁸.

Bu gün okullarımızda da dikkate alınmaya başlanan, toplam kalite yönetimine göre eğitimin kesintisiz olması gerekir. Ancak sürekliliğinden bahsettiğimiz eğitim, şirket içerisinde ki üst yönetimden, en alt düzeye kadar herkesi kapsayacak şekilde olmalıdır. Göz ardı edilmemesi gereken şeyde kalitenin kontrolü iç eğitimle başlar, ürünün müşteri beğenisine sunulduğu devreye kadar devam eder¹⁷⁹.

Ahilikte genel eğitimle meslek eğitimi bir bütünlük içerisinde ele alınarak uygulanmaktadır. Başka bir ifadeyle, bir terbiye ocağı olan zaviyelerde genel eğitim yapılırken, çalışma-iş hayatında da meslek eğitimi sürdürülmektedir.

Meslek eğitimi işyerinde ve atölyelerde verilirdi. Yani kurumsal bilgilerden çok, uygulamalı bir meslek eğitimi söz konusu idi. Her çırak, ustasını izleyerek, bakarak, onu

¹⁷⁸ www.softekinmem.k12.tr/ahilik.htm - 35k

¹⁷⁹ Mustafa KÖKSAL, *Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü*, Ankara, 2007, s.68.

taklit ederek öğrenirdi. Bu öğretim, taklide dayalı, yaparak ve yaşayarak bir öğrenme idi. İşyerleri eğitim ve öğretime uygun ortamlardı. Her usta, çırağına sanatının bütün inceliklerini ve sırlarını öğretmek zorunda idi¹⁸⁰.

Ahilikte eğitim faaliyetlerinin, tamamen hayata dönük olarak İslâm dininin esaslarına göre iş dışında ve iş başında olmak üzere düzenlendiği görülmektedir¹⁸¹. Sadece meslek öğretilmeyip meslek ahlâkı da öğretilirdi. Zaman ve düzen alışkanlığı kazandırma, dürüst çalışma, üretimi artırma, çırakları iyi yetiştirme, müşteriye saygı gösterme, aldatmama gibi tutumlar meslek ahlakına yönelikti. Çıraklara zaviyelerde sadece toplum adabı öğretilirdi. Ustalar çıraklarına bir baba gibi davranırlardı. Bunlara uymayanlara örgüt, çeşitli cezalar uygulayabilirdi. Örneğin dükkânını kapatmak, selam ve yardımı kesmek, lokma çıkarmaya, ikram yapmaya, kurban kesmeye zorlamak gibi¹⁸².

Bilindiği gibi XIX. yüzyılının ilk yarısına dek bütün İslâm devletlerinde yurttaş eğitimi, sağlığı, ekonomik durumu, devlet görevleri dışındaydı. Devlet kendini, sadece sınırların korunması ve iç güvenliğinin sağlanması ile görevli sayıyordu. İç güvenlik bile çoğu kez türlü nedenlerle her zaman yeterince sağlanamazdı. Bu nedenle Ahilik Anadolu'da çok yönlü ve çok amaçlı bir kurum olarak gelişti. Haber alma ve taşıt araçlarının ilkel ve yetersiz olduğu can, mal güvenliğinin pek bulunmadığı o çağlarda başka yerlerden gelenlerin konuklanıp, ağırlanması çok önemliydi. Taşıt bulmak, han, lokanta bulmak, büyük şehirlerde bile zordu¹⁸³.

3.2-AHİLİK ve ESNAF EĞİTİMİ

Genel olarak 15–18 yaşlar arasını kapsayan lise yılları, gencin kendisi ve meslekler hakkında oluşturduğu algılara dayanarak, bilgileri değerlendirerek eşleştirmeye birbirine uydurarak geleceğe ilişkin meslekî kararını oluşturmaya çalıştığı bir dönemdir. Ancak lise dönemi, gerek gencin fiziksel ve psikolojik gelişimi açısından oldukça sancılı ve karmaşık bir dönemdir. Çünkü genç ergenlik döneminin değişimlerini ve uyumunu yaşarken, kimliğini kişiliğini bulma krizi içindedir. Bu kriz doğal olarak meslekî kararlar almasında da bir takım güçlükler yaratır. Bu nedenle genç, bu değişim ve uyum süreci ne kadar sağlıklı bir kabul gösterebilirse geleceğini planlaması da o kadar kolay ve gerçekçi olacaktır. Kuşkusuz bu dönemde öğretmen öncelikle, ergenlik döneminin gelişim

¹⁸⁰ ŞİMŞEK, *a.g.e.*, s.39.

¹⁸¹ ŞİMŞEK, *a.g.e.*, s.39.

¹⁸² TEZCAN, *a.g.m.*, s.26.

¹⁸³ ÇAĞATAY, *Makaleler ve İncelemeler*, s.287.

özelliklerini bilmek ve gencin bu sürecini sağlıklı geçirmesine yardım etmek durumundadır. Lise yılları sonunda genç ya mezun olup iş yaşamına atılacak ya da bir üst öğrenime yönelip belli bir meslek için eğitimini sürdürecektir. Her iki durumda da, gencin yaşamının geri kalanını tümüyle etkileyecek bir karar söz konusudur. İşte bu kararın bireye en uygun ve doğru bir karar olması için meslekî gelişim açısından gerekli yardım hizmetlerini alabilmesi kaçınılmazdır.

Öğretmenlerin ve rehberlik uzmanlarının bu dönemi çok iyi bir şekilde değerlendirmeleri için önemli görev ve sorumlulukları vardır. Temel amaç gencin o dönemde gerçekleştirilmesi gereken meslekî gelişim görevlerini başarması ve kendisinden beklenen meslekî olgunluğa ulaşmasına yardımdır¹⁸⁴.

Ahilikte ise genç daha kritik döneme gelmeden 10 yaşında iş ortamına bir nevi gözlemci olarak katılmaktadır. 15 yaşına geldiğinde bir mesleğe yönelik eğitimini almaya başlamıştır bile. 18 ve 20 yaşlara geldiğinde ya bir kalfa ya da bir ustadır. Yani mesleğinde ilerlemiş, belli bir geliri vardır.

Meslek eğitimi iş yerinde ve atölyelerde verilirdi. Yani kurumsal bilgilerden çok uygulamalı bir meslek eğitimi söz konusu idi. Her çırak ustasını izleyerek bakarak onu taklit ederek öğrenirdi. Bu öğretim taklide dayalı yaparak ve yaşayarak bir öğrenme idi. İşyerleri eğitim ve öğretime uygun ortamlardı. Her usta çırağına sanatının bütün inceliklerini sırlarını öğretmek zorundaydı.

Sadece meslek örgütlenmeyip meslek ahlakı da öğretilirdi. Zaman ve düzen alışkanlığı kazandırma ve dürüst çalışma üretimi artırma çırakları iyi yetiştirme, müşteriye saygı gösterme, aldatmama gibi tutumlar meslek ahlakına yönelikti. Çıraklara zaviyelerde sadece toplum adabı öğretilirdi. Ustalar çıraklarına bir baba gibi davranırlardı. Bunlara uymayanlara örgüt, çeşitli cezalar uygulanabiliyordu. Örneğin dükkânını kapatmak, selam ve yardımı kesmek, lokma çıkarmaya, ikram yapmaya, kurban kesmeye zorlamak gibi¹⁸⁵.

Ahilikte mesleki dereceler, yamak, çırak, kalfa, usta olmak üzere dört kademe idi.

1.Yamak: Ahi birliklerinde, bir gencin meslek yaşamının ilk kademesi yamaklıktır. En çok 10 yaşında olan çocukların, velisi tarafından bir sanat öğrenmek amacıyla ustaya verilmesiyle yamaklık dönemi başlardı. Yamaklık şartları şunlardır;

- a.Bir esnafa yamak olabilmek için, 10 yaşından küçük olmamak
- b. İşe devamının velisi tarafından sağlanması
- c.İki yıl parasız ve sürekli yamaklık edenler özel bir törenle çıraklığa yükselirdi.

¹⁸⁴ Binnur YEŞİLYAPRAK, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Ankara, 2004, s.230.

¹⁸⁵ Mahmut TEZCAN, “Ahilikte Gençlik ve Eğitim” *Milli Kültür Dergisi*, Sayı 89, Ekim 1991, Ankara s.28.

2.Çırak: Çıraklar, sanata henüz girmiş ve çok kez, ücretsiz çalışan heveslilerdir. Çırağın görevleri, temizlik işlerini yapmak, öteberi taşımak, haber götürmek, dükkân ve zaviyeye düzenli devam etmek, dükkân ve zaviyelerde gösterilen sanat ve dersleri bellemek, temiz giyinmek, dürüst hareket etmek idi. Yiyeceğini ustası verirdi. Çırak bir sanata girince aynı zamanda bir tarikata girmekteydi. Çırak girdiği tarikatta ustasının manevî evladı olmakta idi. Ustaların yanında konuşmaz ve gülmezlerdi.

Çırak adayında aranan üstün nitelikler; sözü yerli yerinde söylemek, cömert ve vefalı olmak, güler yüzlü, tatlı dilli olmak, dedikodu yapmamak ve kibirli olmamak¹⁸⁶.

Yanında çalışmaya başlayan çocuğun başarısını, kabiliyetini küçük işler yaptırmak suretiyle gözlemleyen usta, yeni çırağın dürüstlüğü hakkında da kanaat sahibi olmak isterdi. Bu kısa gözlemlerden sonra çocuk kabiliyetli, çalışkan, dürüst ve güvenilir bulunursa o iş yerinde çırak olarak çalışmasına izin verilirdi. Böylece 3 yıldan 5 yıla kadar değişen bir zaman zarfında ustası, çırağın hem meslekî hem de manevî hocası konumunda olurdu. Çıraklıkta ustayı gözleme ve model alma yoluyla öğrenme önemli bir meslekî ve ahlâkî eğitim şeklidir. Öğrenci işyerindeki eğitime üstadıyla birlikte katılmakta, din ve ahlâka dair bilgiler elde etmektedir. “Şakird görmeyince öğrenemez” kuralı gereğince Fütüvvetnamelerde üstadın dinî ve ahlâkî açıdan mükemmel olması ve öğrencinin de üstadını kendine örnek alarak dinî, ahlâkî ve meslekî açıdan kemale ermesi istenirdi. Bu açıdan fütüvvetnamelerde “*ahi terbiyesine (öğrencisine) öğreteceği şeyi kendi yapa ki terbiyesi de görüp öğrene*” denir¹⁸⁷.

Çırak akşamları Ahi zaviyelerinde ahlak ve fazilet eğitimine tabi tutulur, toplum ahlakı öğrenirdi. Burada genç, milli töre ve görenekleri, toplu yaşamın gereklerini öğrenirdi. Özellikle İslâm kültürü öğretilmeye çalışılırdı. Namaz, oruç gibi İslâm’ın şartlarını öğrenirdi. İnsanlık, dürüstlük, temizlik, milli oyunlar, edebiyat, dini eğitim (kuran okumak), yemek pişirmek, tarih, musiki, tasavvuf dersleri öğretiliyordu.

Güzel sanatlar dallarında yetenekli olanlar da o dallarda yetiştiriliyordu. Örneğin güzel yazı, tezhip gibi sanatlar

Her çırak mutlaka okuma yazma öğrenirdi.

Hafta sonlarında oyunlar oynanır ve eğlenceler düzenlenirdi.

Her usta, çırağın ahlakından sorumlu idi.

¹⁸⁶ TEZCAN, *a.g.m.*, s.29.

¹⁸⁷ KLAVUZ, *a.g.m.*, s.623.

Her ırak, kendisine kalfalardan iki kişiye Yol Kardeşi ve ustalardan birisini Yol Atası seçerdi. Çırağın bir de pirî bulunuyordu¹⁸⁸. Yerini keyfi olarak terk eden çırağın başka bir yerde çalışması mümkün değildi sonunda gene ilk ustasına dönmek zorundaydı¹⁸⁹.

Çıraklık Töreni

Bu törene çırak adayı ocuğın Ahi kardeşi (ustası) ve kalfaların (Yol kardeşleri) ile velisi ve esnaf şeyhi katılırdı. Esnaf şeyhi haftalık  creti tespit ederdi. Bu ücretin iki haftalığı tutarı, ustası tarafından esnaf sandığına terfi harcı olarak yatırılırdı. Çırağın velisi de esnaf vakfına bir bakır kap hediye ederdi.

Çıraklık dönemi genel olarak 1001 gündü. Kuyumculukta bu süre 20 yıldı.

Usta çırağın bütün haklarını gözetir, onu sömürmeyi asla düşünmezdi. Çünkü  yle yaptığı takdirde ona bir daha verilmezdi¹⁹⁰.

ıraklara, ıraklıkları süresince 124 görgü kuralı öğretilir. Ustalaşıp mesleklerinin en üst düzeyine geldiklerinde ise usul adap ve erk na dair 740 kuralı bilmesi ve bilincine, davranışına yerleştirmesi gerekmektedir¹⁹¹.

Bu örgütlenmede atölye, bir aile özelliğı gösterir. Her atölye veya d kk nda usta dâhil çıraklar ve kalfalar adeta bir aile meydana getirmekte tıpkı ailede olduğı gibi bu atölyelerde aile örf ve kuralları geçerli olmaktadır. Kessler'e göre çırak ile usta arasında ihtilaf konusu sadece yemek bahsi ve pazartesi tatili gibi konularda toplanmaktadır. Kessler'e göre yemek bahsi çırak ile usta arasında değıl de ustanın karısı arasında zuhur edermiş. Zira teşkilatın adetleri gereğince çırağın inşa ve ibatesi usta tarafından temin edildiğinden, çırak bir nevi ustanın çocuğı şeklinde birlikte kalır ustanın evinde birlikte yer ve ierlermiş. Bu yüzden de çırak ustanın karısı tarafından pişirilen yemekleri miktar, çeşni veya kalite bakımından beğenmeyince kıyameti koparırmış. İkinci ihtilafı çırak ve bilhassa kalfalar tarafından pazartesi günleri tatil yapılması talebi teşkil edermiř¹⁹².

3.Kalfalık: Kalfalar, usta olmaya namzet ve henüz sermayesi bulunmayan ücretli işçilerdir. En az 1001 gün ıraklık yapanlar, kalfalığı geçme hakkını elde ederdi. Kalfa ustanın bulunmadığı zamanlarda onun yetkisine sahip olarak her türlü işi yürütürdü. Özel bir törenle ustalığı geçer ve ayrı bir dükkân açarlardı. Kalfalarda zaviyelerde eğıtilmekteydi.

¹⁸⁸ TEZCAN, *a.g.m.*, s.29.

¹⁸⁹ TURAN, Osman, *a.g.e.*, s.32- 42.

¹⁹⁰ TEZCAN, *a.g.m.*, s.29.

¹⁹¹  Z, *a.g.e.*, s.186.

¹⁹² Süleyman ERY Ğ T, *Ahi Birliklerinde Yönetim ve İşletme Fonksiyonlarının Temel Yapısı*, Ankara, 1989,s.9.

Kalfalık dönemi bütün meslekleri için üç yıldır.

Kalfalık Töreni

Çıraklık süresini tamamlayan gencin, ustası tarafından yeter derecede yetiştiği ve ahlaken de olgunlaştığı, örgüte bildirilirdi. Tören esnaf odasında ya da mescit cami gibi kapalı yerlerde yapılırdı. Kalfa sınav niteliğinde bir törende kalfa kendi eliyle sanatı ile ilgili bir şey hazırlar bunu ustalar meclisine sunardı.

Esnaf yönetim kurulu üyeleri, aydın yeteneği ve iyi ahlakı ustası tarafından anlatılırdı. Sonra “aşır” okunur ve dua edilirdi. Daha sonra esnaf başkanı nasihat edip, adayın beline peştamal yani şed kuşatırdı. Bundan sonra diğer kalfalar ve çıraklar kendisini tebrik ederdi.

4.Ustalık: Ustalık peştamal kuşatılarak olurdu. Ustalık şartları olarak kalfa iken üç çırak yetiştirmesi başta gelirdi. Meclise girebilmesi için de üç kalfa yetiştirip bunlara peştamal kuşatmış olması zorunludur.

Çıraklıktan ustalığa geçmek için bir işte uzun süre çalışmış olmak ve üstatların önünde ciddi bir sınavdan geçmek şarttır. Ancak usta olduktan sonra müstakil bir iş yeri açabilirdi. Usta olmayan, iş yeri açamazdı.

Kalfanın yaptığı iş, ustalarca beğenilirse o kalfa usta olurdu. Ayrıca Ahi Baba tarafından kulağına şu sözler söylenirdi.

“Harama bakma, haram yeme, haram içme. Doğru, sabırlı, dayanıklı ol. Yalan söyleme. Büyüklerden önce söze başlama. Kimseyi kandırma. Kanaatkâr ol. Dünya malına tamah etme. Yanlış ölçme, eksik tartma. Kuvvetli ve üstün durumda iken affetmesini, hiddetli iken yumuşak davranmasını bil ve kendin muhtaç iken bile başkalarına verecek kadar cömert ol”.

Ayrıca, ustaların alacakları çırak sayıları ile üretecekleri mallar da çeşitli standartlara bağlanmıştı.

Ustalık Töreni

Üç yıl kalfa olarak çalışan, hakkında şikâyet olmayan, görevlerini tam anlamıyla yerine getiren, müşteriler ve arkadaşlarıyla iyi geçinen bir dükkân yönetecek duruma gelen kalfalar ustalığa yükselirdi. Usta olan kişi artık işyeri bulma araç gereç hammadde çırak kalfa bulma hazırlığına başlardı.

Zaviyelerde gençlere bu eğitim veren kişilere “Muallimin ahi” veya “emir” denirdi. Şehrin kadısı ve müderrisler de ders verirdi. Öğretimde yardım, şefkat gibi insanlık ülkeleri aşılanıyordu. Ayrıca görgü kuralları da tamamen bir eğitim idi.

Görgü kuralları fütüvvetnamelerde sıralanmış olup bu kurallar 740 maddeden oluşmaktaydı. Gençlere öğretilmesi için emirler halinde idi.

Ahilikte iş başında ve iş dışında eğitim yapıldı.

İş başında ve örgütün toplantı yerlerinde eğitim:

Örgütün muallim ahi, pîr denen öğreticileri vardı. Bunlar, bazı törenlerle örgüte alınan üyelerine şunları öğretirlerdi: Dinin esasları, okuma, yazma, insanlık terbiyesi, temizlik, örgütün (ocağın) düzeni ve geleneği, ilahîler, şiirler, raks, sofî kıssaları ve sözleri, yedi kez kuşak bağlama ve açma. Bunun anlamı şöyledir¹⁹³:

Cimrilik ve tamah kapısını bağlayıp cömertlik kapısını açmak

Zulmetme kapısını bağlayıp iyilik kapısını açmak

Hırs ve heva kapısını bağlayıp kanaat kapısını açmak

Lezzet kapısını bağlayıp riyazet (nefsini kırma) kapısını açmak

Halktan bir şey umma kapısını bağlayıp sadece Hak'tan bekleme kapısını açmak

Saçmalıklar söyleme kapısını bağlayıp Tanrıyı anıp tatlı konuşma kapısını açmak

Şeytanca işler kapısını bağlayıp Tanrısal işler kapısını açmak.

Çırak, usta, kalfa ahilik töresine aykırı bir iş yaparsa, müşteriye aldatırsa, yalan söylerse yargılanmasını esnaf şeyhi ahi baba yapar ve o cezalandırırdı. Ceza mesela dükkân kapatma ise, dükkânı kapanacak esnaf dükkânın önüne götürülür, kapanan dükkânın kilidi şeyhe teslim edilir ve dükkân sahibinin sağ ayağından papucu çıkarılıp dükkânın damına atılırdı. Dilimizdeki, değeri kalmadı, değerini yitirdi manasındaki “*papucu dama atıldı*” sözü buradan kalmaz. Bir açıdan ahilik; bir meslek, milli kültür, iman, yiğitlik, cihat ve ahlak ocağı idi¹⁹⁴.

3.3-AHİLİK ve HALK EĞİTİMİ

VII. Millî eğitim şurası tarafından yapılan halk eğitimi tanımı halk eğitimi, yurttaşların çalışma gücünü artırmak, yaşayış seviyesini yükseltmek, millî ve insanî meziyetlerini geliştirmek amacıyla okul eğitimi dışında ve yanında yapılan eğitim öğretim çalışmalarıdır¹⁹⁵.

Ahilik eğitim esasına dayanır. Eğitimin amacı nitelikli insan yetiştirmektir. Ahilik eğitimde deneycilik ve akılcılık yoluyla kişilik eğitimi amaçlayan “*nefis terbiyesi*”

¹⁹³ Yahya AKYÜZ, *Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993'e)*, İstanbul,1993,s.45.

¹⁹⁴ Yeni Türk, s.44.

¹⁹⁵ Eşref KILIÇ, *Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama*, Ankara, 1981, s.5.

yapılması esas alınmıştır. Bu ilkeler çerçevesinde amaçlanan eğitim, Ahilikte insan yetiştirme politikasının özünü oluşturur. Zaviyelerdeki bu derslerde eski Türk de destanları, Kutadgu Bilig, Ahi Evren'in kitapları, fütüvvetname denilen Ahiliğin tüzüğünü, ahlak ve adabını işleyen kitaplar okutulur¹⁹⁶. Zaviyeler, birer kültür ocağı, eğitim kurumudurlar. Toplumsal dayanışmayı geliştirici fonksiyon üstlenmişlerdir. Kişilikli, eğitilmiş, nitelikli bir toplumun yaratılmasını iş edinmişlerdir¹⁹⁷. Türkçe Fütüvvetnamelere göre zaviyelerde Kur'an-ı Kerim, tasavvuf, tarih semah, müzik, hal tercümeleri, Türkçe, Arapça, Farsça ve edebiyat öğretilmektedir. Ahi zaviyeleri bir bakıma toplumun eğitimini üstlenmiş sivil kurumlardır. Yani halk eğitim merkezleridir. Eğitim genellikle sözel, yani anlatıma dayalıdır. Bir bakıma spor olan kılıç ve silah eğitimi ise uygulamalıdır. Ahi zaviyesine kabul edilenler birinci türdeki eğitimi okuyarak, dinleyerek, kardeşler, muallim ahiler ve pirlarla yaşayarak alırlar¹⁹⁸

Ahilik yetkin insan yetiştirmeyi ve bu yola yetkin bir toplum oluşturmaya, dünyayı düzeltmeyi amaç edinmiştir. Amacı budur. Kısaca, ideal bir insan tipi ve ideal bir toplum oluşturmaya, ideal bir düzen kurmaya amaçlar. Bunu günümüze benzer biçimde demokratik sivil toplum kuruluşlarını fonksiyonlarını etkin kılıcı bir çalışmayla gerçekleştirmeye çalışıyor. Ahiler, kendilerine yeterli, ayakları üzerinde durabilen, kimseye yük olmayan, emeğiyle geçinen, kazancını herkesle paylaşan, bireysel tutkularından arınmış, meslek ve iş sahibi, giyimi ve kuşamıyla bir birliktelik ve örneklik ortaya koyan içinde Alplikle erenliği bütünleştirmiş ve yaşamına yansıtmış, bu nedenle de kul gibi değil kişi gibi tavır koyabilen, siyasal otoritelerden uzak kalarak, “*beğler kapısına varmamayı*” kendisine ilke edinen, ülkesini koruyan ve savunan, sömürgeci ve vurgunculuktan kaçınan ve bu türlere karşı savaşım veren, üreten ülkenin ekonomik gelişimine katkı sunan, insanları eğitip öğretmekle üretici kılan, toplumun katmanları arasında dengenin korunmasını sağlayan, “*eli bayraklı, beli kuşaklı*” kişiler olarak gerektiğinde ülkesini dış etkenlere ve düzene zarar verenlere karşı canı pahasına savunan yurt sever (hamiyetli), cömert, yardımsever, paylaşımcı aynı zamanda dayanışmayı ilke edinmiş kişilerdir¹⁹⁹.

Temel ilkeleri çeşitli fütüvvet namelerinde tespit edilmiştir.

Ahilikte eğitim üç amaca yöneliktir:

1.Dürüst vatandaş yetiştirmek

2.Meslekî beceriler kazanmış eleman yetiştirmek(meslek eğitimi)

¹⁹⁶ ÖZ, a.g.e.,183.

¹⁹⁷ ÖZ, a.g.e., s.186.

¹⁹⁸ ÖZ, a.g.e.,s.199.

¹⁹⁹ ÖZ, a.g.e., s.184.

3.Askerî güç hazırlamak

Ahilikte ahlâk ve görgü kuralları zamanında çok geniş düzeyde uygulama alanı bulmuş, aksi davranışlarda bir takım yaptırımlar devreye girmiştir. Mesela Mudurnu’da geçen tarihi bir olay buna örnek olarak verilebilir: Olay Mudurnu’da Ahi Baba Mehmet Efendi ile ilgili olarak geçmektedir. Mudurnu’da davranış ve konuşmalarıyla halkın huzurunu bozan devir zümresinden bazı kimseleri terbiye ve tazir etmek için belde ayanından 19 kişi bir araya gelerek bu tür kişileri ikaz etmek ve ikazlarında başarılı olmazlarsa ilgililere haber vermek üzere taahhütte bulunmuşlardır. Buna göre Ahiliğin görgü kuralları ve bir takım sosyal kaidelerle gündelik toplumsal hayatta sosyal kontrol sistemi kurduğunu ve bunun olduğunu söyleyebiliriz. Böylece gündelik toplumsal hayatta konuşurken, alışverişte, yemek yerken, hâsılı tüm davranış ve ilişkilerde koyulan kurallar titizlikle takip edilerek uygulamaları için sosyal baskı oluşturulmuştur²⁰⁰.

Ahiliğin bu norm ve kuralları ile sağladığı sosyal kontrolün basit bir emir sistemi ile gerçekleşmeyeceği kısa bir akıl yürütme ile anlaşılabilir. Çünkü resmi bir emir olmadan bu kontrolün sağlanması ancak eğitim ve içselleştirme süreci ile mümkündür. Bu bağlamda Ahilikte, eğitimin sosyal kontrolü sağlamada önemli bir fonksiyonu olduğu kabul edilmelidir. Ahilikte eğitim, sosyal kontrolün en önemli temelidir. Eğitimin bir devlet görevi olarak kabul edilmediği bir dönemde tarikat yönü de bulunan Ahi birliklerinin amaçlarını gerçekleştirebilmek için az çok eğitim görmek gerekiyordu. Ahi birlikleri eğitim faaliyetlerini İslâm dininin esaslarına göre düzenlemişlerdir²⁰¹.

Burgazi Fütüvvetnamesinin yazarı ilginç bir yaklaşımla kazanmak için bilgi sahibi olmayı ahiliğin gereklerinden biri olarak göstermektedir. Eğer yapacağı iş hakkında bilgisi yoksa gidip öğrenmesi gerekir. Bilginlerle de yakınlık kurmalı, bilenleri bulmalı, onlarla dost olmalı ve bilmediğini ustadan, bilenden, uzmandan öğrenmelidir. “*Cümle yiğide ve ahiye ve şeyhe Fütüvvet ilmi farzdur, bilmeyecek kılmayalar*”. Ahi bilerek işlemezse kıyamet gününde utangaç olur. Yani bilgisizliği onu hem dünyada, hem de ahirette utandırır. Zaten bilmediği bir şeyi yapamaz, yapmamalıdır. Ahiliği de bilmezse gereğini yerine getiremez. “*Ahinün gerek kim ilmi ola, kesb ona galip ola. Eğer ilmi yoğusa ilm taleb kıla, alimleri seve, hoş tuta, ilim öğrene*” çünkü bilmeyene, bilgisiz olana cahil dendiği, cahilliğin de ahiliğe yakışmadığı şu ifadelerle belirtilmektedir. “*pes cahile fütüvvet değmez, cahillik katı aybdur, dünyada hiç cahilliktan katı ayb yoktur*”. Burada devamla,

²⁰⁰ Mustafa TEKİN, “Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, C. II, Kırşehir, 12–13 Ekim 2004, s. 869.

²⁰¹ TEKİN, a.g.m., s.870.

Hız. Muhammed'in "*Her nesne nesnedür, cahıllık hiç nesnedür*" dediğini kaydederek, her hangi bir nesnenin bir değeri olduğunu, ancak cahilliğin hiçbir değeri olmadığını anlatmakta olan Burgâzî, gerçek ilmin ne olduğunu da yine Peygamberin dilinden şöyle açıklanmaktadır: "*Lakin ilim bu değil, Kur'an okuya, ancak ilim oldur ki, eyi hulk ve luf ve sehavet ve kerem ve hayır ve şer bilmekdür. Gerek kim ahiniün key hulkı ola, hulkılan ademileri kendözine kul eyleye. Ben ademileri, diniüme eyü hulkla getirdüm*". Yazara göre gerçek ilmin sadece Kur'an okumak olmadığını, bunun yanında okuduğunu hayatına yansıtmak gerektiğini belirtiyor ve iyi ahlâka, güzel davranışa, cömertliğe, soyluluk ve el açıklığına bilerek sahip olması gereken ahi, aynı zamanda kendisi için neyin hayırlı, neyin hayırsız olduğunu da öğrenmesi gerekiyor. Böylece insanları bu güzel ahlâkı ile çevresinde toplayacak ve kendisine güvenmelerini sağlayacaktır. Yer yer Burgâzî ahinin ilmiyle amel olması gerektiğini söylerken "*ahi gerek kim namazın kazaya komaya*" hatırlatmasını yaparken toplumla da ilişkisini devam ettirmek için camiye devam etmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bu ifadelerden anlıyoruz ki, ahi toplumda güvenilen biri olmak zorundadır. Bilgisiyle, bildiğini işine ve hayatına yansıtmaması yanında, güzel ahlâkı ve örnek kişiliğiyle, toplumun güvenilir ve örnek alınan bir üyesi olan ahinin, sahip olması gereken diğer ahlâkî özellikleri de şöylece saymaktadır. "*Ahiler pak- damen olalar ve paklık farz oldu, cümle yiğide ve ahiye ve şeyhlere vacip oldu*". Burada ahilerin eteğinin temiz olması, yani namuslu ve iffet sahibi olması gerektiğini ve bunun bu yola girenlere farz ve vacip olduğu belirtilmektedir. Zaten bundan daha yukarıda da Hız. Yusuf'un iffeti ile ilgili bilgi veriliyor. Ve Yusuf ile Züleyha hikâyesi anlatılıyor. Bunun için de "*cümle ahiler gerek kim bele bağlada*" deniyor²⁰².

İlk Ahi Birliklerinin yüksek ahlak değerlerine sahip zengin ve güçlü bir lider çevresinde toplanmış silahlı gruplardan oluşmakta oldukları sonucuna varabiliriz. Bu gruplar zengin Ahi liderlerinin kurmuş olduğu ve finanse ettiği zaviyelerde toplanmakta orada ortaklaşa bir hayat yaşamaktadırlar. Adeta bir karargâh görünümü taşıyan bu ilk Ahi zaviyeleri aynı zamanda gelip giden konukların ağırlandığı büyük şölenlerin verildiği müzikli toplantıların yapıldığı yerler olmak dolayısıyla ulusal kültürün oluşturulması açısından da büyük önem taşıyorlar. Öyle ki bu zaviyeler kısa bir süre sonra büyük halk çoğunluğunu etkileyen birer "*ahlak mektebi*" haline gelmişlerdir²⁰³.

²⁰² Mehmet ŞEKER, "Fütüvvetnameler ve Ahilik", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, C. II, Kırşehir, 12-13 Ekim 2004, s.843.

²⁰³ GÜLLÜLÜ, *a.g.e.*, s.78.

Ahi Evren sanatkârların iş ortamındaki çalışma düzenleri hakkında da şöyle bir fikir beyan etmektedir: “ *Birçok insanın bir arada çalışması sanatkârlar arasında rekabet ve münazaaya sebep olabilir çünkü bunların her biri kendi ihtiyacına yönelince menfaatler çatışması ortaya çıkar. Karşılıklı hoş görü ve affetme olmadığı zaman münazaa ve ihtilaf zuhur eder. O halde bu insanlar arasındaki ihtilafı halledecek kanunlar koymak gereklidir. Bu kanun şeriatı uygun olmalı ki ona uyulsun ve insanlar arasındaki ihtilafın halline vesile olsun. İhtilafsız bir ortam yaratılınca herkes rahatça umduğunu elde eder. İhtilaf zuhurunda ise bu kanuna müracaat ederek ihtilaflar ortadan kaldırılabılır. Peygamberlerin şeriat koymaları bundandır.*”²⁰⁴

Ahi Evren bütün sanat erbabının belli bir yere toplanmalarını ve orada sanatlarını icra etmelerini öğütlemektedir. Bu konuda şöyle diyor: “ *Toplum çeşitli sanat kollarını yürüten insanlara muhtaç olduğuna göre bu sanatların her birini yürüten çok sayıda insanların belli bir yerde toplanmaları ve sanatkârların her birinin kendi sanatlarıyla meşgul olmaları sağlanmalıdır ki toplumun bütün ihtiyaçları görülebilsin*”²⁰⁵

Ahilik eğitiminin genel değerlendirilmesinde bu gün için örnek alacağımız pek çok şey var. Bunlar aşağıda ki noktalarda toplayabiliriz²⁰⁶:

a.Ahilikte mesleki ve teknik öğretim uygulamalı biçimde verilmiştir. Bu gün uygulamaya yeterince sağlayamıyoruz.

b.Ahlak, görgü, saygı vs. gibi insanı genel olarak eğitimde başarılı bir sitemdi. Bugün okulda ve ailede gençlere bu eğiti yeterince veremiyoruz.

Bu eğitim sisteminde insan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız mesleki bilgi değil, dini ahlakî ve toplumsal bilgilerde birlikte verilmiştir.

c.İş başında yapılan eğitimin, iş dışından yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanmıştır.

d. Eğitim, belirli bir noktada tamamlanan değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır.

e.Köylere kadar varan geniş bir örgüt kurulmuştur.

f.Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esas alınmıştır.

Ahilik, İslâm inancıyla Türk gelenek ve göreneklerini kaynaştıran bir düşünce sistemidir. Bu düşüncede insan, sitemin ortasına oturtulmuş olup, her şey onun dünya ve ahiret mutluluğu için düzenlenmiştir.

²⁰⁴ BAYRAM, “Türkiye Selçuklu Döneminde Bilimsel Ortama ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, *Türkler*, C.VII, Ankara, 2002, s.261.

²⁰⁵ BAYRAM, *a.g.m.*, s.261.

²⁰⁶ TEZCAN, *a.g.m.*, s.29- 31.

Zaviyelerde yani terbiye ocağında, öğretmen ahi ya da emir denilen kişilerce, teşkilata yeni giren gençlere okuma yazma öğretilir, dini ve ilmi bilgiler verilerek törenlerde dinin esasları, edebiyat, kuran okuma, Türkçe Arapça güzel yazı yazma, musiki dersleri okutulur, terbiye, temizlik ve birliğin geleceği hakkında bilginlerin yanı sıra askerlikle ilgili bilgilerde verilir. Görülüyor ki, Ahilik eğitim sisteminde genel eğitimle meslek eğitiminin birlikteliği sağlanarak çırağın yetiştirilmesi esası getirilmiştir. Nitekim divan edebiyatımızın büyük şairlerinden Bakide saraç çırağı olarak bu tür bir eğitimden geçmiştir. O halde ahilikte genel bilgilerin belirli ölçüler içinde verilmesi esasa bağlanmış bulunmaktadır. Nitekim Osmanlı döneminde, önceleri esnaf çıraklarının okuyup yazmalarına çok önem verilmiştir. Mesela Fatih tarafından yaptırılan hemen yanı başında inşa ettirilen üstü açık havuzun “*saraçhane*” olarak kullanılması, saraç çocuklarının sabahları Fatih medresesinde okutulan derslere devam edebilmeleri içindir. Bu durumda esnaf çıraklarının Askerî bir eğitim görmeleri esas alınmıştır. Ancak, zamanla çırakların devam ettikleri okullara rağbet giderek azalmış ve ana babalar da çocuklarını doğrudan usta yanına vermeyi tercih etmişlerdir.

Kalfalıktan ustalığa yükselmek isteyen bir kimse, kendi yaptığı bir eserini takdim etmek mecburiyetindeydi şayet onun bu eseri kabul edilirse kalfa merasimle peştamal kuşandıktan sonra artık usta sayılırdı.

Fütüvvet yolu disipline son derece önem veren bir uzmanlık işidir. Esnaflığa giren gencin, beceri sahibi olmadıkça, zamanı gelmedikçe yükselmesine ve dükkân açmasına imkân yoktur. Mesela, dükkân açmaya ruhsat verme töreninin 5–6 yılda ve hatta kuyumcularda 20 yıla kadar uzatılarak yapılması bize sanattaki titizlik ve ilerleme güçlüğünün olduğunu çokluğun ya da başıbozukluğun sanata vuracağı darbe düşüncesi ile konmuş bir ölçü ile ihtisasa saygılı olduğunu göstermektedir.

Ancak verilen cezalarında derecesi vardı mesela, itaatsizlik, saygısızlık davranışlarda bulunan kişi, önce nasihatle uyarılır sonuç vermezse cezaya başvurulurdu. Bu ceza, sessizlik ablukası, dayak, bir şey ısmarlatmak ve benzeri hafif cezalar olabileceği gibi geçici ya da sürekli meslekten men cezaları gibi ağır cezalarda uygulanırdı²⁰⁷.

İmece, kirvelik, beşik kertmesi, hısımlık gibi uygulamalar ahilikten kalmadır. Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı, Bağ- Kur’a örneklik eden Orta Sandıkları gibi sosyal güvenlik sistemleri yedi yüzyıl önce kurulmakla insanî yardımlaşmaya yönelik olan ahlâkî kurallarla şekillenmiştir. Bu yardımlaşma kurumları ve imece yoluyla üyelerini

²⁰⁷ TURAN, Osman, *a.g.e.*, s.32- 42.

aracıdan, tefeciden, ipotekten korumaya çalışmış ve bu uygulamalar, günümüzdeki bankacılık ve sigortacılık sistemlerinin fonksiyonlarını üstlenmiş ve belki de bu kurumların temelini teşkil etmiştir, denebilir²⁰⁸.

İlk Ahi birliklerinin, yüksek ahlak değerlerine sahip zengin ve güçlü bir lider çevresinde toplanmış silahlı halk topluluklarından oluşmakta oldukları sonucuna varabiliriz. Bu gruplar zengin Ahi liderlerinin kurmuş olduğu ve finanse ettiği zaviyelerde toplanmakta sonrada ortaklaşa bir hayat yaşamaktadırlar. Adeta bir karargâh görünümü taşıyan bu ilk Ahi zaviyeleri, aynı zamanda gelip giden konukların ağırlandığı, büyük şöenlerin verildiği, müzikli toplantıların yapıldığı yerler olmak dolayısıyla ulusal kültürün oluşturulması açısından da büyük önem taşıyorlar. Öyle ki bu zaviyeler kısa bir süre sonra büyük halk çoğunluğunu etkileyen birer “*ahlak mektebi*” haline gelmişlerdir²⁰⁹.

Ferdin tavır ve davranışları haline getirilmek istenen görgü kuralları şu şekilde sıralanabilir:

1. Yemekte edepler 12 tanedir:

- Sağ dizin yukarıya dikilmesi,
- Sol ayağın aşağıda durması,
- Lokmanın çiğnenmesi,
- Lokmanın küçük olması,
- Yemeği dökmemesi,
- Ağzında lokma varken konuşmaması,
- Başkasının lokmasını gözetmeme,
- Ekmeği ısırp bırakmama,
- Ekmeği yemeğin suyuna batırmamak,
- Sümkürmemek,
- Ağzını şapırdatmamak,
- Yemekten sonra ellerini yıkamak ve silmek.

²⁰⁸ SEYFELİ, *a.g.m.*, s.797

²⁰⁹ GÜLLÜLÜ, *a.g.e.*, s.78.

2. Su içmekle ilgili edepler 3 tanedir:

- Bardağı (tası) iki eli ile tutmak,
- Dinlene dinlene içmek ve bitirmek,
- Dökmemek.

3. Söz söylemekteki edepler 4 tanedir:

- Sert konuşmamak (ağızdan bir şey sıçramaması için)
- Konuşurken sağa sola bakmamak,
- Sen, ben değil de siz, biz olarak hitap etmek,
- El kol hareketleri ile bir şeyi ifade etmemek.

4. Elbise giymekte dört edep vardır:

- Sağdan başlamak,
- Sarığı oturarak sarmak,
- Yürüyerek bir şey giymemek, dururken giymek.

5. Evden çıkmaktaki edepler:

- Çıkarken sol ayakla çıkmak,
- Neşeli çıkmak,
- Endişeli çıkmamak,
- Çıkarken yukarıya bakmamak.

6. Yürümekteki edepler:

- Sert yürümek,
- Çukurlara basmamak,
- Yanlara bakarak yürümek (dikkatli olma),
- Taştan taşa seğırtme,
- Yol ortasında yürümek,
- Kimsenin ardınca bakmamak,
- Büyüğünün önünde yürümek,
- Birisiyle giderken bir işle meşgul olup, onu bekletmemek.

7. Mahallede:

- İşi olmadıkça mahallede gezmek,
- Karşıdan gelene yakın olma,
- Açık kapı ve pencerelerden bakmamak,
- Çocuklara uymamak,

8. Pazarda:

- Omuzunu kimseye vurmamak,
- Uzaktakileri çağırarak,
- Kahkaha ile gülmek,
- Tükürmemek,
- Sümürmemek,
- Bir şey yememek ve içmemek.

9. Alış-verişte:

- Yumuşak söylemek,
- Az almak,
- Aldığı şeyi geri vermemek.

10. Eve bir şey getirmedi:

- Elbisesini taşıma vasıtası yapmama,
- Açıktan getirmeme,
- Eve varır varmaz yememe.

11. Eve girerken:

- Haber verme,
- Sağ ayakla girmek,
- Selam vermek,
- Çevreye bakmamak,
- Besmele ile eve girmek.

12. Oturmaktaki edepler:

- Sağ dizi dikmek ve sol ayağın yerde olması,
- Kendi yerini bilmek,
- Ayağı örtmek,
- Ev sahibi konuşmadan konuşmamak.

13. Misafirlikte:

- Çağırmaya gelenin önünde yürümek,
- Yiyecek ne var diye sormamak,
- Yemekten sonra çok oturmamak.

14. Hasta Ziyareti:

- İkindiden sonra gitmek,
- Güler yüzlü olmak,
- Hastanın sağ yanına oturmak,
- Çok oturmamak,
- Fatıha okumak.

Aslında görgü kuralları 700'den fazla olarak tek tek sayılmış ve Ahiye öğretilmeye çalışılmıştır. Ahilik eğitimi, ferdin bütün gün yapacağı işleri v eyerine getirmesi gereken davranışları kapsamayı hedeflemiştir. Böylece ferd, düzenli bir eğitimle, yaratılış amacına uygun şekilde hareket eden olgun bir kişiliğe kavuşturulmuş olacaktır²¹⁰.

Ahi birlikleri eğitim sisteminde şu kuralları uygulamıştır;

- İnsan bir bütün olarak ele alınır. Meslekî, dinî ve toplumsal bilgi aynı anda verilir.
- İş başında yapılan eğitimin, iş dışında yapılan eğitimle bütünleşmesi sağlanır.
- Eğitimi ömür boyu süren bir faaliyet olarak görür.
- Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır.

²¹⁰ www.kirsehirozeliidare.gov.tr/ahilik.htm - 28k

- Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır²¹¹.

Bu bakımdan Ahiliğin eğitimcilere ışık tutacak önemli özellikleri vardır. Ahilik sisteminde, işyerinde çalışanlar ile çalıştıranlar arasında pek fark olmadığı gibi aralarında baba-oğul ilişkileri vardır. İşyeri aynı zamanda sanatın ve ahlakın öğretildiği bir okuldur. Burada üretilen mal, belli bir ihtiyacı karşılayacak şekilde kusursuz ve tam olarak üretilir. Emegın karşılığı çalışanın alın teri kurumadan ödenir. İşyerlerinde çalışan ve çalıştıranlar dayanışma içerisinde. Bu uygulama emek ve sermaye'nin barışık olduğu bir model oluşturur²¹².

Bir uğraş kurumu olan Ahilikte eğitim öğretim yaşanan gerçeklere dayalı bir içeriktedir. Bütün öğretilenler, yaşamda uygulanabilecek niteliktedir ve belli bir amaca yöneliktir. Bu eğitimin üç ayrı dalı vardır.

- . Bilgi edinmek için uygulanan öğretim,
- . Bir uğraş alanında yetişmek için sürdürülen eğitim,
- . Savaş gereksinimlerini karşılayacak nitelikte eğitim.

Ahi örgütüne giren gencin bu üç dalda yetişmesi gerekirdi. Bu dalların ayrı öğreticileri vardı. Bu örgüte giren gencin Ahi ocağında bir ustası, bir yol atası, iki de yol kardeşi olurdu. Bu öğretim - eğitim kuruluşu uzmanlarca yürütülür. Her yetkilinin kurum içinde belli bir aşaması, belli bir sanı vardı.

Öğretim iki aşamalıydı. Birinci aşamada okuyup yazma, matematik, Türkçe, tarih, Kur'an, fütüvvetname; ikinci aşamada, yaşam öyküleri, tasavvuf, Arapça-Farsça, müzik, oyun öğretilirdi. Bu öğretim-eğitim aşamalarından sonra ordu eğitimi başlardı. Ata binmek, kılıç, kargı, ok kullanmak gibi savunma, savaş alanlarını ilgilendiren işler görülürdü.

Bunun da Ahi görmek, şeyh görmek, öğretmen görmek gibi uç koşulu vardı. Burada “görmek” sözcüğü çalışmak, tanımak, çalışacağı kimseyi seçmek olup değerini kavramak gibi değişik simgesel anlamlar içerir, yetki almak anlamında söylenirdi. Ahilik eğitiminin temeli kardeşlik, yiğitlik, insanları sevmek, eşitlik, iş töresi, örgüte bağlanmak gibi altı ilkeye dayanır. Bunların dışında “sofra töresi” uygulanırdı. Bu töreye göre temiz olmak, yıkanmak, saygılı davranmak, yemek yenen yere ayakkabıyla girmemek, lokmaları ağzı

²¹¹ www.muhsinertugrulmem.gov.tr/ahilikteskilati/ahilik.htm - 28k

²¹² www.derskolik.com/modules/makaleler/makale.php?id=1 - 21k

şışırtecek biçimde almamak, kemikler sofranın üstüne koymamak, ekmeği yemeğin suyuna çok batırmamak, sofrada kaşınıp sümkürmemek, ağzını sesletmemek, kendine düşenden çoğunu aramamak, yeterince yemek, yemek ortak sofrada, bir kapta yendiğinden kendi önünden yemek gerekliydi²¹³.

Ahiyân-ı Rum, yani Anadolu Ahileri aralarına katılmak isteyen ahbablarına önce referanslarını sorarlarmış. Yani kimden eğitim aldıklarını. Daha sonra yol töresince sınava çekilirlermiş. İşte bir sınav örneği²¹⁴;

- De bakalım, ahiliğin açığı kaçtır?
- Dörttür.
- Say gelsin!
- Eli, yüzü, gönlü, sofrası...
- Kapalı mı kaçtır?
- Üçtür.
- Say gelsin!
- Gözü, beli, dili.
- Gözü kapalılıktan murat nedir?
- Kimsenin suçunu, ayıbını görmemektir.

3.4- AHİLİKTE AHLÂK EĞİTİMİ

Ahilik çalışmayı, ibadet ve dürüstlüğü bir bütün olarak ele almış, ahlâka büyük önem vermiştir. Ahiliğe göre güzel ahlâkın olduğu yerde kardeşlik, eşitlik, özgürlük, sevgi, hak ve adalet vardır. Ahi teşkilatlarında ahlâkî eğitim zaviyelerde verilirdi. Ahi zaviyelerinde verilen eğitim sadece gençlere yönelik olmayıp, her yaştan insanların istifade edebileceği özelikeydi. Bu nezih mekânlarda öğretilen ahlâk kuralları daha sonrada tüm

²¹³ www.tepefakili.com/ahilik.htm - 46k

²¹⁴ www.ilkadimdergisi.com/171/zaman-ahmetyildiz.htm - 24k

toplumun ortak değerleri olarak hayata geçiriliyordu Ahilikte meslek eğitimi ile Ahlâk eğitimi olmak üzere iki eğitim bir arada verilirdi. Ahlak ve adap eğitimi, ahi birliklerinin tesis ettikleri Ahi zaviyelerinde, meslekî eğitim de atölye ve dükkân gibi işyerlerinde verilirdi. İşbaşında eğitim ve iş dışında eğitim iki ayrı yerde verilmesine karşın birbirlerini tamamlar nitelikteydi. İş dışında eğitim ise, genel eğitim niteliğinde olup ferdi gelişmeye yöneliktir. Ahi zaviyelerinde öğretmen tarafından teşkilata yeni giren gençlere önce okuma yazma öğretilirdi. İlmi sahada söz sahibi müderris ve kadırlara da ders verdirilirdi. Ahi zaviyesindeki çıraklar zaten mensup oldukları sanat dalı içerisinde tatbiki bilgiler edinmiş olduklarından, zaviyelerde fen ve sanat yerine cemiyet içerisinde yaşama kuralları, sosyal kaideler öğretilirdi²¹⁵.

Dünya hayatına önem veren ve toplumun kalkınması için işini en güzel şekilde gerçekleştirmeye çalışan Ahiler insanlara hizmet üretirken doğru ve erdemli kalabilmenin sırlarını dinlerinden öğreniyorlardı²¹⁶.

Dewey'e göre, ahlâk gelişimi bireyin eğitimiyle yakından ilgiliydi. Ahlâkî gelişim üç evrede ele almıştır. Birincisi Gelenek öncesi düzey. Biyolojik ve sosyal dürtülerle güdülenen ahlâkî davranışlar içeren evre (açlık, susuzluk, sevgi, elde etme). İkincisi Geleneksel düzey Bireyin içinde bulunduğu grubun değerlerini benimsediği evre (okul, aile, akran grubu). Üçüncüsü Özerk düzey. Bireyin davranışlarını kendi akıl yürütme ve karar vermesi ile oluştuğu, bireyin içinde bulunduğu grubun standartlarını irdeleyerek benimsediği evre²¹⁷. Ahilikte birey ergenliğe adım atmadan önce eğitim yuvası yani okulu, ailesi ve yol atası, yol kardeşi gibi akran grupları ile toplum tarafından kuşatılmıştır. Dolayısıyla geleneksel düzey biraz erken yaşanmıştır. Kendi toplumunun onayladığı değerler de İslâm dininin değerleri olduğundan daha küçük yaşta doğru ahlâkî bakış açısına sahip olmaktadır. Birey usta olduğunda ya da şeyh, şeyhlerin şeyhi olduğunda ise kabul edilmiş değerlerin sebebini, toplumsal açıdan sonucunu anlar, yeni ahlâkî bakış açıları geliştirebilir hale gelmiştir.

Jean Piaget'e göre bireyin ahlâk gelişimi zihinsel gelişime paralellik göstermektedir. Ahlâk gelişimini iki düzeyde ele almıştır. Dışa bağlı dönem ve özerk

²¹⁵ Murat ÖZAYDIN, "Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlâkı", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, C. II, Kırşehir, 12-13 Ekim 2004, s.701.

²¹⁶ Erkan PERŞEMBE, "Günümüz Türk Toplumunda Meslek Ahlâkını Geliştirmede Ahilik Kültürünün Önemi", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, C. II, Kırşehir, 12-13 Ekim 2004, s.777.

²¹⁷ Ramazan ARI, *Gelişim ve Öğrenme*, Konya, 2003, s.96.

dönem. Dışa bağlı dönem, çocukların 10 yaşına kadar ahlâkî yargılarını dışa bağımlı olarak belirlediği dönemdir. Otorite yani yetişkinler tarafından belirlenen kuralları bu dönem çocukları sorgulamadan kabul ederler. Suçun cezası sonucuna göre belirlenir. Özerk dönem ise 11 yaşından sonra çocukların ahlâkî değerleri “*görelilik*” kazanmaya başlar. Kuralların işlevini kavramış olur²¹⁸. Ahilikte yamak olarak işe başlayan bir çocuk artık bakış açısı olarak özerk dönemdedir. Kendi ahlâkî yargılarını oluşturduğu dönemdir. Soyut düşünmeye başladığı için değer yargılarını anlayabilir. Ahilikte ahlâk eğitimi doğru yaşta başlamıştır. Çocuğa toplumda bir görev vererek onu bizzat topluma katmış ve akşam zaviyede öğrettiğini gündüz iş ortamında uygulatmıştır. Böylelikle ahi ahlâk eğitimi daha çabuk ve olumlu sonuç vermiştir.

Toplum kesimleri arasındaki dengenin korunmasını sağlamak, eğitim ve öğretimle bireyi üretici yapmak ve nihayet güzel ahlâk ile donanmış bir toplum oluşturmak asıl amaçlarıdır. Kötülüklerden vazgeçme, ahlâkı geliştirme, kötülüğe iyilikle karşılık verme ve kabahati affetme ahi eğitiminde esastır²¹⁹.

Eğitim ücretsizdir ve yetkili kişiler tarafından verilmektedir²²⁰. Eğitimde tümevarım metodu izlenmiş, bireye işin önce bir aşaması sonra diğer aşaması öğretilmiştir. Meslekî eğitimde çırağa davranışlar belirli bir sıra ile kazandırılmış ve bunların kazanılıp kazanılmadığı kontrol edilmiştir. İşini sağlam ve doğru yapma ve adaletli çalışma benimsetilmiştir. Bu amaç için tarihi kişilikler model alınmıştır. Örneğin Hz. Ömer’in adaleti gibi. Böylece olumlu kişilik özellikleri bireye aşılانmıştır.

Bedestenlerin meslekî beceri kazandırma yanında, sosyalizasyon ortamı sağladığını aşağıdaki bedesten kitabesi ispatlamaktadır²²¹.

Sevgi göster herkese

Selamdan kaçınma, sakın insanları ayırma

Hepsine adil ver hakkın, niyetin iyi olsun

Her şeyin gerçeğini söyle

²¹⁸ ARI, *a.g.e.*, s.97,98.

²¹⁹ UYSAL, *a.g.m.*, s.122.

²²⁰ UYSAL, *a.g.m.*, s.122.

²²¹ UYSAL, *a.g.m.*, s.122.

Hayırdan ayrılma

Eser kalsın sen gidersen iyi belle unutma

Önce hizmet sonra sensin.

Arkadaşlığı ve dostluğu teşvik etmişlerdir. Anadolu'ya eni gelen insanların kentleşme sürecine katkıda bulunmuşlardır. Şehirleşen kalabalıkları bir cemiyet ve topluluk içine alarak yalnızlaşmalarını önlemiştir. Toplumsal farklılaşma toplumda bir takım kırılmalara neden olacağından, yeni rol ve organizasyonlar arasında koordineyi sağlayıcı sosyal bütünleşmiş mekanizmasına duyulan ihtiyacı ahi birlikleri gidermiştir. İnsanlara güzel bir kişilik kazandırarak ahlâkî çöküntüyü önlemiş ve şehirleşen insanlara esnaf ve sanatkârlığı öğretmiştir²²².

²²² UYSAL, *a.g.m.*, s.126.

SONUÇ

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz. Meslekî eğitimi, genel eğitim ile bir bütünlük içerisinde ele alıp, bunu ömür boyu devam edecek bir faaliyet olarak uygulamaya koymak, ahilik sisteminin en çarpıcı özelliği idi.

Günümüz meslek eğitiminde Ahilikten örnek alacağımız pek çok hususların olduğunu bilmeliyiz

XII. yüzyılda ortaya çıkan ahi birlikleri Müslüman Türk toplumunun meslekî, dinî ve ahlâkî eğitiminde önemli rol oynamıştır. Ahi teşkilatı sosyo- ekonomik işlevi yanında medreselerin yeni kurulmaya başladığı ve yaygınlık kazanmadığı, eğitimin bir devlet görevi olarak kabul edilmediği bir dönemde zaviyelerde formal ve informal öğretimin yapılabilmesini sağlayacak eğitim sistemini kurmuştur.

Ahi teşkilatında eğitim alan genç, teşkilattan öğrendiği meslekî, dinî ve ahlâkî kuralları tatbik ederek toplum içinde örnek şahsiyet olmuşlardır. Ayrıca bu tür bir eğitim sonucunda yetişen esnaf, dinî ve ahlâkî esasların eğitim öğretim yoluyla halka benimsetilip yaşatılmasına da katkı sağlamıştır.

Sosyal kontrol, resmi kanun ve müeyyidelerin dışında kısaca insanların birbirlerini sosyal baskı oluşturarak denetlemeleri ve uyarmalarıdır. Özelde ticaret hayatında genelde toplumsal hayatta böyle bir denetim ve kontrol mekanizması geliştirilemediği için, bugün birçok sıkıntılar yaşanmaktadır. Bir diğer sorunda bugün böyle bir sosyal kontrolü oluşturacak ne bir eğitim ne de yetiştirme sürecinin bulunmamasıdır.

Ahilik, her aşamada uyguladığı eğitim ile sosyal kontrolün daha az sorunlu olarak işlemlerini temin ettiği gibi, bu kontrolle gönüllü katılımın da temel zeminini oluşturmuştur. Bu eğitim süreci ile üye, ilke ve normları yadsımadan içselleştirmiş, daha sonraki süreçte ise pratik olarak uygulamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

ANADOL, Cemal, **Türk-İslâm Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnameler**, Ankara, 1991.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 1993’e)**, İstanbul,1993.

ATÇEKEN, Zeki, Yaşar BEDİRHAN, **Osmanlı Müesseselerine Methal Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi**, Konya, 2004.

ARI, Ramazan, **Gelişim ve Öğrenme**, Konya, 2003.

ARICI, Kadir, “Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Anadolu Ahiliği”, **II. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kırşehir, 1999.

BARAN, Merih, **Ahi Emir Ahmed**, Ankara, 1991.

BAYRAM, Mikail, **Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtı’nın Kuruluşu**, Konya, 1991.

-----, **Tarihin Işığında Nasrettin Hoca ve Ahi Evren**, İstanbul, 2001.

-----, “Türkiye Selçuklu Döneminde Bilimsel Ortama ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi”, **Türkler**, C.VII, Ankara, 2002.

CHEN, Claude, **Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler**, (Çev. Yıldız MORAN), İstanbul, 1979.

ÇAĞATAY, Neşet, **Bir Türk Kurumu Olan Ahilik**, Ankara,1989.

-----, **Makaleler ve İncelemeler**, Konya,1983.

DEMİR, Galip, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşunda Ahilerin Rolü”, **II. Uluslar Arası Ahilik Kültür Sempozyumu Bildirileri**, 13–15 Ekim, 1999, Kırşehir.

ERGİN, Osman Nuri, **Mecelle-i Umuru Belediye**, C.1, İstanbul, 1995.

ERARICI, Ferhat, “Ahilik ve Ahilik Kültürünün İktisadi Hayatımızdaki Anlam ve Önemi”, **II. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kırşehir, 1999.

ERKEN, Veysi, **Bir Sivil Örgütlenme Modeli**, Ankara, 2002.

ERYİĞİT, Süleyman, **Ahi Birliklerinde Yönetim ve İşletme Fonksiyonlarının Temel Yapısı**, Ankara, 1989.

GÖLPINARLI, Abdulkaki, “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı”, **İ.Ü.İktisat Fakültesi Mecmuası**, C. 11, İstanbul, 1950.

GÜLLÜLÜ, Sabahattin, **Ahi Birlikleri**, İstanbul, 1977.

GÜLVAHABOĞLU, Adil, **Sosyal Güvenlik Öncüsü Ahi Evran-i Veli ve Ahilik**, Ankara, 1991.

GÜRATA, Mithat, **Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar**, Ankara, 1975.

GÜVEN, Özbay, “Geleneksel Okçuluk ve Güreş Sporunda Ahiliğin Etkileri”, **II. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kırşehir, 1999.

İBN BATUTA, **İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler**, (Haz. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul, 1971.

İNALCIK, Halil, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu” **Genel Türk Tarihi**, C.V, Ankara, 2002.

KAŞGARLI MAHMUT, “Akı”, **Divan-ı Lügat’üt Türk**,(Çev. Besim ATALAY) C.I, Ankara, 1985.

KAZICI, Ziya, “Ahilik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul, 1988.

KILAVUZ, Akif, “Ahilik Kurumunda Din ve Ahlâk Eğitimi Anlayışı”, **I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu**, C. II, Kırşehir, 12–13 Ekim 2004.

KILIÇ, Eşref, **Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama**, Anakara, 1981.

KÖKSAL, Mustafa, **Ahilik Kültürünün Dünü ve Bugünü**, Ankara, 2007.

KÖPRÜLÜ, Fuat, **Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri**, İstanbul, 2002.

-----, **Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu**, Ankara, 1999.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Konya’da Ahi Evren Zaviyesi ve 1090 H/1687 M Tarihli Vakfiyesi” **Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi**, Özel Sayı II, Konya, Aralık 1999.

OCAK, Ahmet Yaşar, “Fütüvvetname”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.XII, İstanbul, 1996.

ÖNDER, Mehmet, “Tarihimizde Esnaf ve Sanatkârlar”, **Ahi Dost**, yıl 1, sayı 2, Kasım 1990, Ankara.

ÖNGE, M. Yılmaz, “Ahi Evran Zaviyesi”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C.I, İstanbul, 1988.

ÖZ, Baki, **Bir Alevilik Yolu Ahilik**, İstanbul, 2001.

ÖZAYDIN, Murat, “Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlâkı”, **I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu**, C. II, Kırşehir, 12–13 Ekim 2004.

KARA, Mustafa, **Tekke ve Zaviyeler**, İstanbul, 1980.

PAKALIN, M. Zeki, “Ahi Babalık” , **Osmanlı Tarihi Deyimler ve Terimleri Sözlüğü**, C.I, İstanbul,1948.

PERŞEMBE, Erkan, “ Günümüz Türk Toplumunda Meslek Ahlâkını Geliştirmede Ahilik Kültürünün Önemi”, **I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu**, C. II, Kırşehir, 12–13 Ekim 2004.

SEYFELİ, Erol, “Kırşehir’de Ahilik, Ahilik Ahlâkı ve Gençlik Üzerine Etkileri Günümüze Yansımaları”, **I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu**, C. II, Kırşehir, 12–13 Ekim 2004.

SOYKUT, Refik, **Orta Yol Ahilik**, Ankara, 1971.

ŞAHİN, İlhan, “Ahi Evran”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. I, İstanbul, 1988.

ŞİMŞEK, Muhittin, **TKY ve Tarihteki Bir Uygulaması Ahilik**, İstanbul, 2002.

ŞEKER, Mehmet, **Fetihlerle Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması**, Ankara, 1997.

-----, “Fütüvvetnameler ve Ahilik”, **I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu**, C. II, Kırşehir, 12–13 Ekim 2004.

TARIM, Cevat Hakkı, **Kırşehir Tarihi**, Kırşehir Vilayet Matbaası, Kırşehir,1938.

TEKİN, Mustafa, “Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri”, **I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu**, C. II, Kırşehir, 12–13 Ekim 2004.

TEZCAN, Mahmut, “Ahilikte Gençlik ve Eğitim” **Milli Kültür Dergisi**, sayı 89,Ankara, Ekim 1991.

-----, “Ahilik Kaynaklı Geleneksel Delikanlı Örgütleri”, **I Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyum Bildirileri**, Ankara, 1996.

TURAN, Kemal, **Ahilikten günümüze Meslekî ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi**, İstanbul, 1996.

TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk- İslam Medeniyeti**, İstanbul, 1980.

-----, **Türkler Anadolu’da**, İstanbul, 1973.

ULUDAĞ, Süleyman, “Fütüvvet”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. XIII, 1996.

UYSAL, Gürtan, “Türk İş ve Meslek Ahlâkının Tarihi ve Kültürel Boyutu Olarak Ahilik Geleneği”, **Ahilik Araştırma Dergisi**, C. 1, S.1, Ankara, Yaz, 2004.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, Ankara, 1982.

YÜCEL, Ayşe, “Ahilikte Eğitim ve Amaçları”, **II. Uluslar Arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri**, Kırşehir, 1999.

YEŞİLYAPRAK, Binnur, **Eğitimde Rehberlik Hizmetleri**, Ankara, 2004.

İNTERNET ADRESLERİ

www.yebeso.org.tr/?cmd=guncelbilgiler&cat=icerikgoster&bilgiID=6 - 28k

www.historicalsense.com/Archive/ahilik_1.htm - 18k

www.odevsitesi.com.

www.muhsinertugrulmem.gov.tr/ahilikteskilati/ahilik.htm - 28k

AĞIRAKÇA, Ahmed, www.kuranikerim.com/islam_ansiklopedisi/A/ahi_ahilik.htm - 8k

www.msxlabs.org/forum/din-ilahiyat/18758-tarikatlar-kultler-mezhepler-ahilik.html - 67k

www.cumramem.com/index.php?option=com_content&task=view&id=37&Itemid=47 - 53k

www.kirsehirozeldare.gov.tr/ahilik.htm - 28k

www.3harf.com/ahilik+muessesesinde+gorgu+kurallari - 10k

www.softekinmem.k12.tr/ahilik.htm - 35k

www.derskolik.com/modules/makaleler/makale.php?id=1 - 21k

www.tepefakili.com/ahilik.htm - 46k

www.ilkadimdergisi.com/171/zaman-ahmetyildiz.htm - 24k

EKLER

EK 1

Ahi Evren

Ahi Evren'in Heykeli- Kırşehir

Temsili Şed Bağlama Töreninden Bir Görünüm

Ahilik Töreninden Bir Görünüm

Ahi Zaviyesi – Kırşehir

Ahi Zaviyesi'nin İçinden Bir Görünüm

Ahi Evren'in Türbesi

